MIRCEA ZDRENGHEA
STELA ZDRENGHEA

PROBLEME DE ANALIZĂ MORFOLOGICĂ

MIRCEA ZDRENGHEA STELA ZDRENGHEA

PROBLEME DE ANALIZĂ MORFOLOGICĂ

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ
BUCUREŞTI 1971

CUVÎNT ÎNAINTE

Ne-am propus ca prin lucrarea de față să punem la dispoziția celor preocupați de probleme de gramatică un număr de texte analizate morfologic, precum și o serie de îndrumări practice în analiza morfologică, expuse în capitolul introductiv.

Întrucît indicațiile date de unul dintre noi în „*Analize gramaticale și stilistice*" (ed. I, 1959, ed. a II-a, 1966) s-au dovedit a fi utile, le reluăm, reformulînd unele și adăugînd altele noi.

În ultimul timp, în studierea limbii se folosesc alături de metodele clasice și metode noi, cu ajutorul cărora, chiar cu privire la morfologie, s-au obținut cîteva rezultate foarte bune. De aceea, după verificarea lor în practică, am ajuns la concluzia că unele din ele pot fi întrebuințate cu folos în analizele morfologice și le-am cuprins în îndrumările noastre, indicînd totdeauna cui le datorăm.

Chiar cu riscul de a se considera că prima parte a lucrării nu are un caracter suficient de unitar, credem că nu putem neglija rezultatele noi, după cum nu putem renunța nici la cele mai vechi, care s-au dovedit utile. O îmbinare a lor, în momentul actual, ni se pare cea mai bună soluție.

Considerăm deci lucrarea, din acest punct de vedere, un început și vom fi recunoscători celor ce vor binevoi să ne dea sugestii pentru viitor sau ne vor face observații.

Autorii

PRESCURTĂRI

Ac. acuzativ
act. (diateza) activă
adj. adjectiv; adjectival
adv. adverb; adverbială
apoz. apoziție; (atribut) apozițional
art. articol; articulat
atr. atribut
c. complement
cantit. cantitativ, -ă; de cantitate
card. cardinal
cauz. de cauză
c.c. complement circumstanțial (de...)
comp. comparativ
conj. conjugarea
conjunc. conjunctiv
D. dativ
defect. defectiv
dem. demonstrativ
depend. dependent
elem. element (predicativ suplimentar)
f. feminin
G. genitiv
genit. genitival
hot. hotărît
imperf. imperfect
independ. independent
ind. indicativ; indirect
inf. infinitiv
instr. instrumental
intr. intranzitiv
loc. locuțiune
m. masculin
m. m. c. perf. mai mult ca perfect
morf. morfem
N. nominativ
n. neutru
neaccent. neaccentuat
neart. nearticulat
neh. nehotărît
nr. numărul
num. numeral
part. participiu
pas. (diateza) pasivă
perf. comp. perfectul compus
pers. persoana; personal
pl. plural
pos. posesiv
poz. (gradul) pozitiv
pred. predicat; predicativ
prep. prepoziție; (atribut) prepozițional
prez. prezent
pron. pronume; pronominal
refl. (pronume) reflexiv; (diateza) reflexivă
s. substantiv
sg. singular
subst. substantival
suplim. suplimentar
tranz. tranzitiv
V. vocativ
vb. verb

ÎNDRUMĂRI ÎN ANALIZA MORFOLOGICĂ

Între obiectele (ființe și lucruri) din realitatea înconjurătoare, precum și între obiecte și acțiuni se pot stabili diferite raporturi. Astfel, un „obiect" aparține altuia *(cartea copilului)*, sau acțiunea făcută de un obiect poate trece asupra altuia, în folosul unui al treilea obiect *(copilul ascute un creion prietenului)*. Aceste raporturi, pe care omul le înregistrează cu ajutorul simțurilor și mai ales cu al judecății, se reflectă în vorbire în raporturi sintactice pentru exprimarea cărora există mai multe mijloace. Unul dintre aceste mijloace (credem că în limba română e cel mai des folosit) este f l e x i u n e a, adică „totalitatea schimbărilor suferite de un cuvînt în aspectul lui formal"[1] pentru exprimarea raporturilor sintactice.

Astfel, numele obiectului (adică substantivul sau substitutul său) și cuvîntul care exprimă acțiunea, starea sau existența privite ca proces (adică verbul) își vor modifica forma pentru a putea exprima raporturile sintactice care reflectă raporturile existente în realitatea înconjurătoare.

Flexiunea substantivului (precum și a adjectivului, articolului, numeralului și a pronumelui) se numește *declinare*[2], iar a verbului *conjugare*.

Pentru exemplificarea celor spuse mai înainte, să luăm cîteva cuvinte și să vedem în ce raporturi se pot găsi unele față de altele: *carte*, (*a*) *citi*, *copil*, *frumos*, *mamă*, *o*, *vecin*. Cuvintele acestea, înșirate în ordinea și sub forma de mai sus (nominativ nearticulat sau infinitiv), nu au decît un înțeles lexical, adică ne spun numai cum se numesc obiectele, însușirile și acțiunea respectivă[3]. Între ele se pot stabili însă diferite raporturi pentru exprimarea cărora cuvintele trebuie să-și modifice forma.

Într-adevăr, în: *Copilul vecinului a citit mamei o carte frumoasă*, aproape toate cuvintele și-au modificat forma. Astfel, *vecin* se află față de *copil* în raport de atribut (adică îl atribuim pe unul celuilalt). Pentru a exprima acest raport, ambele cuvinte și-au modificat forma: *copilul vecinului*[4]. Raportul dintre

copilul și *a citit* se exprimă tot printr-o modificare a formei cuvîntului (*a*) *citi*, dar modificarea este alta decît în cazul cuvîntului *vecin*, fiindcă *a citi* exprimă o acțiune și cuvintele care exprimă acțiuni își modifică forma altfel decît cele care numesc obiecte. Cuvîntul *(a) citi* a primit forma *a citit*, fiindcă acțiunea s-a petrecut în trecut și s-a terminat (deci nu poate fi *citește* sau *va citi*) și e făcută de o singură persoană, care nu e nici persoana I, nici a II-a (deci nu poate fi *copilul am citit* sau *ai citit*). *O carte* ne arată obiectul asupra căruia trece acțiunea și îndeplinește funcția de complement direct, iar *mamei* ne arată obiectul în folosul căruia se face acțiunea și îndeplinește funcția de complement indirect, fapt arătat și de forma cuvintelor. *Carte* este însoțit de cuvîntul *frumos*, dar în forma *frumoasă*, deoarece *carte* este de genul feminin ș e la singular.

Dacă însă acțiunea e făcută de mai mulți *copii*, raportul nou dintre *copil* și *(a) citi* cere o altă modificare a formei cuvintelor respective: *copiii au citit*.

În cazul cînd acțiunea nu se răsfrînge asupra unui singur obiect (*o carte*), ci asupra mai multora, *carte* își modifică forma (*niște cărți*). În această situație, nici cuvîntul *frumoasă* nu mai poate rămîne la singular, ci va trebui pus și el la plural: *niște cărți frumoase*.

Din cele spuse pînă aici rezultă, credem, destul de clar, că morfologia este strîns legată de sintaxă. Pentru exprimarea raporturilor sintactice, noi ne servim în primul rînd de formele modificate ale cuvintelor. „Fiecărui raport — spune acad. Iorgu Iordan[5] — îi corespunde, teoretic (în mod obișnuit, și de fapt), o formă a cuvîntului respectiv (după cum fiecărei noțiuni îi corespunde un cuvînt, potrivit unității dialectice dintre conținut și expresie, dintre fond și formă, dintre gîndire și limbă). Prin urmare, modificarea formei cuvintelor este cerută de stabilirea raporturilor posibile între noțiunile exprimate prin cuvintele respective, adică, altfel spus, morfologia există, fiindcă există sintaxa".

„De unde nu urmează însă", adaugă d-sa în nota 1 de la aceeași pagină, „...că morfologia ar fi subordonată sintaxei (o simplă tehnică a acesteia). Între amîndouă este o strictă interdependență, nici una neputînd exista fără cealaltă"[6].

Pentru a înțelege mai ușor modul de îmbinare a cuvintelor în propoziții este necesară cunoașterea temeinică a formelor pe care acestea le iau. La fel se procedează în toate domeniile de activitate. Un inginer învață nu numai cum funcționează mașinile sau cum se îmbină piesele unei mașini între ele, ci acordă

o deosebită atenție f o r m e i pieselor. Botanistul, înainte de a vorbi despre fiziologia plantelor, face o descriere amănunțită a fiecărui organ, face „morfologia plantelor". La fel procedează zoologul, medicul etc. Se impune deci ca și în limbă să acordăm atenția cuvenită formelor pe care le iau cuvintele, adică să acordăm atenție morfologiei[7]. La o bună cunoaștere a formelor pe care le iau cuvintele în cursul vorbirii și deci la o corectă întrebuințare a lor atunci cînd avem nevoie de ele, se poate ajunge, mai ales, prin dese a n a l i z e m o r f o l o g i c e.

Adeseori însă analiza morfologică se face mecanic, adică i se cere elevului să indice categoria gramaticală (gen, număr, caz, timp etc.) a cuvîntului de analizat, fără să facă vreo legătură cu funcția sintactică pe care o îndeplinește cuvîntul avînd cutare sau cutare formă. Urmarea este că unii elevi vor face greșeli. Pentru exemplificare vom folosi două texte, date la un concurs, în analiza cărora s-au făcut asemenea greșeli: *Gîndul că s-ar putea să-l apuce toamna fără casă îl neliniști...* (M. Preda, *Moromeții*) și „...*cei mai mulți din marii boieri rămași în București își spuseră că-i așteaptă o noapte grea* (Camil Petrescu, *Un om între oameni*).

În primul exemplu a fost analizat greșit cuvîntul *toamnă,* spunîndu-se că e la a c u z a t i v. Același lucru s-a spus și despre *o noapte* din exemplul al doilea. Fără îndoială că greșeala a provenit din faptul că s-a recurs la întrebarea *ce* (*ce să-l apuce?* t o a m n a; *ce îi așteaptă?* o n o a p t e), uitîndu-se (sau poate chiar neștiindu-se) că și pentru nominativ se folosește în anumite situații tot întrebarea *ce,* care are aceeași formă pentru cele două cazuri[8]. În același timp, cuvîntul a fost analizat izolat de restul contextului.

În ultimul timp, cele două sectoare ale gramaticii (morfologia și sintaxa) nu mai sînt rupte unul de altul, iar rezultatele în analiză sînt mult mai bune. Cînd însă legătura dintre morfologie și sintaxă este numai formală, greșelile continuă să apară. Ne vom referi tot la cele două exemple. Cei care au spus despre „toamna" și despre „o noapte" că sînt la acuzativ și că în propoziție sînt complemente directe știau, poate, că un substantiv la acuzativ fără prepoziție este complement direct, dar plecînd de la o analiză morfologică greșită au tras și o concluzie sintactică greșită. S-ar mai putea ca ei să fi folosit și în stabilirea funcției sintactice tot întrebarea „ce" (*ce să-l apuce?* t o a m n a; *ce îi așteaptă?* o n o a p t e), care se folosește însă și pentru subiect. Putem deci trage concluzia că întrebarea „ce", pentru aflarea subiectului, respectiv

a cazului nominativ, nu este bună și că, prin urmare, trebuie evitată.

În cîteva lucrări s-a spus despre *toamna*, respectiv *o noapte* că sînt subiecte exprimate prin substantive de genul feminin, numărul singular, *cazul acuzativ* sau invers: că sînt complemente directe și că sînt la cazul nominativ. Credem că cei care au făcut o astfel de analiză nu cunosc funcțiile cazurilor, adică nu știu că un cuvînt este folosit la un a n u m i t caz tocmai spre a exprima un a n u m i t raport sintactic.

În toate lucrările, deci și în cele în care s-au făcut greșelile semnalate, s-a spus corect că *a apuca* (să<-l> apuce) și *a aștepta* (<îi> așteaptă) sînt verbe tranzitive, iar despre *l* și *îi* că sînt complemente directe exprimate prin pronume personal, persoana a 3-a, masculin, numărul singular, respectiv plural, la acuzativ. În această situație, formele specifice de acuzativ au făcut ca ele să fie recunoscute ca atare. Dacă autorii lucrărilor cu greșelile semnalate ar fi știut (și de știut ar fi trebuit să știe) că cele mai multe verbe tranzitive nu pot avea după ele decît un singur complement direct[9]; adică ar fi cunoscut valențele verbelor tranzitive[10], nu ar mai fi afirmat despre *toamna* și *o noapte* că sînt complemente directe și că sînt la acuzativ, fiindcă valența verbului tranzitiv (de a cere după el un complement direct) a fost satisfăcută (golul verbului tranzitiv a fost umplut[11]) de către *l* în cazul lui „să apuce" și de către *îi* în al lui „așteaptă".

S-ar putea spune că în „programă" nu se prevede cunoașterea valențelor părților de vorbire. Dar cine ne împiedică să introducem în programă așa ceva, dacă prin aceasta vom ajunge la o mai bună cunoaștere a problemelor limbii?[12]

Cum am spus și mai înainte, cînd legătura între morfologie și sintaxă a fost înțeleasă așa cum trebuie, adică s-a ținut seama de relația cuvîntului respectiv cu alt cuvînt (adică tocmai de valențele cuvintelor) și de cazul prin care se exprimă relația respectivă, analiza a fost bine făcută. Credem deci că primul lucru pe care trebuie să-l facă elevul este de a stabili legătura dintre cuvîntul pe care-l analizează și cuvintele cu care intră acesta în relație.

Legătura poate fi indicată în diferite feluri. Vom lua o propoziție și vom arăta trei feluri în care se poate indica această legătură (vezi paginile 13,14).

Din cele trei moduri, credem că al treilea oferă posibilitatea cea mai bună de a se vedea legătura dintre funcția sintactică și valoarea morfologică a cuvîntului. Elevii își vor da seama că numai substantivul care nu este dependent de alt cuvînt

1.

Mîna omului din cerdac a lunecat răpusă de oboseală.

2.

Cuvîntul de analizat	Ce cuvînt determină	Funcția sintactică	Partea de vorbire prin care se exprimă	Categ. gramaticală						
				gen	nr.	caz	pers.	diat.	mod	timp
mîna	—	subiect	substantiv	f.	sg.	N.	—	—	—	—
omului	mîna	atribut subst. genit.	substantiv	m.	sg.	G.	—	—	—	—
din	—	—	prepoziție	—	—	—	—	—	—	—
(din) cerdac	omului	atribut subst. prep.	substantiv	n.	sg.	Ac.	—	—	—	—
a lunecat	—	predicat	verb I	—	sg.	—	3	act.	ind.	perf. comp.
răpusă	a lunecat *și* mîna	element predicativ suplimentar	verb III	—	—	—	—	act.	part.	—
de	—	—	prepoziție	—	—	—	—	—	—	—
(de) oboseală	răpusă	complement de agent	substantiv cu prep.	f.	sg.	Ac.	—	—	—	—

3.

mîna
s. f. sg. N.
art. hot.
subiect

omului
s. m. sg. G.
art. hot.
atr. subst. genit.

din cerdac
s. n. sg. Ac.
cu prep.
atr. subst. prep.

a lunecat
vb. I. act. ind.
perf. comp. sg. 3
predicat

răpusă
part.
elem. pred. suplim.

de oboseală
s. f. sg. Ac.
cu prep.
c. de agent

(fiind subiect sau nume predicativ) poate fi la nominativ, pe cînd orice substantiv dependent trebuie să fie la alt caz. Cu privire la verb, vom observa că atunci cînd nu este la mod personal, nu poate fi predicat.

Primele două moduri de analiză numai dacă sînt folosite împreună pot oferi o legătură evidentă între sintaxă şi morfologie.

Folosit izolat, primul este util în analiza sintactică, iar al doilea în analiza morfologică a unei anumite părţi de vorbire[13].

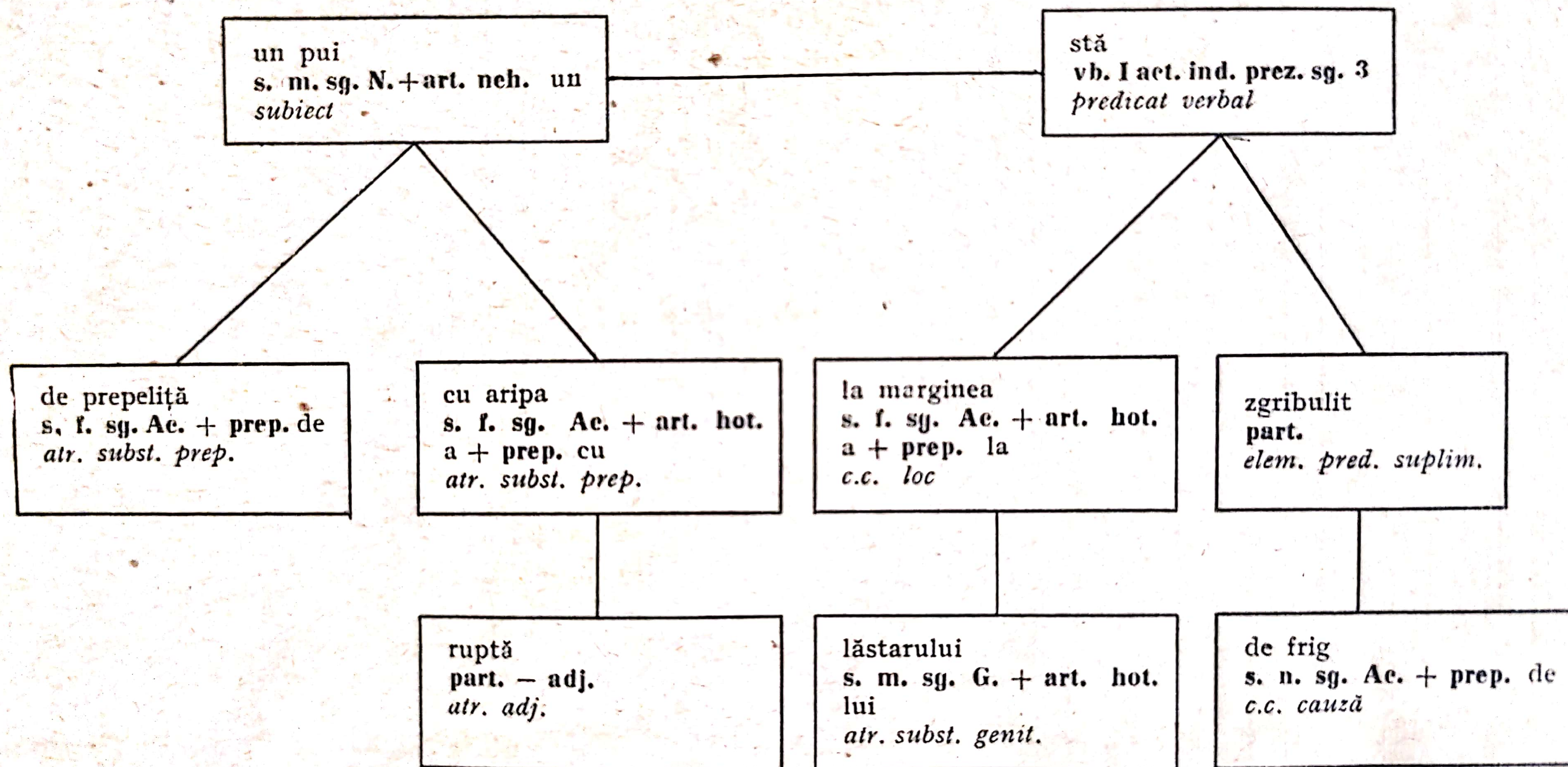
Fără îndoială însă că, pentru a se putea stabili bine raporturile între cuvinte şi deci pentru a se putea face o schemă corectă, textul trebuie înţeles de cel ce face analiza. Pentru exemplificare vom da următoarea propoziţie: *La marginea lăstarului un pui de prepeliţă, cu aripa ruptă, stă zgribulit de frig* (BRĂTESCU-VOINEŞTI), în care „cu aripa" este legat, de cei ce nu cunosc povestirea, de cuvîntul *prepeliţă*. De fapt, „cu aripa" determină pe *un pui*, fiindcă acesta avea aripa ruptă. Este adevărat că „cu aripa" şi într-un caz şi în celălalt rămîne atribut substantival prepoziţional (la sg., cazul acuzativ), dar legarea de cuvîntul *prepeliţă* este greşită.

Întrucît propoziţia aceasta ne oferă spre discuţie şi alte fapte, îi vom face în schemă analiza morfologică şi sintactică (vezi p. 16).

Ne vom ocupa mai întîi de *la marginea*. În analiza făcută am considerat cuvîntul *(la) marginea* drept complement circumstanţial de loc şi ca atare „marginea" a fost analizat ca substantiv. S-ar putea însă ca *la marginea* să fie considerat locuţiune prepoziţională şi atunci împreună cu *lăstarului* ar fi complement circumstanţial de loc[14].

Avînd în vedere că unele locuţiuni nu sînt suficient de închegate sau, altfel spus, sînt pe cale de a se suda, credem că ele pot fi analizate fie într-un fel, fie în altul. Dacă *la marginea* se va analiza ca locuţiune prepoziţională, se va stărui asupra faptului că în componenţa ei intră un substantiv care mai păstrează ceva din conţinutul său lexical şi de aceea locuţiunea este urmată de un genitiv.

Vom discuta acum complementul circumstanţial de cauză: *de frig*. El este cerut de participiul *zgribulit* (zgribulit *de frig*). Dar şi în propoziţia analizată anterior avem un complement cerut de un participiu, despre care însă am spus că este complement de agent (răpusă *de oboseală*). Credem că trebuie să se insiste în acest caz asupra tranzitivităţii şi intranzitivităţii celor două verbe. *A răpune* e un verb tranzitiv şi de aceea participiul său are valoarea pasivă şi deci cere complement de agent (ca

un pui
s. m. sg. N. + art. neh. un
subiect
stă
vb. I act. ind. prez. sg. 3
predicat verbal
de prepeliță
s. f. sg. Ac. + prep. de
atr. subst. prep.
cu aripa
s. f. sg. Ac. + art. hot.
a + prep. cu
atr. subst. prep.
la marginea
s. f. sg. Ac. + art. hot.
a + prep. la
c.c. loc
zgribulit
part.
elem. pred. suplim.
ruptă
part. – adj.
atr. adj.
lăstarului
s. m. sg. G. + art. hot.
lui
atr. subst. genit.
de frig
s. n. sg. Ac. + prep. de
c.c. cauză

verbele la diateza pasivă), pe cînd *a zgribuli* este intranzitiv și de aceea participiul său nu poate avea valoarea pasivă. Prin urmare, complementul *(de frig)*, este circumstanțial de cauză.

Folosirea trunchiată sau chiar integrală a unui text neînțeles destul de bine poate duce la o analiză gramaticală (morfologică și sintactică) greșită.

În *Gramatica limbii române* a Academiei[15], arătîndu-se funcțiunile sintactice ale cazurilor, la d a t i v se spune: „Cîteodată dativul are funcțiunea unui complement circumstanțial de loc (dativ locativ)" și se dau următoarele exemple:

De-abia te-i mai încălzi mergînd la drum, căci nu e bine, cînd stai **locului**. (CREANGĂ, P. 241).

Alei! murgul meu voinic,
Așterne-te **drumului**
Ca și iarba cîmpului
La suflarea vîntului! (ALECSANDRI, P. 74).

Fiind scrise cu alte litere, reiese că cuvintele *locului* și *drumului* în aceste exemple au funcțiune de complement circumstanțial de loc și că sînt la dativ (locativ).

Noi vrem să ne ocupăm atît de cazul, cît și de funcțiunea cuvîntului „cîmp" din versul: *Ca și iarba cîmpului*. Nefiind scris cu aceleași litere ca *locului* și *drumului*, s-ar putea presupune că acestui substantiv *(cîmpului)* nu i se acordă funcțiunea sintactică de circumstanțial de loc, ca celorlalte, și că deci nu e la dativ. În această situație, nu este de mirare că mulți consideră *cîmpului* ca atribut substantival genitival. Analizînd versul izolat, într-adevăr aceasta ar fi funcțiunea cuvîntului *cîmpului*. Dar aici trebuie să facem analiza avînd în vedere toate cele patru versuri.

Toma Alimoș, rănit grav de Manea, încalecă totuși și își îndeamnă calul să se grăbească spre a-l ajunge pe Manea. Parafrazînd unele versuri, îndemnul ar fi astfel:

Alei! murgul meu voinic,
(Fugi așa de repede încît)
Să te așterni *pe drum*
(Adică: să te faci una cu drumul)
Ca și iarba cîmpului
La suflarea vîntului.

„Așternerea" calului pe drum e comparată cu iarba. Deci și iarba trebuie să se aștearnă (să se culce) pe ceva, undeva. Versul ultim, „La suflarea vîntului", în care se află un genitiv

subiectiv, ne lămurește că iarba, cînd bate vîntul, se culcă *pe cîmp*. Acum versurile capătă următorul înțeles:

Alei! murgul meu voinic,
(Fugi așa de repede încît)
Să te așterni *pe drum*
Cum se așterne iarba *pe cîmp*
La suflarea vîntului.

De aceea credem că trebuie să considerăm că și *cîmpului* este tot în dativ și că are funcțiune de complement circumstanțial de loc.

De altfel versul: *ca și iarba cîmpului* trebuie citit cu o pauză după *iarba*.

Exemplul de mai sus ne dovedește că, pentru a face o bună analiză gramaticală, e necesar să fie bine cunoscut conținutul.

Mai există o situație în care dativul poate fi confundat cu genitivul: uneori un verb cere pe lîngă el un complement direct și altul indirect. Dacă unul dintre complemente este așezat înaintea verbului, confuzia nu se poate produce (:*Însă deschid Viețile sfinților și văd atîtea și zic: Doamne! multă* r ă b d a r e *ai dat aleșilor tăi*. CREANGĂ, A. 24).

Confuzia se ivește de abia cînd ambele complemente se află după verb și anume cînd cel direct este urmat de cel indirect. În acest caz, dacă complementul direct este exprimat printr-un substantiv articulat (cu articol hotărît) care poate avea ca determinant un substantiv în genitiv, nu se știe dacă substantivul care urmează după complementul direct este la genitiv (și are funcțiune de atribut) sau e la dativ (și are funcțiune de complement indirect)[16]. Iată cîteva asemenea exemple în care noi credem că substantivul al doilea trebuie considerat complement indirect, deci că este în dativ și nu în genitiv: *Afurisit să fie cîneriul de vornic, și cum au ars el* i n i m a **unei mame**[17], *așa să-i ardă inima Sfîntul Foca de astăzi, lui și tuturor părtașilor săi*. (CREANGĂ, A. 15); ... *și sărutînd* m î n a **bunicăi**, *am luat-o prin Boboiești*. (CREANGĂ, A. 23); ... *comisul Manole Păr-Negru mi-a poruncit să sărut* m î n a **măriei tale** *și din partea sa*. (SADOVEANU, F. J. 29); *Jandarmii dezleagă* m î i n i l e **nebunului**. (CARAGIALE, O. 237)

Dacă substantivul prin care se exprimă complementul direct este articulat cu articol hotărît, dar este urmat de pronume posesiv sau de un alt pronume în genitiv, substantivul ce urmează este în dativ, deci complement indirect, fiindcă funcția de atribut genitival o îndeplinește pronumele. Ex.: [Ciubuc Mocanul] *a închinat* t o a t ă a v e r e a *sa* **Mînăstirii Neam-**

ţului şi el *s-a călugărit.* (CREANGĂ, A. 24); *Profesorii transmit* c u n o ş t i n ţ e l e *lor* **elevilor** *din toate clasele.*

Uneori confuzia e înlăturată prin anticiparea complementului indirect printr-o formă scurtă a pronumelui personal: *Ba la un loc* [...] *am răsturnat masa omului cu bucate cu tot în mijlocul casei de* **i-***am dogorit* o b r a z u l **părintelui** *de ruşine.* (CREANGĂ, A.16)

Dar, pentru a evita orice posibilitate de confuzie, e mai bine ca în asemenea cazuri să fie folosit imediat după verb substantivul în dativ (complement indirect) şi apoi cel în acuzativ (complement direct): *Jandarmii dezleagă* **nebunului** m î i n i l e. *Şi sărutînd* **bunicăi** m î n a, am luat-o *prin Boboieşti.*

Discutînd la ce caz se află substantivul „cîmpului" din versul „Ca şi iarba cîmpului", am văzut că pentru o corectă interpretare a fost necesar să fie bine cunoscut conţinutul versurilor.

Sînt însă şi cazuri inverse: o bună analiză gramaticală ne poate ajuta la înţelegerea corectă a unui text. Ne propunem să exemplificăm aceasta cu următoarele versuri din *Luceafărul* lui M. Eminescu:

Din sînul veşnicului ieri
  Trăieşte azi ce moare,
Un soare de s-ar stinge-n cer
  S-aprinde iarăşi soare.

Vom încerca, în cele ce urmează, să stabilim valoarea morfologică a cuvintelor *ieri* şi *azi.*

Luate izolat, fără îndoială că sînt adverbe. În context valoarea lor se schimbă. Vom demonstra aceasta tocmai prin mijloace gramaticale.

În primul vers se află adjectivul *veşnicului* (articulat cu articolul hotărît *lui*). Se ştie însă că adjectivele primesc articol numai cînd stau înaintea unui substantiv[18] sau cînd se substantivizează. În exemplul nostru, *veşnicului* nu poate fi considerat ca substantiv (în genitiv) căci ar deveni „posesorul" substantivului *sînul,* iar versul nu ar mai avea înţeles şi, în afară de aceasta, *ieri* ar rămîne neîncadrat în text. Trebuie deci să-l considerăm pe *veşnicului* ca adjectiv care-l determină pe *ieri,* în faţa căruia se află, iar *ieri,* în versul ce-l discutăm, este substantiv. De acest lucru ne dăm seama şi mai uşor, aşezînd adjectivul după *ieri.* Atunci nu putem spune decît: *Din sînul* **lui ieri** *cel veşnic,* unde *ieri* este articulat şi valoarea lui de substantiv este evidentă.

Aceeaşi valoare, de substantiv, trebuie să i-o atribuim şi lui *azi*, fiind determinat de o propoziţie atributivă (: *ce moare*) şi îndeplinind funcţia de subiect al lui „trăieşte". O substituire simplă ne demonstrează şi mai bine cele afirmate :

Din sînul *trecutului* veşnic
Trăieşte *prezentul*[19], ce moare.

Valoarea de substantiv a celor două cuvinte poate fi demonstrată şi prin faptul că ele intră în contextul (diagnostic al) substantivului [acest...Ø] (acest ieri, acest azi).

Se ştie că orice enunţ (sau fragment de vorbire) este „o succesiune de unităţi legate între ele, care se condiţionează reciproc ca formă sonoră şi înţeles"[20], formînd contexte, în care posibilitatea de apariţie a unităţilor lingvistice este în funcţie de unităţile învecinate. Cu posibilitatea de apariţie a unei unităţi lingvistice într-un context se ocupă d i s t r i b u ţ i a, „definită ca totalitate a contextelor în care poate apărea o unitate a limbii"[21].

Pentru a se vedea condiţionarea reciprocă a elementelor care intră în contexte vom da cîteva exemple din diferite sectoare ale limbii.

Să luăm verbul a c r e ş t e şi să vedem ce substantive pot intra, ca subiecte, în distribuţie cu acest verb : *copilul creşte, iarba creşte, apa creşte, producţia creşte, ziua creşte, bucuria creşte* etc. Constatăm că substantivele care pot fi subiecte ale verbului „a creşte" denumesc fiinţe, lucruri, „obiecte" etc.

Alta este situaţia verbului a m î n c a (folosit cu sens propriu). El poate avea ca subiecte numai substantive nume de fiinţe : *copilul mănîncă, pisica mănîncă* etc.[22]

Verbul a c i t i poate avea ca subiect un număr şi mai restrîns de substantive şi anume numai nume de fiinţe umane (fiindcă numai acestea au capacitatea de a învăţa să citească, să scrie etc.) : *mama citeşte, fratele citeşte, prietenul citeşte, elevul citeşte* etc.

Ceea ce condiţionează folosirea unui număr mai mare sau mai restrîns de substantive pe lîngă verbele discutate este conţinutul lor lexical.

În fonologie constatăm că sînt consoane care pot fi în distribuţie cu oricare din cele şapte foneme vocalice ale limbii române. Să luăm pentru exemplificare pe *r* şi *t* : *rar, răni, reni, risipi, rîs, rod, rudă ; tată, tău, tei, tir, tîmplă, tot, tuns*. Sînt însă consoane ca *k'*, *ģ* (oclusive palatale) şi *č*, *ğ* (africate) după care *ă* şi *î* nu pot apărea, pe cînd celelalte vocale da: *čas* (ceas), *čob* (ciob), *čubăr* (ciubăr)[23], *cer, cine*. În schimb, după un *u* semivocalic nu

poate apărea *e*, ci numai *ă*. (De aceea pluralul substantivului *ou* este *ouă*.)

Vom da cîteva exemple și din morfo-sintaxă.

Se știe că un substantiv permite lîngă el un alt substantiv la genitiv: *cartea copilului* (*este curată*), dar nu și la acuzativ (un text ca următorul este nereperat în limba noastră: *cartea copilul este curată*). În contextul [el a ...Ø], [voi ați...Ø] nu poate fi folosit decît un participiu *(el a citit; voi ați citit)*. Substantivul care apare lîngă *doi* trebuie să fie la plural și de genul masculin *(doi copii, doi pereți)*.

Reiese din exemplele date că poziția unui cuvînt față de altul, locul pe care-l ocupă în lanțul vorbirii, ,,ceea ce, în ultimă instanță se reduce la context''[24] este de o importanță deosebită, fiindcă, ținînd seama de acest fapt, am putea defini părțile de vorbire sau formele flexionare prin contextul în care apar.

Dar cuvintele, respectiv formele flexionare apar în nenumărate contexte. Trebuie însă găsite contextele caracteristice, adică acele contexte în care, dacă vrem să folosim o anumită parte de vorbire, sîntem obligați să folosim numai acea parte de vorbire, sau ,,în care, dacă vrem să folosim un substantiv sîntem obligați să-l punem la un anumit caz". În acest context, deci în această poziție, [alte părți de vorbire sau] celelalte cazuri trebuie să fie excluse. Astfel de contexte sînt numite ,,*diagnostice*''[25].

În această situație, cazurile ar putea fi definite astfel; „forma cazuală x este acea formă a substantivului care apare în contextul diagnostic y''[26]. Parafrazînd această definiție, și aplicînd-o părților de vorbire, le-am putea defini în felul următor: partea de vorbire x este cea care apare în contextul diagnostic y.

Asemenea contexte au fost fixate și pentru limba română și noi le socotim ca foarte utile în analiza morfologică.

Pentru substantiv s-a fixat contextul [acest...Ø][27]: *acest* c o p i l, *acest* m ă n u n c h i, *această* m a s ă, *acestui* c o s t u m, *aceste* g î n d u r i, *acestor* c a i e t e etc. Chiar și cuvinte care aparțin altor părți de vorbire, în anumite situații au valoare de substantiv: „*acest* p e are valoare de morfem"; „*acest* u n s p r e z e c e al studenților (=echipa de fotbal) nu este destul de omogen". Dar și substantivele în anumite împrejurări pot să aibă valoarea altei părți de vorbire. L-am dat mai sus pe *mănunchi* care intrînd în contextul [acest...Ø] este substantiv. În exemplul următor însă el are valoare adverbială: *strînge florile* m ă n u n c h i. În acest enunț, *mănunchi* nu poate primi ca determinant un adjectiv. Din această cauză Valeria Guțu-Romalo[28], după care am dat de altfel și exemplul, a fixat următorul context diagnostic pentru substantiv: (S) Aj și a definit substantivul, parafrazînd

definiția dată de Hjelmslev, astfel: „un cuvînt este și rămîne substantiv în toate pozițiile în care păstrează capacitatea de a guverna un adjectiv"[29].

Tot pentru substantiv (și pronume) Maria Manoliu[30] a stabilit contextul diagnostic într-o întrebare și un răspuns # În + V↑... ↓(↑)# . Întrebarea conține un element interogativ (= În) ca *cine, ce, cui, care, căror(a)*, V = verb, # = pauză, ↑ = intonație interogativă, ↓ = intonație enunțiativă. „Deoarece în limba română numele are flexiune cazuală" este „necesar să se utilizeze elemente interogative în diverse cazuri și nu numai la nominativ"[31]. Pentru ilustrare au fost formulate următoarele contexte: *Cine merge?* ... — copilul; el. *Ce citește?*... — Cartea. *Al(a, ai ale) cui este?* Al... — copilului. *Cui dă?* ...Elevului. *Pe cine vede?*...Copilul. *Care vine?*...El. Copilul.

Ne-am oprit mai mult la contextul Mariei Manoliu fiindcă el este realizat sub formă de întrebare și răspuns, întocmai cum se proceda și mai înainte în analizele gramaticale[32].

Contextele nu sînt deci o descoperire a lingvisticii moderne. Dar în trecut ele erau folosite pentru studierea unui număr restrîns de probleme, pe cînd „în lingvistica actuală referirea la context e inerentă oricărei cercetări"[33].

Se mai foloseau contexte pentru gen și pentru număr. Se spunea că sînt de genul m a s c u l i n substantivele care primesc *un*... și *doi*..., de genul f e m i n i n cele care primesc *o*... și *două*..., și de genul n e u t r u cele care primes *un*... și *două*...

Pentru numărul s i n g u l a r se folosea contextul *un*..., *o*..., iar pentru p l u r a l *doi*..., *două*...

Paula Diaconescu a fixat pentru n u m ă r contextele[34]:

sg. 1. [un...Ø]; 2. [o...Ø]

pl. 1. [mulți...Ø]; 2. [multe...Ø];

iar pentru g e n contextele:[35]

m. [acești...Ø]

f. [această...Ø]

n. [acest...Ø] și [aceste...Ø].

Aceste contexte pentru gen sînt mai bine întocmite decît cele vechi *(un—doi, o—două, un—două)* deoarece în ele, în cele noi, nu se întîlnește același context pentru două genuri ca în cele vechi (**un** pentru *m.* și *n.*, și **două** pentru *f.* și *n.*).

Sorin Stati în articolul citat de noi mai înainte[36] a fixat contexte pentru cazuri. Iată două din ele:

Pentru N. [Ø... verb la persoana a III-a]. „Condiție: schimbarea numărului la substantiv provoacă schimbarea numărului la verb și invers" (p. 239). Ex.: c o p i l u l *merge* (c o p i i i *merg*), *este* s t u d e n t (*sînt* s t u d e n ț i), r ă s p u n s u l *a*

fost apreciat (r ă s p u n s u r i l e *au fost apreciate*), f e t i ţ a *se gîndeşte* (f e t i ţ e l e *se gîndesc*). Într-un exemplu ca următorul: *copilul scrie lecţia*, cuvîntul c o p i l u l e la N., fiindcă schimbîndu-i numărul, şi verbul şi-l va schimba: c o p i i i *citesc* lecţia, pe cînd dacă am schimba numărul cuvîntului *lecţia*, verbul rămîne nemodificat: *copilul citeşte lecţiile.*

Pentru vocativ, contextul fixat de Sorin Stati este [∅... verb la pers. a II-a][37]. Condiţia este la fel cu cea de la nominativ: schimbarea numărului la substantiv provoacă schimbarea numărului la verb, şi invers: b ă i e t e, *fugi!*, b ă i e ţ i, *fugiţi!*

Tot pentru a se putea face o corectă analiză morfologică este necesar, credem, să nu se ceară numai indicarea categoriilor gramaticale, ci să se stăruiască asupra morfemelor prin care se realizează acestea, să se arate structura morfematică a diferitelor forme pe care le iau cuvintele. Pentru exemplificare, vom da următorul exemplu. La verbe, pentru trecut există trei forme sintetice (imperfect, perfect simplu şi mai mult ca perfect) şi una analitică (perfect compus). Cele trei forme sintetice, care se deosebesc între ele în privinţa conţinutului, trebuie să aibă şi elemente formale care să le deosebească. Şi, de fapt, ele şi au. Aceste elemente formale trebuie cunoscute.

Faţă de prezentul *cînt* / ∅
(morf. indep.) (morf. depend. zero)
perfectul la toate cele trei timpuri are sufixul *-a* al perfectului care-l opune prezentului: *cînt* / *a*. Dar şi cele trei forme de perfect sintetic trebuie să se deosebească între ele şi, de fapt, se şi deosebesc:

Timpul	Morfemul independent sau tema	Sufixul perfectului	Sufixul m.m.c.p.	Desinenţă
imperfect	cînt	a	—	m
perfect simplu	cînt	a	—	i
mai mult ca perfect	cînt	a	se	m

După cum se poate vedea, deşi toate cele trei timpuri au cîte două morfeme comune, se deosebesc între ele prin prezenţa sau absenţa altor morfeme. Astfel imperfectul se opune perfectului simplu prin desinenţă: **m** / **i**. Mai mult ca perfectul se opune imperfectului, cu care are comune desinenţa şi sufixul perfectului, prin faptul că mai mult ca perfectul are un sufix propriu ce lipseşte imperfectului; opoziţia este deci ∅ / *se*. Perfectul simplu se deosebeşte de mai mult ca perfect atît prin

desinență cît și prin lipsa sufixului *se*. Opoziția este deci *∅ i* / *se m*. La persoana a doua desinența acestor timpuri fiind aceeași, opoziția între ele se realizează numai prin prezența la mai mult ca perfect a sufixului *se*, caracteristic acestui timp: *∅* / *se*.

Vom face acuma, potrivit indicațiilor date mai sus, analiza morfologică a cuvintelor din propoziția de care ne-am mai ocupat la paginile 13,14:

mîna:

Este substantiv pentru că:

a) se caracterizează prin modificări

de n u m ă r: sg. *mînă* / pl. *mîini*
mîna / *mîinile*

de c a z: sg. N. Ac. *mînă* / G.D. *mîini*
mîna / *mîinii*

Prezintă deci opozițiile:

sg. / pl. (*mînă* / *mîini*
mîna / *mîinile*)

N.Ac. / G.D. (*mînă* / *mîini*
mîna / *mîinii*)

b) intră în contextul [această... ∅] (*această mînă*) și în contextul [...Aj] (*mîna bună*), adică poate guverna un adjectiv.

Este de genul f e m i n i n fiindcă intră în contextul [această... ∅]: *această mînă* (respectiv *mîna aceasta*) sau după contextul vechi **o** *mînă* — **două** *mîini*.

Este la s i n g u l a r fiindcă intră în contextul [o... ∅] [∅...∅]: *o mînă*.

Este la **N.** fiindcă intră în contextul [∅ ... verb la pers. a 3-a], cu condiția că schimbarea numărului la substantiv provoacă și schimbarea numărului la verb, și invers (*mîna ... a lunecat*).

Articulat cu articolul hotărît *-a*, numit și morfem al determinării.

Structura cuvîntului:

mîn- : morfem independent[38]

-a : morfem al determinării

omului:

Este substantiv pentru că:

a) se caracterizează prin modificări de n u m ă r: *omul* / *oamenii* și de c a z: *omul* / *omului*

Prezintă deci opoziţiile:

sg. / pl. *(omul / oamenii)*
N.Ac. / G.D. *(omul / omului)*

b) intră în contextele: [acest...0]: *acest om* şi [S + Aj]: *om(ul) bun.*

Este de genul **m a s c u l i n** fiindcă intră în contextul [aceşti ...0]: *aceşti oameni* sau după contextul vechi: **un** *om* — **doi** *oameni.*

Este la **s i n g u l a r** fiindcă intră în contextul [un...0]: *un om.*

Este la **G**. Intră în contextul format din întrebare şi răspuns [a cui + S?: SG]: a cui mînă?: *(mîna) omului.*

Articulat cu articolul hotărît *-lui*, legat de substantiv prin *-u-* etimologic. Pentru cei ce numesc articolul morfem al determinării, acesta este *-ului.*

Structura cuvîntului:

om-: morfem independent
-ului: morfem al determinării.

din:

Prepoziţie; cere cazul acuzativ.

cerdac:

Este substantiv pentru că:

a) se caracterizează prin modificări de **n u m ă r**: *cerdac / cerdace* şi de **c a z**: (dacă are morfemul determinării); *cerdacul / cerdacului.*

Prezintă deci opoziţiile:

sg. / pl. *(cerdac / cerdace)*
N.Ac. / G.D. *(cerdacul / cerdacului)*

b) intră în contextele [acest...0]: *acest cerdac* şi [S + Aj]: *cerdac mare.*

Este de genul **n e u t r u** pentru că intră în contextele [acest...0] şi [aceste...0]: *acest cerdac, aceste cerdace,* sau după contextul vechi: **un** *cerdac* — **două** *cerdace.*

Este la **s i n g u l a r** fiindcă intră în contextul [un...0]: *un cerdac.*

Este la **Ac.,** cerut de prepoziţia *din (din mine).*

Nearticulat.

Structura cuvîntului:

cerdac: morfem independent
[0]: morfem zero[39].

a lunecat:

Este verb pentru că se supune categoriilor gramaticale de

d i a t e z ă, m o d, t i m p:

— verb personal pentru că admite relaţia $S_N + V$[40]

— verb intranzitiv fiindcă nu admite relaţia $V + S_{Ac.}$[41].

— diateza activă fiindcă lipsesc morfemele: pronume reflexiv, verbul auxiliar *a fi* pentru diateza pasivă.

— indicativ (pe baza opoziţiei: realitate / nonrealitate; arată o acţiune reală)

— perfect compus: verb auxiliar *(a avea)* + participiu

— persoana a 3-a (în opoziţie cu *am* ~ (pers. 1), *ai* ~ pers. a 2-a)

— singular (în opoziţie cu *au* ~ (plural)

Structura cuvîntului: a / 0

lunec: morfem independent

-a-: sufix al perfectului

-t: sufix al participiului.

— conjugarea I: *lunec* + *a* morfem al infinitivului, conjugarea I

răpusă:

— Este verb tranzitiv fiindcă admite relaţia $V + S_{Ac}$

— p a r t i c i p i u: prezintă opoziţii de

— g e n: *răpus* / *răpusă*
răpuşi / *răpuse*

— n u m ă r: *răpus* / *răpuşi*
răpusă / *răpuse*

Structura cuvîntului:

răpus-: morfem independent

-ă : desinenţă

(În *Gramatica Academiei*, vol. I., p. 267 se spune că „la verbele de conjugarea a III-a care au perfectul simplu format cu *-s* sufixul participiului este *-s*".)

de:

Prepoziţie; cere cazul acuzativ.

oboseală:

Este substantiv pentru că:

a) se caracterizează prin modificări de n u m ă r: *oboseală* / *oboseli*, şi c a z: N.Ac. *oboseală* / G.D. *oboseli*

Prezintă deci opoziţiile: sg. / pl.: *oboseală* / *oboseli*. N.Ac. / G.D.: *oboseală* / *oboseli*.

b) intră în contextele: [această...0]: *această oboseală*; [S + + Aj]: *oboseală mare*.

Este de genul f e m i n i n pentru că intră în contextul [această...0]: *această oboseală* sau după contextul vechi: **o** *oboseală* — **două** *oboseli*.

Este la singular intrînd în contextul [o ... 0] : o *oboseală*.
Este la **Ac.**, cerut de prepoziția *de* *(de mine)*.
Nearticulat.

Structura cuvîntului :

oboseal- : morfem independent

-ă : morfem dependent, desinență.

Întrucît în analizele morfologice făcute de elevi apar cam aceleași greșeli, în cele ce urmează vom da cîteva *îndrumări practice*, rezultate dintr-o practică îndelungată, care să ajute la înlăturarea greșelilor.

Începem cu **substantivul.**

Cu privire la gen și număr nu avem nimic de precizat. În general formele substantivelor (și mai ales ale determinantelor lor) diferă de la un gen la altul, de la un număr la altul, așa încît sînt recunoscute ușor de cei ce trebuie să le identifice[42]. Totuși, din neatenție, cîteodată, neutrele sînt confundate cu masculinele. Aplicîndu-se însă îndrumările date în gramatici, și anume de a recunoaște genul după contextele mai vechi *un — doi* (**m.**), *o — două* (**f.**), *un — două* (**n**), sau după contextele noi fixate de Paula Diaconescu : **m.** [acești...0], **f.** [această ... 0] și **n.** [acest...0] — [aceste...0], prezentate mai înainte, confuzia este ușor de înlăturat.

Uneori sînt considerate ca fiind la plural substantive nearticulate feminine, la genitiv sau dativ singular : (acestei) *școli* ; (fiecărei) *florării*. Confuzia se datorește formei identice și mai ales unei analize neatente și mecanice. Greșeala se corectează ușor chiar de către cel care o face, cerîndu-i-se să judece situația din context.

Mult mai des însă se confundă cazurile (vocativul și acuzativul cu nominativul, iar genitivul cu dativul). Urmarea firească a unei astfel de analize greșite este o incorectă analiză sintactică.

Cauza acestei confuzii este identitatea formală. Se știe că substantivele masculine nearticulate au, atît la singular cît și la plural, *cîte o singură formă* pentru toate cazurile (uneori pentru vocativ au o formă deosebită). Substantivele feminine nearticulate au la singular *două forme*[43], una pentru N. și Ac., alta pentru G. și D. (uneori au o formă deosebită pentru vocativ). La plural ele au o singură formă pentru toate cazurile.

În această situație, pentru identificarea cazurilor trebuie să se atragă atenția elevilor asupra faptului că, de cele mai multe ori, substantivele nearticulate sînt însoțite de determinante care,

fie că sînt articulate, fie că au desinențe proprii (cum sînt pronumele), ajută la identificarea cazurilor.

Cînd substantivul este articulat cu articolul hotărît sau nehotărît, recunoașterea cazului se face mai ușor: dar nici determinantul și nici articolul nu ne indică în mod precis cazul, fiindcă și acuzativul lor e identic cu nominativul, iar genitivul cu dativul. Vocativul, în unele cazuri, are o formă proprie după care poate fi recunoscut: *vere*, *prietene*, *lupe*[44] etc. Cînd este articulat, întotdeauna se deosebește de celelalte cazuri: *vărule*, *lupule*, *Radule* etc. Problema este, deci, cum putem deosebi acuzativul (uneori și vocativul) de nominativ, iar dativul de genitiv.

Să începem cu nominativul și acuzativul. În prezent, în școală, recunoașterea lor se face numai și numai pe bază de întrebări. La numele de ființe, la care întrebăm pentru nominativ cu *cine*, iar pentru acuzativ cu *pe cine*, confuzia nu se prea face. Mult mai des confundă elevii un acuzativ cu nominativul cînd se folosesc pentru nominativ de întrebarea *ce*.

În asemenea situații, dacă verbul este la persoana I sau a II-a, subiectul nu poate fi în nici un caz un substantiv. (Asupra acestui lucru vom reveni mai tîrziu.) Substantivul existent în propoziție nu poate fi deci subiect și, prin urmare, nu este la nominativ. Nefiind nici nume predicativ, el va fi la acuzativ. Mai dificilă e situația cînd și subiectul este exprimat printr-un substantiv, nume de lucru, pentru care întrebăm tot cu *ce* ca și pentru complementul direct în acuzativ: *Becul a luminat colțul mesei*. Ce a luminat colțul mesei? *Becul*. Ce a luminat becul? *Colțul* (mesei). Ambele întrebări fiind puse cu ajutorul lui *ce*, elevul va spune că *becul* și *colțul* sînt la același caz (N. sau Ac.).

Cred că nu ar fi greșit să lăsăm pe elevi să folosească întotdeauna pentru subiect, chiar și cînd acesta nu e nume de ființă întrebarea *cine*. *Cine luminează colțul mesei*? *Becul*. În acest caz, întrebarea cu *ce* ne-ar trimite numai la acuzativ.

În ultimul timp tot mai mulți elevi întreabă, și în exemple ca cel discutat, pentru nominativ cu *cine* (cine a luminat?), întrebarea cu *ce* fiind folosită numai pentru acuzativ.

Folosindu-se contextul pentru N. ([Ø...verb la pers. a 3-a], cu condiția ca schimbarea numărului la substantiv să provoace schimbarea numărului la verb și invers), confuzia nu se mai poate face: *Becul a luminat colțul mesei*. *Becurile au luminat colțul mesei*. Schimbînd deci numărul substantivului *becul*, s-a schimbat și numărul verbului. În schimb, dacă modificăm numărul substantivului *colțul*, verbul nu-și modifică numărul

(Becul a luminat colțurile mesei). Înseamnă că substantivul *becul* este la nominativ.

Util ni se pare următorul procedeu[45]: pentru subiect, deci pentru nominativ, se întreabă cu: *care este lucrul care + verb*, iar pentru complementul direct, deci pentru acuzativ, cu: *care este lucrul pe care + verb*.

Pentru a stabili cazul substantivelor din propoziția de mai sus am întreba: *Care este lucrul care a luminat* (colțul mesei)? Răspunsul este: *becul*, deci substantivul este la nominativ (și e subiect). *Care este lucrul pe care l-a luminat* (becul)? Răspunsul va fi *colțul* (mesei), deci este substantiv la acuzativ (și e complement direct).

Credem, apoi, că este absolut necesar ca elevii să cunoască bine verbele tranzitive și intranzitive și să știe că prepozițiile cer acuzativul (cu excepția locuțiunilor prepoziționale în care prepoziția se află înaintea elementului ce intră în locuțiune și a cîtorva prepoziții: *împotriva, contra, asupra, înaintea, înapoia* ș.a.).

Mai multe confuzii se fac la identificarea genitivului și dativului. Avînd de analizat un exemplu, simplu de altfel, ca următorul: C r e i o n u l ș c o l a r u l u i *este roșu*, unii elevi întreabă: *creionul cui*? și, știind că pentru dativ întrebarea este *cui*?, vor spune despre *școlarului* că e la dativ. Mai mare e numărul acelora care vor considera ca dativ, genitivul din următorul exemplu: *Se uită dracii unii la alții, și, văzînd că nu-i chip de stat* î m p o t r i v a l u i I v a n, *încep a-i aduce care dincotro rachiu, tutun, lăutari și tot ce-i poftea lui Ivan sufletul* (CREANGĂ).

Pentru ca elevii să nu mai facă această greșeală sau, dacă o fac, să o poată corecta singuri și — mai ales — să se convingă singuri că, de fapt, în aceste cazuri cuvîntul este la genitiv și nu la dativ, e necesar să li se dea următoarele lămuriri:

Lîngă un substantiv care denumește un obiect posedat nu poate sta decît un substantiv la *genitiv* sau un pronume posesiv. În felul acesta exprimăm raportul atributiv ce s-a stabilit între două obiecte din realitatea înconjurătoare (unul — cel exprimat prin genitiv — este posesorul celuilalt). Cuvîntul *școlarului* din propoziția de mai sus *(Creionul școlarului este roșu)*, prin forma de genitiv pe care a luat-o, ne indică pe cel ce posedă creionul. Dativul este cerut de verb, fiindcă prin dativ se indică persoana căreia i se atribuie ceva sau în folosul sau în paguba căreia se face o lucrare: *dau școlarului, duc profesorului, citesc mamei* etc.

Trebuie apoi să-i obişnuim pe elevi să formuleze întrebarea pentru dativ astfel: *cui dau (duc, citesc)*? iar pentru genitiv: *al cui creion*? (deci cu pronumele interogativ la începutul întrebării). La prima întrebare *(cui dau ?)* se va răspunde cu dativul: *şcolarului*, iar la a doua *(al cui creion?)*, cu genitivul: *al şcolarului*.

Uneori elevii obiectează că în text lipseşte *al* (articolul posesiv-genitival) şi deci *şcolarului* nu ar fi la genitiv. Pentru a-i convinge că nu au dreptate, trebuie să li se ceară să determine substantivul *creionul* cu un atribut adjectival (*frumos, mic* etc.). Acum cuvîntul *şcolarului* va apărea însoţit de articolul genitival *al* (*creionul mic* **al** *şcolarului* ... sau *micul creion* **al** *şcolarului* ...) şi elevii îşi vor da seama că e la genitiv.

În afară de acest argument, mai pot fi folosite încă două.

Lîngă substantivul despre care nu se ştie dacă e la genitiv sau la dativ se va adăuga încă un substantiv şi vor fi legate între ele prin conjuncţia coordonatoare **şi**: *creionul* ş c o l a r u l u i **şi** *al prietenului* ... În acest caz, *prietenului*, avînd înaintea lui articolul genitival, este, evident, la genitiv. Dar cuvintele *şcolarului* şi *al prietenului*, fiind în raport de coordonare, au aceeaşi funcţie sintactică şi, deci, sînt la acelaşi caz[46]. *Al prietenului* fiind la genitiv, şi *şcolarului* este tot la genitiv. Cu acest procedeu putem demonstra că şi ...*(împotriva) lui Ivan*, din exemplul luat din Creangă, este tot la genitiv, iar *(„... ce-i poftea)* l u i I v a n *(sufletul")* este la dativ. *Se uită dracii unii la alţii, şi văzînd că nu-i chip de stat* î m p o t r i v a l u i I v a n [şi a lui G h e o r g h e] *încep a-i aduce care dincotro rachiu, tutun, lăutari şi tot ce-i poftea* l u i I v a n [ş i l u i G h e o r g h e] *sufletul*.

Al doilea procedeu este mai cunoscut, dar mi se pare că nu este folosit suficient. Este vorba de înlocuirea[47] substantivului al cărui caz nu este identificat, cu pronumele personal de persoana I sau a II-a. Dintre toate cuvintele care se declină, în limba română numai pronumele personal de persoana I şi a II-a are forme diferite pentru fiecare caz[48]. Formele pronumelui personal sînt, în general, bine cunoscute de elevi, aşa încît ne putem servi uşor de ele (nu numai la genitiv-dativ, ci şi la nominativ-acuzativ).

În exemplul dat mai înainte: *Creionul* ş c o l a r u l u i *este roşu*, cuvîntul „şcolarului" poate fi înlocuit cu *meu* sau *tău*: *Creionul meu (tău) este roşu*. **Meu (tău)**, pronume posesiv[49], ţine locul unui genitiv, deci *şcolarului* este la genitiv.

Să înlocuim şi în exemplul din Creangă pe cei doi *„lui Ivan"*: *Se uită dracii unii la alţii şi văzînd că nu-i chip de stat împotriva*

mea (ta), *încep* **a-mi (-ți)** *aduce care dincotro rachiu, tutun, lăutari și tot ce*-**mi (-ți)** *poftea* **mie (ție)** *sufletul*. O dată, *lui Ivan* a fost înlocuit prin pronumele posesiv, deci este la genitiv. A doua oară, a fost înlocuit prin pronumele personal la dativ, deci și el este la dativ, așa cum, de altfel, am demonstrat și cu ajutorul procedeului expus mai înainte.

Mai rar se spune despre un substantiv la vocativ că e la nominativ. Asemenea interpretare greșită am întîlnit la analiza următoarelor exemple: *Cucurigu!* **boieri mari,** *Dați punguța cu doi bani!* (CREANGĂ); **Ionel**! *astîmpără-te!* (CARAGIALE); **Copii,** *aduceți un ulcior!* (ALECSANDRI); *Pune mîna,* **Moș Martin,** *Saltă-l,* **Urechilă**! (M. CALMÎCU); **Patrocle,** *nu mă lăsa!* (M. SADOVEANU) ș. a. Cauza pentru care vocativul a fost luat drept nominativ este, pe de o parte, identitatea formală dintre ele în unele cazuri (adeseori însă vocativul are formă specială), iar pe de altă parte, faptul că el este simțit ca subiect al unui imperativ pe lîngă care apare și deci este considerat ca nominativ. Pentru a se evita această greșeală, trebuie să atragem elevilor atenția asupra unui lucru simplu: predicatul exprimat printr-un verb la persoana I sau a II-a *nu poate* avea ca subiect decît un pronume personal la persoana corespunzătoare. Dacă predicatul este exprimat printr-un verb la persoana a III-a subiectul său poate fi un substantiv sau un substitut al acestuia[50]. Știind lucrul acesta, elevii își vor da seama că *boieri mari, Ionel, copii, Moș Martin, Urechilă, Patrocle* nu pot fi subiecte[51], deci nu sînt la nominativ, fiindcă verbul din propoziția respectivă e la persoana a II-a, care nu poate avea ca subiect decît un pronume personal.

●

Și cu privire la **articol** sînt unele observații de făcut.

Un și *o* îndeplinesc în limba română mai multe funcțiuni: de articol nehotărît, de pronume nehotărît și de numeral.

Un și *o* sînt numerale cînd numărăm obiectele: *un elev, doi elevi*. Iată un exemplu din Creangă în care au funcțiune de numerale: *Vra să zică, dumneata ai avut numai* **o** *bucată de întrecut, iar tovarășul dumitale,* **patru** *bucăți; acum,* **o** *bucată de pîine rămasă de la dumneata și cu* **patru** *bucăți de la istălalt fac la un loc* **cinci** *bucăți?*

— *Așadar, dumnitale ți se cuvine numai* **un** *leu, fiindcă numai* **o** *bucată de pîine ai avut de întrecut . . . Iară tovarășului dumnitale i se cuvin* **patru** *lei, fiindcă* **patru** *bucăți de pîne a avut de întrecut.*

Dacă într-un text *un* şi *o* alternează cu pronume nehotărîte, şi ele vor avea aceeaşi funcţiune:

Pe deasupra de prăpăstii sînt zidiri de cetăţuie,
Acăţat de pietre sure un voinic cu greu le suie:
*Aşezînd genunchi şi mîna cînd pe-***un** *colţ cînd pe* **alt** *colţ,*
Au ajuns să rupă gratii ruginite-a unei bolţi (EMINESCU).

La plural deosebirea e mai uşoară: *un elev, unii elevi* — pronume; *un elev, nişte elevi* — articol nehotărît.

În celelalte cazuri, cînd nu apar alături de un numeral sau de un pronume nehotărît, au funcţiune de articol nehotărît[52].

La substantivele proprii masculine, nume de persoană, articolul hotărît la genitiv şi dativ este proclitic: *creionul* **lui** *Gheorghe, împotriva* **lui** *Ivan, îi dau* **lui** *Petre* ... Adeseori acest articol este considerat ca pronume personal de persoana a III-a. Pentru a-i convinge pe elevi că *lui* este articol, trebuie să li se ceară să înlocuiască substantivul propriu cu unul comun, la care articolul hotărît este postpus: *creionul şcolaru***lui,** *împotriva omu***lui,** *îi dau frate***lui.**

Unele cuvinte, ca *ministru, maistru, codru,* fie că sînt sau nu articulate, la plural se rostesc la fel *(miniştri* şi *miniştrii).* Din această cauză ele sînt scrise adeseori greşit. Pentru a le scrie corect, elevii trebuie să ştie cînd sînt nearticulate, şi deci se scriu cu un singur *i,* şi cînd sînt articulate şi, prin urmare, se scriu cu doi *i.* Va trebui să li se dea elevilor posibilitatea de a deosebi forma articulată de cea nearticulată. Pentru aceasta este bine ca ei să folosească în locul cuvintelor de mai sus altele, în care opoziţia articulat-nearticulat e clară. Să dăm un exemplu: *La Buzău au venit trei maiştrii. Maiştri au ţinut o şedinţă.* Spre a se convinge că este bine scris, să înlocuiască cuvîntul *maiştri* cu *prieteni. La Buzău au venit trei prieteni. Prietenii au ţinut o şedinţă.* Am putea înlocui cuvîntul respectiv cu un substantiv feminin la care diferenţa între forma nearticulată şi cea articulată este şi mai evidentă: ... *au venit trei prietene. Prietenele au ţinut* ...

Greutăţi întîmpină elevii şi la formarea corectă a genitiv-dativului articulat la substantivele feminine. Adeseori în compunerile elevilor se întîlnesc forme ca: *limbei, vulpei, căsii, mesii* (pentru *limbii, vulpii, casei, mesei*).

Se ştie că substantivele feminine au la singular două forme, una pentru nominativ şi acuzativ[53] şi alta pentru genitiv şi dativ şi că forma de genitiv-dativ este egală cu cea de la plural.

Sg. N.Ac. *(această) masă, limbă, măsea, vulpe*
G.D. *(acestei) mese, limbi, măsele, vulpi*

Pl. N.G.
D.Ac. *mese, limbi, măsele, vulpi*

Or, se știe că articolul hotărît se adaugă la formele declinate, date mai sus. La genitiv-dativ singular se va adăuga articolul *-i*. Deci vom avea *mesei, limbii, măselei, vulpii*.

Este adevărat însă că elevii stabilesc mai greu forma de genitiv-dativ singular, la care să adauge apoi articolul hotărît. Dar formează mult mai ușor pluralul. De aceea cred că e mai bine ca ei să plece de la formele de plural (*mese, limbi, măsele, vulpi*) la care să adauge articolul hotărît (de la singular genitiv-dativ *-i*) și vor obține formele corecte: *mesei, limbii, măselei, vulpii*.

Există însă o categorie de substantive care se abat de la această regulă. Sînt cele terminate în *-ie: cîmpie, florărie, pălărie*. Pluralul acestor substantive este *cîmpii, florării, pălării*. Ca să formăm genitiv-dativul singular articulat, ar trebui să adăugăm articolul hotărît *-i*. În acest caz, le-am scris cu trei *i: cîmpiii, florăriii, pălăriii*. Pentru a evita scrierea cu trei *i*, care se însușește destul de greu de către copii, s-a hotărît ca la aceste substantive genitiv-dativul articulat să se facă prin adăugarea articolului hotărît la forma de nominativ: *cîmpie+i = cîmpiei, florăriei, pălăriei*.

Mai avem de făcut o observație cu privire la articolul genitival (pronominal)[54]. Mulți elevi cred că acest articol se acordă cu substantivul în genitiv, deci cu posesorul. Trebuie să li se atragă atenția asupra greșelii pe care o fac și să li se spună că articolul genitival se acordă cu substantivul-posesie. *Un creion* **al** *fetiței scrie bine*. **Al** se acordă cu *creion*, nu cu *fetiță* care e în genitiv. Tot așa: *Au fost publicate niște hotărîri* **ale** *guvernului*. **Ale** se acordă cu *hotărîri*.

Există situații în care folosirea corectă a acestui articol e și mai dificilă, și anume atunci cînd este urmat de pronumele relativ:

un tată **a** cărui *fetiță* ...; *o mamă* **al** cărei *copil* ...

un tată **a** cărui *fetiță* ...; *o mamă* **al** cărei *copil* ...

Articolul genitival se acordă cu substantivul care urmează și care este, de altfel, tot substantiv-posesie.

•

Adjectivul este ușor de recunoscut de elevi, mai ales dacă are două terminații. În acest caz, chiar cînd determină un verb (*scrie* **frumos**) și deci are valoare adverbială, este considerat tot adjectiv. Aceasta se datorește faptului că elevii analizează cu-

vîntul respectiv rupîndu-l de text. De îndată ce li se va cere să spună la ce parte de vorbire se referă cuvîntul, greşeala va fi evitată, dacă li se va fi precizat elevilor că adjectivele determină substantive (sau substitute ale substantivelor), iar adverbele determină verbe sau adjective. Trebuie apoi să li se mai spună că adjectivele pot fi folosite ca determinante ale verbelor cu valoare de adverbe de mod sau ca adverbe de mod[55].

Va mai trebui să li se lămurească elevilor că, uneori, un obiect este numit prin însuşirea cea mai caracteristică a sa, exprimată printr-un adjectiv. În asemenea cazuri adjectivul articulat se substantivizează: s ă t u l u l *nu crede* f l ă m î n d u l u i.

Alteori vorbitorul detaşează o însuşire oarecare de obiectul care o posedă şi, articulînd cuvîntul cu care o denumeşte (care este adjectiv), creează un obiect propriu-zis, substantivizînd adjectivul: a l b u l *ochiului*, o r b u l *găinilor*[56].

Ar mai trebui să discutăm şi „adjectivele pronominale (posesive, demonstrative etc.)". Întrucît punctul nostru de vedere este altul decît cel al *Gramaticii Academiei*, pentru a nu produce confuzii, nu discutăm problema aici[57].

•

Cu privire la **pronume,** vom semnala confuzia ce se face între pronumele reflexiv şi cel personal de persoana I şi a II-a la dativ şi acuzativ, forma scurtă, datorită faptului că la aceste persoane „rolul pronumelui reflexiv îl îndeplinesc ... pronumele personale de dativ şi acuzativ"[58]. Pentru evitarea confuziei, se va atrage elevilor atenţia asupra faptului că pronumele de persoana I sau a II-a, dacă este la acelaşi număr şi la aceeaşi persoană cu verbul, este p r o n u m e r e f l e x i v: **Mă** *trezesc de dimineaţă.* **Îţi** *cumperi un creion.* La persoana a III-a pronumele reflexiv are forme proprii, aşa încît confuzia nu se mai poate produce: **Se** *trezeşte de dimineaţă* (reflexiv) — **Îl** *trezeşte de dimineaţă* (personal); **Îşi** *cumpără de mîncare* (reflexiv) — **Îi** *cumpără de mîncare* personal).

•

Formele **verbului** fiind destul de variate sînt uşor de recunoscut. Numai viitorul I şi prezentul condiţional (la singular) la diateza pasivă sînt confundate uneori de elevi cu viitorul al II-lea şi, respectiv, cu perfectul condiţional al diatezei active. Şi în acest caz elevii trebuie îndrumaţi să aibă în vedere contextul şi, în funcţie de aceasta, să li se ceară să spună formele în felul următor: *voi fi lăudat, aş fi lăudat* (pe cineva sau ceva) —

diateza activă și *voi fi lăudat, aș fi lăudat* (de cineva) — diateza pasivă.

În cazul omografelor[59] (*cîntă*: indicativ prezent și indicativ perfect simplu), pentru a nu greși în interpretare este bine ca elevii să țină seama de timpul verbelor din propozițiile vecine.

Mai greu le este elevilor să deosebească predicatul verbal, exprimat printr-un verb la diateza pasivă, de predicatul nominal, cînd acesta are ca nume predicativ un participiu cu valoare adjectivală.

Problema pare că ar ține numai de sintaxă, dar, deoarece este vorba de recunoașterea diatezei pasive, o vom discuta aici.

Într-un exemplu ca: *Pîinea este* c o a p t ă *și* b u n ă, este ușor să spunem despre **coaptă** că este nume predicativ, căci e în raport de coordonare cu **bună** care este și el nume predicativ. Însă **bună** este adjectiv și tot așa este simțit și *coaptă*, fiindcă altfel, dacă ar fi fost considerat cu valoare verbală, n-ar putea fi în raport de coordonare cu *bună*. Dar dacă spunem: *Pîinea este coaptă de brutar*, avem un predicat verbal *(este coaptă)* exprimat printr-un verb la diateza pasivă. Lucrul acesta este indicat de complementul de agent: *de brutar*.

Să luăm alte exemple: *Sînt* **invitat** *al Popeștilor, Sînt* **invitatul** *Popeștilor* și *Sînt* **invitat** *de Popești*. În primele două exemple *invitat* și *invitatul* sînt nume predicative exprimate prin participii substantivizate (*invitatul* are articol hotărît, iar *invitat* este reluat de articolul genitival (pronominal) **al**, care nu reia decît substantive). În ultimul exemplu, *invitat* face parte din predicatul verbal exprimat prin verb la diateza pasivă. Și aici avem un complement de agent *(de Popești)*.

Tot diateză pasivă avem și în următorul exemplu: *Nucul* **a fost** *bine* **scuturat.** Complementul de agent nu este exprimat, dar se subînțelege.

•

Greu deosebesc unii dintre elevi **prepozițiile** de **conjuncții**, chiar și atunci cînd pot reproduce exact definiția acestor părți de vorbire. Cauza o vedem tot în felul (mecanic) în care se face analiza morfologică. Credem că, în acest caz, trebuie să se procedeze cu multă atenție, stăruindu-se în mod deosebit asupra faptului că *prepozițiile* leagă un determinant (atribut sau complement) de cuvîntul pe care-l lămurește, pe cînd *conjuncțiile* leagă părți de propoziție[60] care au aceeași funcție sintactică (două subiecte, sau un atribut de un alt atribut, un complement de alt complement, dacă sînt de același fel, sau părți de propoziție diferite care nu depind una de alta). Analiza trebuie să se facă,

deci, în strînsă legătură cu funcţiunea pe care o îndeplinesc în propoziţie aceste părţi de vorbire.

Elevii trebuie apoi să ştie — aşa cum spuneam mai înainte — că prepoziţiile (cu excepţia cîtorva: *asupra, contra, împotriva* etc. şi a locuţiunilor prepoziţionale) cer acuzativul. Ştiind aceasta, ori de cîte ori va fi nevoie să precizeze că un cuvînt de legătură este prepoziţie sau conjuncţie, o vor face destul de uşor. Vor folosi după cuvîntul respectiv pronumele personal de persoana I sau a II-a, fiindcă acesta are forme diferite la fiecare caz. Dacă cuvîntul cere după el acuzativul *(mine, tine)*, este prepoziţie: *la mine, spre mine, de mine, în mine, ca mine* etc. Dacă după cuvîntul respectiv pronumele personal (sau alt cuvînt care se declină) poate sta la orice caz, cuvîntul este conjuncţie: *şi eu, şi mie, şi a mea, sau eu, sau mie, sau a mea, că eu, că mie, că a mea* etc.

•

Am dat îndrumările de mai sus cu scopul de a ajuta ca analiza morfologică să se facă mai uşor şi mai bine.

Stabilind în mod precis clasa (partea de vorbire) căreia îi aparţine cuvîntul de care se ocupă şi cunoscînd categoriile gramaticale ale cuvîntului de analizat, elevii îşi vor da mai uşor seama de funcţiunea sintactică a cuvîntului.

NOTE

[1] I o r g u I o r d a n, *Limba română contemporană*, ed. a II-a, Bucureşti, 1956, p. 510.

[2] Modificarea suferită de adjectiv, articol, numeral şi pronume, cînd acestea sînt determinante ale substantivului, se datoreşte legii acordului şi, indiferent de forma cazuală ce o iau, ele rămîn atribute ale numelui (cu excepţia articolului care nu este tratat ca parte de propoziţie, ci ca făcînd un tot cu substantivul pe lîngă care stă).

[3] Cf. I o r g u I o r d a n, *op. cit.*, p. 242.

[4] De fapt, aici, nu substantivele *copil* şi *vecin* şi-au schimbat forma, ci articolul hotărît care formează cu substantivul o unitate deplină şi care, prin forma sa, ne arată că unul din substantive e la nominativ, iar celălalt la genitiv; că unul e subiect, iar celălalt e atribut. Iată ce ne spune despre articolul hotărît acad. I o r g u I o r d a n în *op. cit.*, p. 511: „Datorită faptului că stă la sfîrşitul substantivului şi s-a contopit cu acesta, alcătuind împreună cu el o unitate desăvîrşită (întocmai ca o desinenţă oarecare), articolul definit nu se deosebeşte prin nimic de o desinenţă şi de aceea a început a fi simţit ca un morfem propriu-zis (ca un semn formal, care îndeplineşte o funcţiune sintactică la fel ca orice desinenţă)". Noi credem că o funcţie asemănătoare au şi articolul nedefinit şi

pronumele cînd stau pe lîngă un substantiv, arătîndu-ne la ce caz se află substantivul.

[5] În *op. cit.*, p. 234.

[6] De fapt, sintaxa poate exista fără morfologie. În limbile izolante (care nu au flexiune) raporturile sintactice se exprimă prin alte mijloace decît modificarea formei cuvintelor. Acad. Iorgu Iordan s-a referit, fără îndoială la limbile flexionare (în care se încadrează și limba română). Pentru cele expuse pînă aici, vezi: *Gramatica Academiei R.S.R.*, vol. I, ed. a II-a, 1966, p. 11–14; *Limba română*, Fonetică-Vocabular-Gramatică, editată de Academia R.P.R., București, 1956, p. 14–18; Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 231–252, 495, 510–511; Nicolae Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române* (lucrare postumă), București, 1945, p. 22; *Introducere în lingvistică*, ed. a II-a, Editura Științifică, 1965, p. 153 ș.u.

[7] „Morfologia este ansamblul regulilor privitoare la modificarea cuvintelor, [reguli] care s-au stabilit, de-a lungul timpului, pornindu-se de la elementul comun modificărilor tuturor cuvintelor de același fel" (Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 233).

[8] S-ar putea trage din acest caz concluzia că folosirea întrebărilor în analiza gramaticală este neindicată. Noi vom reveni asupra acestei probleme, susținînd că atunci cînd întrebările nu sînt echivoce ele pot fi folosite, fiind de fapt contexte diagnostice.

[9] Cu excepția cîtorva care pot avea un complement direct al persoanei și unul al lucrului (: **Te** învăț *alfabetul* etc.). Nu e vorba deci de complemente directe în raport de coordonare (citesc *poezia*, *nuvela* și *romanul* cu plăcere), care satisfac, de fapt, aceeași unică valență a verbului.

[10] Cf. pentru valențele părților de vorbire: Sorin Stati, *Analiza elementară a structurilor sintactice*, p. 42–75, în Sorin Stati și Gh. Bulgăr, *Analize sintactice și stilistice*, București, 1970.

[11] Cf. Sextil Pușcariu, *Limba română*, I, București, 1940, p. 142.

[12] În „Gazeta învățămîntului", an. XXIII, nr. 1075, din 12 februarie 1971, Sorin Stati, profesor la Universitatea din București, a făcut propuneri pentru o modernizare a programei de limbă română pentru școlile de cultură generală și pentru licee. Considerăm propunerile d-sale ca bune și sîntem convinși că elevii nu vor avea decît de cîștigat.

[13] Oricare din modurile prezentate ne ajută să evităm greșeli care, în cazul că s-ar face analiza izolată a cuvintelor, ar fi mai frecvente. Chiar în propoziția analizată, *din cerdac* a fost interpretat de către unii complement circumstanțial de loc.

[14] Cf. D. D. Drașoveanu, M. Zdrenghea și P. Dumitrașcu, *Analize gramaticale și stilistice*, ed. a II-a, București, 1966, p. 130 și 128, nota 1.

[15] Vol. I, ed. a II-a, Editura Academiei R.S.R., București, 1966, p. 77.

[16] Pentru precizarea funcțiunii sintactice și a cazului acestor substantive, cf. M. Zdrenghea, *În legătură cu topica obiectului direct și a celui indirect*, în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași, (serie nouă)." Secțiunea III (Științe Sociale), tom. IV, 1958, p. 205–209.

[17] Valoarea de complement indirect a acestui substantiv reiese și din asemănarea cu propoziția următoare în care funcțiunea de complement indirect a lui *i*, *lui* și *părtașilor* este evidentă.

[18] De fapt articolul chiar și cînd se atașează la adjectiv determină substantivul pe lîngă care stă adjectivul. *Din sînul aceluia care este veșnic*, dar și într-un caz și în celălalt *veșnic* este adjectiv.

[19] Este vorba aici, evident, de categoria filozofică a timpului, în care prezentul cu fiecare clipă devine trecut, dar în același timp ne aflăm într-un alt prezent, dîndu-ne impresia de stabilitate. În realitate însă este vorba numai de o stabilitate relativă.

[20] Solomon Marcus, Edmond Nicolau, Sorin Stati, *Introducere în lingvistica matematică*, București, 1966, p. 19.

[21] Id., *ibid.*, p. 22; Valeria Guţu-Romalo în *Morfologie structurală a limbii române*, București, 1968, p. 27 spune că „Distribuția presupune [...] inventarierea pozițiilor de ocurență (= apariție) a elementelor și ca atare a vecinătăților sau a contextelor lor".

[22] Figurat se poate spune și despre unele obiecte: *casa aceasta a mîncat multă cărămidă; problema aceasta mi-a mîncat un an din viață.*

[23] În transcrierea din paranteze *e* și *i* ne indică numai că pe *c* trebuie să-l citim *č*. În cele două cuvinte ce urmează, *e* și *i* îndeplinesc și funcție de ordin grafic, dar sînt și foneme.

[24] Sorin Stati, *Contextele gramaticale în analiza structurală*, în „Limba română", XII (1963), nr. 3, p. 236.

[25] Id., *ibid.*, p. 236.

[26] Id., *ibid.*, p. 236.

[27] Cf. Paula Diaconescu, în *Numărul și genul substantivului românesc*, în SCL, XV (1964), nr. 3, p. 297 unde spune: „Se numește substantiv orice secvență semnificativă minimală care poate fi admisă de cel puțin unul din contextele [S_1 ... S_2] din clasa (I) sau de cel puțin cîte unul din subclasele de contexte (I_1'), (I_2')". Iată care sînt acestea:

[S_1 ... S_2] clasa (I), în care S_1 = diferite forme ale adjectivului demonstrativ; $S_2 = \emptyset$, adică:

[acest ... Ø]
[această ... Ø]
[acestui ... Ø] (I)
[acestei ... Ø]
etc.

[S_1' ... S_2'] clasa (I'_1) în care $S'_1 = \emptyset$, iar S'_2 = diferite forme ale adjectivului demonstrativ, adică:

[Ø ... acesta]
[Ø ... aceasta]
[Ø ... acestuia] (I'_1)
[Ø ... acesteia]
etc.

[S''_1 ... S''_2] clasa (I'_2) în care $S''_1 = \emptyset$, iar S''_2 = diferite forme ale pronumelui posesiv, adică:

[Ø ... meu] (I_2')
[Ø ... mea]
etc.

[S'''_1 ... S'''_2] clasa (I'_3) în care $S'''_1 = \emptyset$, iar S'''_2 = diferite forme ale unui adjectiv de tipul *frumos*

[Ø ... frumos] (I'_3)
[Ø ... frumoasă]
etc.

[28] În *Un procedeu distribuțional de delimitare a paradigmelor*, în SCL, XV (1964), nr. 1, p. 63–65.

[29] Contextul se întîlnește și la Paula Diaconescu în clasa I_2'.

[30]În *Asupra claselor pronominale din limba română contemporană*, în SCL, XV (1964), nr. 2, p. 182–185.

[31]Id., *ibid.*, p. 184.

[32]Dintre contextele discutate pentru substantiv, credem că cele mai utile sînt [acest ... Ø] și [Ø ... adj. de tipul *frumos*].

[33]Valeria Guțu-Romalo, *Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, București, 1968, p. 27.

[34]În *art. cit.*, p. 306.

[35]În *art. cit.*, p. 307.

[36]*Contextele gramaticale în analiza structurală*, în „Limba română", XII (1963), nr. 3.

[37]Noi am adăuga: la imperativ sau la alt mod folosit cu valoare de imperativ.

[38]În gramaticile mai vechi i se mai spune: temă, rădăcină, radical. Dar acești termeni nu denumesc exact același lucru. Vezi pentru aceasta Valeria Guțu-Romalo, *Morfologie structurală a limbii române*, p. 39.

[39]Orice formă flexionară trebuie să aibă cel puțin două morfeme. Cînd morfemul dependent nu e marcat, vorbim de morfem zero. De ex. în *codru* avem morfemul independent *codr-* și morfemul dependent *-u*. În *lup* avem morfemul independent *lup* și fiindcă morfemul dependent nu e marcat vorbim de morfem zero (lup / Ø).

[40]S = substantiv; N = nominativ; V = verb

[41]S = substantiv; Ac. = acuzativ (fără prepoziție)

[42]Ne gîndim aici la cei care au limba română ca limbă maternă. Situația este deosebit de dificilă pentru vorbitorii de limbă maghiară care, în limba lor, nu au gen. Foarte utile sînt pentru aceștia, credem noi, indicațiile cu privire la gen date în *Gramatica Academiei*, vol. I, ed. a II-a, 1966, p. 57–62.

[43]Sînt totuși cîteva substantive feminine care au la singular o singură formă pentru toate cazurile: *învățătoare, muncitoare* ș.a.

[44]*Acum scoate*, lupe, *ce-ai mîncat!* (CREANGĂ)

[45]Procedeul ne-a fost comunicat de Teodor Necșa.

[46]În *Gramatica Academiei*, ed. a II-a vol. I, p. 387 și vol. II, p. 212–213, 240–242, se admite că conjuncțiile coordonatoare pot lega și părți de propoziție sau propoziții care nu sînt de același fel, dar care stau pe același plan, fără însă ca vreuna din ele să fie subordonată celeilalte.

[47]Metoda este cunoscută sub numele de *comutare* sau *substituție*. Pentru comutare, dar și pentru distribuție a se vedea volumul *Elemente de lingvistică structurală*, București, 1967, sub redacția lui Ion Coteanu.

[48]În locul genitivului, pentru care pronumele personal de persoana I și a II-a nu are forme proprii, se folosește pronumele posesiv.

[49]Cînd stă pe lîngă un substantiv, *Gramatica Academiei*, vol. I, ed. a II-a, p. 114 și 156, îl numește *adjectiv pronominal*. Nu sîntem de acord cu acest punct de vedere, deoarece așa-zisul adjectiv pronominal posesiv (*creionul meu*) ține locul numelui posesorului (cf. M. Zdrenghea, *Adjective determinative sau pronume?*, în „Limba română", an. IV (1955), nr. 4, p. 83–90 și *Există adjective posesive în limbile romanice?*, în „Cercetări de lingvistică", XII (1967), nr. 1, p. 81–88). De altfel, chiar *Gramatica Academiei*, vol. I, ed. a II-a, p. 156, recunoaște că în acest caz ține locul numelui posesorului, dar îl numește totuși adjectiv pronominal posesiv.

[50]Ex.: *Elevul* se pregătește *pentru examene. Cîmpul* este acoperit *de zăpadă. Eu* merg *la teatru, iar tu* vei merge *la operă.*

[51]Acesta e punctul de vedere din gramaticile existente. Noi credem însă că, de fapt, vocativul este subiectul unui imperativ (sau al unui conjunctiv sau indicativ cu valoare de imperativ). A se vedea pentru aceasta articolele noastre: *În legătură cu vocativul*, din „Limba română", 1956, nr. 6, p. 55–59, și *Este vocativul un caz?*, în „Studii și cercetări lingvistice", an. XI (1960), nr. 3, p. 797–801.

[52]Pentru amănunte, cf. M. Zdrenghea, Un, o, *articol, numeral, pronume*, în „Limba română", an. IX (1960), nr. 5, p. 37–39.

[53]Vocativul substantivelor feminine este de cele mai multe ori egal cu nominativul și acuzativul *(mamă!)*. Totuși unele substantive au și un vocativ în *-o (maico!, Veto!)*.

[54]Noi credem că acesta este de fapt pronume. Cf. M. Zdrenghea, *Articol sau pronume?* în „Omagiu lui Alexandru Rosetti, la 70 de ani", București, 1965, p. 1029–1032. În exemple ca: *Copiii lui Vasile s-au dus la teatru, iar* **ai** *lui Ion s-au dus la circ; Pe fetița lui Vasile am văzut-o la teatru; pe* **a** *lui Ion la cinema*, **ai** are valoare de pronume, substituind cuvîntul *copiii*. Și acordul predicatului se face cu *ai*, adică cu subiectul. Dar articolul nu are rol de parte de propoziție. În al doilea exemplu *a* primește morfemul *pe* al acuzativului, ceea ce, de asemenea, este o dovadă a valorii sale pronominale.

[55]Aceasta se poate, fiindcă atît adjectivele cît și adverbele de mod exprimă însușiri, deci au un conținut asemănător, cu singura deosebire că, așa cum am spus, adjectivele determină substantive, iar adverbele determină verbe.

[56]Cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 354–355. Același lucru se petrece și cu unele adverbe. Ex.: *Noi însă ceștialalți, care judecăm sănătos, care știm vorbi cu greutate, care ne silim a găsi adevărul,* binele *și* frumosul *în orice fapt, să ne vedem de treabă...* (ODOBESCU).

[57]Vezi „Limba română", an. IV (1955), nr. 4, p. 83 ș.u. și mai ales „Cercetări de lingvistică", XII (1967), nr. 1, p. 81 ș.u.

[58]*Gramatica Academiei*, vol. I, ed. a II-a, p. 153.

[59]Cuvinte identice din punct de vedere grafic, dar care diferă din punct de vedere fonetic mai ales prin accent.

[60]Precum și propoziții, care pot fi sau nu de același fel.

ANALIZE MORFOLOGICE

1. Şi să iasă din pămîntul Moldovei hanul pînă în patru dzile cu oştile lui. (MIRON COSTIN, L. 10)

şi: **conjuncţie coordonatoare copulativă** (şi *narativ*)
să iasă: **verb intranzitiv, conj. IV, activă, conjunctiv, prez., pers. 3, sg.;** *predicat verbal*
din pămîntul: **substantiv, n., sg., Ac., art. hot.** l **+ prep.** din; *c.c. loc*
Moldovei: **substantiv propriu, G., art. hot.** i; *atribut substantival genitival*
hanul: **substantiv, m. sg, N., art. hot.** l; *subiect*
pînă în dzile: **substantiv f., pl. Ac. + loc. prep.** pînă în; *c.c. de timp*
patru: **numeral cardinal;** *atribut adjectival*
cu oştile: **substantiv f., pl., Ac., art. hot.** le **+ prep.** cu; *c.c. sociativ*
lui: **pronume personal, pers. 3, m., sg., G.;** *atribut pronominal*

2. Venit-au şi hanul, după porunca împărăţiei, de la Crîm la Ţarigrad, la sfat. (NECULCE, L. 257)

venit-au[1]: **verb intranzitiv, conj. IV, activă, ind., perf. comp., pers. 3, sg., formă inversă;** *predicat verbal*
şi[2]: **adverb;** *atribut adverbial*
hanul: **substantiv, m., sg., N., art. hot.** l; *subiect*
după porunca: **substantiv, f., sg., Ac., art. hot.** a **+ prep.** după; *c.c. de mod*
împărăţiei[3]: **substantiv, f., sg., G., art. hot.** i; *atribut substantival genitival*
de la Crîm: **substantiv propriu, Ac. + prep. comp.** de la; *c.c. de loc*
la Ţarigrad: **substantiv propriu, Ac. + prep.** la; *c.c. de loc*
la sfat: **substantiv, n., sg., Ac. + prep.** la; *c.c. de scop*

[1] În limba veche persoana a 3-a sg. era *au*.

[2] *şi* = însuşi, chiar

[3] La substantivele feminine în *-ie*, articolul hotărît *-i* se adaugă la forma de N. nu la cea de G.-D. sg. nearticulată, spre a se evita scrierea cu trei *i* (*împărăţiii*).

3. Întru aceste vremi, s-au fost sculat un pers, Şahculi, cu oaste. (CRONICARI MUNTENI, 260)

întru vremi: **substantiv, f. pl., Ac. + prep.** întru; *c.c. de timp*
aceste: **adjectiv pronominal demonstrativ, f., pl., Ac.**; *atribut adjectival*
s-au fost sculat: **verb intranzitiv, conj. I, reflexivă, m.m.c. perf. analitic, pers. 3 sg.**; *predicat verbal*
un pers: **substantiv, m., sg., N., art. neh.** un; *subiect*
Şahculi: **substantiv propriu, m., sg., N.**; *atribut apoziţional*
cu oaste: **substantiv, f., sg., Ac. + prep.** cu; *c. instrumental*[1]

[1] Sau sociativ.

4. În toată această soţietate de emigranţi şi de localnici, două persoane [. . .] îmi făcură o întipărire neaşteptată. (NEGRUZZI, P. 155)

în soţietate: **substantiv, f., sg., Ac. + prep.** în; *c.c. de loc*
toată: **adjectiv pronominal nehotărît, se acordă cu „soţietate"**; *atribut adjectival*
această: **adjectiv pronominal demonstrativ, se acordă în gen, nr. şi caz cu „soţietate"**; *atribut adjectival*
de emigranţi: **substantiv, m., pl., Ac. + prep.** de; *atribut substantival prepoziţional*
şi: **conjuncţie coordonatoare copulativă**
de localnici: **substantiv, m., pl., Ac. + prep.** de; *atribut substantival prepoziţional*
două: **numeral cardinal, f., N.**; *atribut adjectival*
persoane: **substantiv, f., pl., N.**; *subiect*
îmi: **pronume personal, pers. 1, sg., D., neaccent.**; *c. indirect*
făcură: **verb tranzitiv, conj. a III-a, activă, ind., perf. simplu, pers. 3, pl.**; *predicat verbal*
o întipărire: **substantiv, f., sg., Ac., art. nehot.** o; *c. direct*
neaşteptată: **adjectiv-participiu, formă negativă**; *atribut adjectival*

5. Fumînd din lungi ciubuce şi sorbind delicioasa moca, eu mă lăsasem la o lină reverie, recitînd încet nişte stanţe d'ale lui Anacreon. (NEGRUZZI, P. 159)

fumînd: **verb intranzitiv, conj. I, gerunziu**; *element predicativ suplimentar*
din ciubuce: **substantiv, n., pl., Ac. + prep.** din; *c. instrumental*

lungi: **adjectiv, 2 term., poz.;** *atribut adjectival*
și: **conjuncție coordonatoare copulativă**
sorbind: **verb tranzitiv, conj. IV, gerunziu;** *element predicativ suplimentar*
delicioasa; **adjectiv, 2 term., poz., + art. hot.** a; *atribut adjectival*
moca: **substantiv defectiv de pl., f., Ac.;** *c. direct*
eu: **pronume personal, pers. I, sg., N.;** *subiect*
mă lăsasem: **verb, conj. I, reflexivă, ind., m.m.c. perf., sg., pers. 1;** *predicat verbal*
la o reverie: **substantiv, f., sg., Ac., art. neh.** o, **+ prep.** la; *c. indirect*
lină: **adjectiv, 2 term., poz.;** *atribut adjectival*
recitind: **verb, conj. I, gerunziu;** *c.c. de mod*
încet: **adverb de mod;** *c.c. de mod*
niște stanțe: **substantiv f., pl., Ac., art. neh.** niște; *c. direct*
d'ale lui Anacreon: **substantiv propriu, G., art. hot.** lui **+ art. genit.** ale **+ prep.** de; *atribut substantival genitival*

6. Din tus-patru părți a lumii se ridică'nalt pe ceruri,
Ca balauri din poveste, nouri negri, plini de geruri. (ALECSANDRI, P. 130).

nouri: **substantiv, m., pl., N.;** *subiect*
negri: **adjectiv, 2 term., poz.;** *atribut adjectival*
plini: **adjectiv, 2 term., poz.;** *atribut adjectival*
de geruri: **substantiv, n., pl., Ac. + prep.** de; *c. indirect*
se ridică: **verb tranzitiv, conj. I, reflexivă, ind., prez., pers. 3, pl.;** *predicat verbal*
din părți: **substantiv, f., pl., Ac. + prep.** din; *c.c. de loc*
tus-patru: **numeral cardinal colectiv**[1]**;** *atribut adjectival*
a lumii: **substantiv, f., sg., G., art. genit.** a [le][2] **+ art. hot.** i; *atribut substantival genitival*
[î]nalt: **adjectiv, 2 term., poz.;** *c.c. de mod*
pe ceruri: **substantiv, n., pl., Ac. + prep.** pe; *c.c. de loc*
ca balauri: **substantiv, m., pl., Ac. + prep.** ca; *c.c. de mod comp.*
din poveste: **substantiv, f., sg., Ac. + prep.** din; *atribut substantival prepozițional*

[1] Substantivul pe care-l determină trebuia să fie articulat cu articol hotărît. Necesități prozodice au făcut ca substantivul să fie nearticulat.
[2] Trebuia să fie *ale*. În Moldova articolul genitival apare numai sub forma *a*.

7. Pe vremea lui, sub ochii lui Ștefan Domn cel mare
Intrînd în dușmani singur ca vieru-n stuhul tare
Au prins pe Hanul Mîrza din fugă cu arcanul. (ALECSANDRI, P. 197)

pe vremea: **substantiv**[1], **f., sg., Ac., art. hot.** a + **prep.** pe; *c.c. de timp*
lui: **pronume personal, pers. 3, m., sg., G.**; *atribut pronominal*
sub ochii: **substantiv, m., pl., Ac.** + **prep.** sub; *c.c. de loc*
lui Ștefan: **substantiv propriu, m., G., art. hot.** lui[2]; *atribut substantival genitival*
Domn cel mare: **substantiv** + **adjectiv cu articol demonstrativ**; *atribut apozițional*
intrînd: **verb intranzitiv, conj. I, activă, gerunziu**; *c.c. de timp*
în dușmani: **substantiv, m., pl., Ac.** + **prep.** în; *c.c. loc*
singur: **adjectiv, 2 term., poz.**; *element predicativ suplimentar*
ca vieru [l][3]: **substantiv, m., sg., Ac., art. cu** [l] + **prep.** ca; *c.c. de mod comparativ*
'n stuhul: **substantiv, n., sg., Ac., art. hot.** l + **prep.** [î]n; *c.c. de loc*
tare: **adjectiv, o term., poz., sg.**; *atribut adjectival*
au prins: **verb tranzitiv, conj. a III-a, activă, ind., perf. compus, pers. 3, sg.,**; *predicat verbal*
pe Hanul Mîrza: **substantiv propriu, m., Ac.**; *c. direct*
din fugă: **locuțiune adverbială formată din substantiv f., sg., Ac.** + **prep.** din; *c.c. de mod*
cu arcanul: **substantiv, n., sg., Ac., art. hot.** l + **prep.** cu; *c. c. instrumental*

[1] *pe vremea* poate fi considerat și *locuțiune prepozițională*. În acest caz trebuie analizat împreună cu *lui* ca c.c. de timp.
[2] Articolul hotărît *lui* este proclitic fiindcă determină un substantiv propriu masculin nume de persoană.
[3] Lipsește *l*. *-u* a preluat funcția articolului. Opoziția este *vier* (neart.) /*vieru* (art.).

8. Acolo, [pe Ceahlău,] fiecare va fi liber a improviza fel de fel de ode, elegii sau alte parascovenii și bocituri poetice. (ALECSANDRI, c. 150)

acolo: **adverb de loc**; *c.c. de loc*
fiecare: **pronume nehotărît, sg., N.**; *subiect*
va fi liber: **verbul (copulativ)** *a fi*, **ind., viitor, pers. 3, sg.** + **adjectivul** *liber*, **sg., N. (nume predicativ)**; *predicat nominal*
a improviza: **verb tranz., conj. I, inf.**; *c. indirect*
fel de fel: **locuțiune adj.** (= diferite); *atribut adjectival*
ode: **substantiv, f., pl., Ac.**; *c. direct*

elegii: substantiv, f., pl., Ac.; *c. direct*
sau: conjuncție coordonatoare disjunctivă
alte: adjectiv pronominal nehotărît, f., pl., Ac.; *atribut adjectival*
parascovenii: substantiv, f., pl., Ac.; *c. direct*
și: conjuncție coordonatoare copulativă
bocituri: substantiv, f., pl., Ac.; *c. direct*
poetice: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*

9. Pe un mur înalt și rece de o marmură curată,
Albă ca zăpada iernei, lucie ca apa lină,
Se răsfrînge ca-n oglindă a copilei umbră plină. (EMINESCU, P. 41)

pe un mur: substantiv, m., sg., Ac., art. neh. un + prep. pe; *c.c. de loc*
înalt: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*
și: conjuncție coordonatoare copulativă
rece: adjectiv, o term., poz.; *atribut adjectival*
de o marmură: substantiv, f., sg., Ac., art. neh. o + prep. de; *atribut substantival prepozițional*
curată: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*
albă: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*
ca zăpada: substantiv, f., sg., Ac., art. hot. a + prep. ca; *c.c. de mod comparativ*
iernei: substantiv, f., sg., G., art. hot. i; *atribut substantival genitival*
lucie: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*
ca apa: substantiv, f., sg., Ac. + art. hot. a + prep. ca; *c.c. de mod comparativ*
lină: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*
se răsfrînge: verb tranzitiv, conj. III, reflexivă, ind., prez., pers. 3 sg.; *predicat verbal*
ca: adverb de mod comparativ
-n oglindă: substantiv, f., sg., Ac. cu prep. în; *c.c. de mod comparativ*
a copilei: substantiv, f., sg., G., art. genit. a și art. hot. i; *atribut substantival genitival*
umbră: substantiv, f., sg., N.; *subiect*
plină: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*

10. În salele pustie lumine roși de torții
Rănesc întunecimea ca pete de jeratic. (EMINESCU, P. 76)

în salele[1]: substantiv, f., pl., Ac., art. hot. le + prep. în; *c.c. de loc*
pustie[1]: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*

lumine[1]: substantiv, f., pl., N.; *subiect*
roşi: adjectiv, 2 term., poz; *atribut adjectival*
de torţii: substantiv, f., pl., Ac. + prep. de; *atribut substantival prepoziţional*
rănesc: verb tranzitiv, conj. IV, activă, ind., prez., pers. 3, pl.; *predicat verbal*
întunecimea: substantiv, f., sg. Ac., art. hot. a; *complement direct*
ca pete: substantiv, f., pl., Ac. + prep. ca; *c.c. de mod comparativ*
de jeratic: substantiv, n., sg., Ac. + prep. de; *atribut substantival prepoziţional*

[1] Influenţat de limba veche, Eminescu foloseşte forme de plural cu *e* (*salele* pentru „sălile"; *pustie* pentru „pustii" şi *lumine* pentru „lumini") în loc de *i* aşa cum sînt în limba actuală.

11. Pe jilţul lui de piatră înţepeneşte drept
Cu cîrja lui cea veche preotul cel păgîn. (EMINESCU, P. 79)

pe jilţul: substantiv, n., sg., Ac., art. hot. 1 + prep. pe: *c.c. de loc*
lui: pronume personal, pers. 3, sg., G.; *atribut pronominal*
de piatră: substantiv, f., sg., Ac. + prep. de; *atribut substantival prepoziţional*
înţepeneşte: verb intranzitiv, conj. IV, activă, ind., prez., pers. 3, sg.; *predicat verbal*
drept: adj., 2 term., poz.; *element predicativ suplimentar*
cu cîrja: substantiv, f., sg., Ac., art. hot. a + prep. cu; *c.c. sociativ*
lui: pronume personal, pers. 3, sg., G.; *atribut pronominal*
cea veche: adjectiv, 2 term. + art. dem., poz.; *atribut adjectival*
preotul: substantiv, m., sg., N., art. hot. 1; *subiect*
cel păgîn: adjectiv, 2 term. + art. dem., poz.; *atribut adjectival*

12. Aducerile-aminte pe suflet cad în picuri
Redeşteptînd în faţă-mi trecutele nimicuri. (EMINESCU, P. 87)

aducerile-aminte: locuţiune substantivală, f., pl., N., art. hot. le; *subiect*
cad: verb intranzitiv, conj. II, activă, ind., prez., pers., 3, pl.; *predicat verbal*
pe suflet: substantiv, n., sg., Ac. + prep. pe; *c.c. de loc*
în picuri: substantiv, n., pl., Ac. + prep. în; *c.c. de mod*
redeşteptînd: verb tranzitiv, conj. I, gerunziu; *element predicativ suplimentar*
în faţă[1]-mi: pron. pers., forma neaccentuată, D. posesiv, pers. I + locuţiunea prepoziţională în faţa; *c.c. de loc*
nimicuri: substantiv, n., pl., Ac.; *c. direct*
trecutele: adjectiv-participiu + art. hot. le; *atr. adjectival*

[1] Substantivul *faţă* din locuţiune nu este articulat, fiind urmat de pronume personal în dativ, formă scurtă.

13. ...din porţile mîndre de munte, din stînci arcuite
Iese uraganul bătrîn, mînînd pe lungi umeri de nouri
Caii fulgerători şi carul ... (EMINESCU, P. 354)

din porţile: substantiv, f., pl., Ac., art. hot. le + prep. din; *c.c. de loc*
mîndre: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*
de munte[1]: substantiv, m., sg., Ac. + prep. de; *atribut substantival prepoziţional*
din stînci: substantiv, f., pl., Ac. + prep. din; *c.c. de loc*
arcuite: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*
iese: verb intranzitiv, conj. IV, activă, ind., prez., pers. 3, sg.; *predicat verbal*
uraganul: substantiv, n., sg., N., art. hot. l; *subiect*
bătrîn: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*
mînînd: verb tranzitiv, conj. I, gerunziu; *element predicativ suplimentar*
lungi: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*
pe umeri: substantiv, m., pl., Ac. + prep. pe; *c.c. de loc*
de nouri: substantiv, m., pl., Ac. + prep. de; *atribut substantival prepoziţional*
caii: substantiv, m., pl., Ac., art. hot. i; *complement direct*
fulgerători: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*
şi: conjuncţie coordonatoare copulativă
carul: substantiv, n., sg., Ac., art. hot. l; *complement direct*

[1] *de munte* poate fi socotit şi un genitiv arhaic cu prepoziţie (*din porţile de munte* = *din porţile muntelui*).

14. Părul cel blond împletit într-o coadă îi cade pe spate ... (EMINESCU, P. 356)

părul: substantiv, m., sg., N., art. hot. l; *subiect*
cel blond: adjectiv cu art. dem., poz.; *atribut adjectival*
împletit: adjectiv-participiu; *atribut adjectival*
într-o coadă: substantiv, f., sg., Ac., art. neh. o + prep. întru; *c.c. de mod*
îi: pronume personal, pers. 3, sg., D.; *complement indirect*
cade: verb intranzitiv, conj. II, activă, ind., prez., pers. 3, sg.; *predicat verba*
pe spate: substantiv, n., sg., Ac. + prep. pe; *c.c. de loc*

15. Şi Irinuca avea o cocioabă veche de bîrne, cu fereştile cît palma, acoperită cu scînduri, îngrădită cu răzlogi de brad şi aşezată chiar sub munte pe malul stîng al Bistriţei, aproape de pod. (CREANGĂ, O. 29)

şi: conjuncţie coordonatoare copulativă (şi *narativ*)
Irinuca: substantiv propriu, f., sg., N., art. hot. a; *subiect*
avea: verb tranzitiv, conj. II, activă, ind., imperf., pers. 3, sg.; *predicat verbal*

o cocioabă: **substantiv, f., sg., Ac., art. neh.** o; *c. direct*
veche: **adjectiv, 2 term., poz.;** *atribut adjectival*
de bîrne: **substantiv, f., pl., Ac. + prep.** de; *atribut substantival prepozițional*
cu ferestile: **substantiv, f., pl., Ac., art. hot.** le **+ prep.** cu; *atribut substantival prepozițional*
cît palma: **locuțiune adjectivală (= mici), formată din substantiv, f., sg., Ac. + prep.** cît; *atribut adjectival*[1]
acoperită: **adjectiv-participiu;** *atribut adjectival*
cu scînduri: **substantiv, f., pl., Ac. + prep.** cu; *c. instrumental*
îngrădită: **adjectiv-participiu;** *atribut adjectival*[1]
cu răzlogi: **substantiv, m., pl., Ac. + prep.** cu; *c. instrumental*
de brad: **substantiv, m., sg., Ac. + prep.** de; *atribut substantival prepozițional*
și: **conjuncție coordonatoare copulativă**
așezată: **adjectiv-participiu;** *atribut adjectival*
chiar sub munte: **substantiv, m., sg., Ac. + prep.** sub **+ adverbul de precizare** chiar (cf. *Gramatica Academiei*, I, 309); *c.c. de loc*
pe malul: **substantiv, n., sg., Ac., art. hot.** l **+ prep.** pe; *c.c. de loc*
stîng: **adjectiv, 2 term., poz.;** *atribut adjectival*
al Bistriței: **substantiv propriu, f., sg., G., art. hot.** i; *atribut substantival genitival*
aproape de pod: **substantiv, n., sg., Ac. + loc. prep.** aproape de; *c.c. de loc*

[1] De fapt *cît palma* este un c.c. de mod comparativ pe lîngă adjectivul *mici* care lipsește și al cărui loc l-a luat.

16. Așezată în mijlocul cîmpului, pe malul unui iaz de moară, coliba străjuia un drum mare, întinzîndu-și umbrarul deasupra grămezilor de pepeni. (D. ZAMFIRESCU, V. 105)

așezată: **participiu;** *element predicativ suplimentar*
în mijlocul cîmpului: **substantiv, n., sg., G., art. hot.** lui **+ loc. prep.** în mijlocul; *c.c. de loc*
pe malul: **substantiv, n., sg., Ac., art. hot.** l **+ prep.** pe; *c.c. de loc*
unui iaz: **substantiv, n., sg., G., art. neh.** unui; *atribut substantival genitival*
de moară: **substantiv, f., sg., Ac. + prep.** de; *atribut substantival prepozițional*
coliba: **substantiv, f., sg., N., art. hot.** a; *subiect*
străjuia: **verb tranzitiv, conj. IV, activă, ind., imperf., pers. 3 sg.;** *predicat verbal*
un drum: **substantiv, n., sg., Ac., art. neh.** un; *c. direct*
mare: **adjectiv, o term., poz.;** *atribut adjectival*
întinzîndu-și[1]: **verb tranzitiv, conj. III, reflexivă, gerunziu;** *c.c. de mod*
umbrarul: **substantiv, n., sg., Ac., art. hot.** l; *c. direct*

deasupra grămezilor: **substantiv, f., pl., G., art. hot.** lor **+ prep.** deasupra; *c.c. de loc*

de pepeni: **substantiv, m., pl., Ac. + prep.** de; *atribut substantival prepozițional*

[1] Aici *și* (pronume reflexiv, sg. D.) are sens posesiv și determină de fapt substantivul (*umbrarul*) care este complement al verbului, avînd rol de atribut (cf. *Gramatica Academiei*, I, 153).

17. În coarne de cerb atîrnă carabine cu guri largi și pistoale cu plăsele de argint și de sidef. (DELAVRANCEA, O. I 25)

în coarne: **substantiv, n., pl., Ac. + prep.** în; *c.c. de loc*
de cerb: **substantiv, m., sg., Ac. + prep.** de; *atribut substantival prepozițional*
atîrnă: **verb intranzitiv, conj. I, activă, ind., prez., pers. 3 pl.**; *predicat verbal*
carabine: **substantiv, f., pl., N.**; *subiect*
cu guri: **substantiv, f., pl., Ac. + prep.** cu; *atribut substantival prepozițional*
largi: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
și: **conjuncție coordonatoare copulativă**
pistoale: **substantiv, n., pl., N.**; *subiect*
cu plăsele: **substantiv, f., pl., Ac. + prep.** cu; *atribut substantival prepozițional*
de argint: **substantiv, n., sg., Ac. + prep.** de; *atribut substantival prepozițional*
și: **conjuncție coordonatoare copulativă**
de sidef: **substantiv, n., sg., Ac. + prep.** de; *atribut substantival prepozițional*

18. Unde e cucoana Mărioara, protopopoaia, cea înțeleaptă „ca un proverb" și harnică ca o albină, cu mînecele veșnic răsfrînte, cu pestelca-i curată pe dinainte și cu părul în conci? (HOGAȘ, O. 343)

unde: **adverb de loc**; *c.c. de loc*
e: **verb intranzitiv, conj. a IV-a, activă, ind., prez., pers. 3 sg.**; *predicat verbal*
cucoana: **substantiv, f., sg., N., art. hot.** a; *atribut apozițional*
Mărioara: **substantiv propriu, f., sg., N., art. hot.** a; *subiect*
protopopoaia: **substantiv, f., sg., N., art. hot.** a; *atribut apozițional*
cea înțeleaptă: **adjectiv, 2 term., poz. + art. dem.**; *atribut adjectival*
ca un proverb: **substantiv, n., sg., Ac. + art. neh.** un, **prep.** ca; *c.c. de mod comparativ*
și: **conjuncție coordonatoare copulativă**
harnică: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
ca o albină: **substantiv, f., sg., Ac., art. neh.** o **+ prep.** ca; *c.c. de mod comparativ*

cu mînecele: **substantiv, f., pl., Ac., art. hot. le + prep. cu**; *atribut substantival prepozițional*
răsfrînte: **adjectiv-participiu**; *atribut adjectival*
veșnic: **adverb de mod** (provenit dintr-un adj.); *c.c. de mod cantitativ*
cu pestelca: **substantiv, f., sg., Ac., art. hot. a + prep. cu**; *atribut substantival prepozițional*
i: **pronume personal, pers. 3 sg., D. posesiv**; *atribut pronominal*
curată: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
pe dinainte: **locuțiune adverbială de loc**; *c.c. de loc*
și: **conjuncție coordonatoare copulativă**
cu părul: **substantiv, m., sg., Ac., art. hot. l + prep. cu**; *atribut substantival prepozițional*
în conci: **substantiv, n., sg., Ac. + prep. în**; *atribut substantival prepozițional*

19. Voi ați cîntat cu glas fierbinte
Naturii calde imnuri sfinte
Ori doine dragi ... (COȘBUC, P. 156)

voi: **pronume personal, pers. 2, pl. N.**; *subiect*
ați cîntat: **verb tranzitiv, conj. I, activă, ind., perf. comp., pers. 2 pl.**; *predicat verbal*
cu glas: **substantiv, n., sg., Ac. + prep. cu**; *c. instrumental*
fierbinte: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
naturii: **substantiv, f., sg., D., art. hot. i**; *c. indirect*
calde: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
imnuri: **substantiv, n., pl., Ac.**; *c. direct*
sfinte: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
ori: **conjuncție coordonatoare disjunctivă**
doine: **substantiv, f., pl., Ac.**; *c. direct*
dragi: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*

20. Pocnind din bici pe lîngă boi,
În zori de zi el a trecut
Cu plugul pe la noi. (COȘBUC, P. 161)

pocnind: **verb intranzitiv, conj. IV, gerunziu**; *element predicativ suplimentar*
din bici: **substantiv, n., sg., Ac. + prep. din**; *c. instrumental*
pe lîngă boi: **substantiv, m., pl., Ac. + prep. pe lîngă**; *c.c. de loc*

în zori de zi: **locuţiune adverbială** [1]; *c.c. de timp*
el: **pronume personal, pers. 3 m., sg., N.**; *subiect*
a trecut: **verb intranzitiv, conj. III, activă, ind., perf. comp., pers. 3 sg.**; *predicat verbal*
cu plugul: **substantiv, n., sg., Ac., art. hot.** l + *prep.* cu; *c. sociativ*
pe la noi: **pronume personal, pers. 1 pl., Ac.** + **prep.** pe la; *c.c. de loc*

[1] Formată din substantivul *zori* precedat de prep. *în* şi dintr-un genitiv arhaic al substantivului *zi* (*de zi* = *în zorii zilei*).

21. Înfiorat din vreme-n vreme
De-o aiurare de furtună,
Bătrînul codru-n miez de noapte
Visează sub argint de lună. (IOSIF, O. A. 89)

codru: **substantiv, m., sg., N.**; *subiect*
bătrînul: **adjectiv, 2 term., poz., N., art. hot.** l; *atribut adjectival*
înfiorat: **verb tranzitiv, conj. I, participiu**; *atribut adjectival*
din vreme-n vreme: **locuţiune adverbială**; *c.c. de timp*
de-o aiurare: **substantiv, f., sg., Ac., art. nehot. o** + **prep. de**; *c. de agent*
de furtună: **substantiv, f., sg., Ac.** + **prep.** de; *atribut substantival prepoziţional*
visează: **verb intranzitiv, conj. I, activă, ind., prez., pers. 3 sg.**; *predicat verbal*
în miez: **substantiv, n., sg., Ac.** + **prep.** în; *c.c. de timp*
de noapte: **substantiv, f., sg., Ac.** + **prep.** de; *atribut substantival prepoziţional*
sub argint: **substantiv, n., sg., Ac.** + **prep.** sub; *c.c. de loc*
de lună: **substantiv, f., sg., Ac.** + **prep.** de; *atribut substantival prepoziţional*

22. Boier de ţară, bunul Ion Niculce,
Oftînd, strecoară printre lacrimi glume
Din zile vechi şi-n grai nespus de dulce. (IOSIF, O. A. 101)

boier: **substantiv, m., sg., N.**; *apoziţie*
de ţară: **substantiv, f., sg., Ac.** + **prep.** de; *atribut substantival prepoziţional*
bunul: **adjectiv, 2 term., poz., art. hot.** l; *atribut adjectival*
Ion Niculce: **substantiv propriu (prenume + nume), sg., N.**; *subiect*
oftînd: **verb intranzitiv, conj. I, gerunziu**; *c.c. de mod*
strecoară: **verb tranzitiv, conj. I, activă, ind., prez., pers. 3 sg.**; *predicat verbal*
printre lacrimi: **substantiv, f., pl., Ac.** + **prep.** printre; *c.c. de mod*
glume: **substantiv, f., pl., Ac.**; *c. direct*
din zile: **substantiv, f., pl., Ac.** + **prep.** din; *atribut substantival prepoziţional*
vechi: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
în grai: **substantiv, n., sg., Ac.** + **prep.** în; *atribut substantival prepoziţional*
nespus de dulce: **adjectiv, o term., superlativ absolut**; *atribut adjectival*

23. Ca niște columne albe, rotunde, puternice, se înălțau fagii bătrîni pe coastele țepișe, de amîndouă părțile drumului. (AGÎRBICIANU, A. 61)

ca niște columne: **substantiv, f., pl., Ac., art. neh.** niște + **prep.** ca; *c.c. de mod comparativ*
albe: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
rotunde: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
puternice: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
se înălțau: **verb tranzitiv, conj. I, reflexivă, ind., imperf., pers. 3 pl.**; *predicat verbal*
fagii: **substantiv, m., pl., N., art. hot.** i; *subiect*
bătrîni: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
pe coastele: **substantiv, f., pl., Ac., art. hot.** le; + **prep.** pe; *c.c. de loc*
țepișe: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
de părțile: **substantiv, f., pl., Ac., art. hot.** le + **prep.** de; *c.c. de mod*
amîndouă: **numeral colectiv, f., pl., Ac.**; *atribut adjectival*
drumului: **substantiv, n., sg., G., art. hot.** lui; *atribut substantival genitival*

24. A trecut întîi o boare
Pe deasupra viilor. (TOPÎRCEANU, V. P. 68)

a trecut: **verb intranzitiv** [1], **conj. III, activă, ind., perf. comp., pers. 3 sg.**; *predicat verbal*
întîi: **adverb**; *c.c. de timp*
o boare: **substantiv, f., sg., N., art. neh.** o; *subiect*
pe deasupra viilor: **substantiv, f., pl., G., art. hot.** lor + **locuțiunea prepozițională** pe deasupra; *c.c. de loc*

[1] *A trece* poate fi și tranzitiv (*A trecut* primul linia de sosire).

25. Mai tîrziu o coțofană
Fără ocupație
A adus o veste-n goană. (TOPÎRCEANU, V. P. 69)

o coțofană: **substantiv, f., sg., N., art. neh.** o; *subiect*
fără ocupație: **substantiv, f., sg., Ac.** + **prep.** fără; *atribut substantival prepozițional*

a adus: **verb tranzitiv, conj. III, activă, ind., perf. comp., pers. 3 sg.**; *predicat verbal*
mai tîrziu: **adverb de timp, comp. de sup.**; *c.c. de timp*
o veste: **substantiv, f., sg., Ac. art. neh.** o; *c. direct*
-n goană: **locuțiune adverbială de mod** (formată din **prep.** *în* + **subst.** *goană*, **Ac., sg., f.**); *c.c. de mod*

26. Tăcerea își adună trupul sferic
Într-un boboc de nalbă. (TOPÎRCEANU, V. P. 211)

tăcerea: **substantiv, f., sg., N., art. hot.** a; *subiect*
își adună: **verb tranzitiv, conj. I., reflexivă, ind., prez., pers. 3 sg.**; *predicat verbal*
trupul: **substantiv, n., sg., Ac., art. hot.** l; *c. direct*
sferic: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
într-un boboc: **substantiv, m., sg., Ac., art. neh.** un + **prep.** întru; *c.c. de loc*
de nalbă: **substantiv, f., sg., Ac.** + **prep.** de; *atribut substantival prepozițional*

27. Caisul nostru s-a gătit la poartă
Cu panglici albe ca-n tablouri vechi. (TOPÎRCEANU, V. P. 215)

caisul: **substantiv, m., sg., N., art. hot.** l; *subiect*
nostru: **adjectiv pronominal posesiv**; *atribut adjectival*
s-a gătit: **verb tranzitiv, conj. IV, reflexivă, ind., perf. comp., pers. 3 sg.**; *predicat verbal*
la poartă: **substantiv, f., sg., Ac.** + **prep.** la; *c.c. de loc*
cu panglici: **substantiv, f., pl., Ac.** + **prep.** cu; *c. instrumental*
albe: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
ca: **adverb de mod comparativ**
[î]n tablouri: **substantiv, n., pl., Ac.** + **prep.** în; *c.c. de mod comparativ*
vechi: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*

28. Multă vreme rătăci Sisoe, prin liniștea și singurătatea acelor înălțimi pustii, cățărat de stînci ca o capră, ocolind rîpi și măsurînd cu ochii funduri de prăpăstii. (TOPÎRCEANU, V. P. 309)

multă: **adjectiv pronominal nehotărît**; *atribut adjectival*
vreme: **substantiv, f., sg., Ac.**; *c.c. de timp*
rătăci: **verb intranz., conj. a IV-a, activă, ind., perf. simplu, pers. 3 sg.**; *predicat verbal*

Sisoe: **substantiv propriu, N.**; *subiect*
prin liniștea: **substantiv, f., sg., Ac., art. hot. a + prep. prin**; *c.c. de loc*
și: **conjuncție coordonatoare copulativă**
singurătatea: **substantiv, f., sg., Ac., art. hot. a + [prep. prin]**; *c.c. de loc*
acelor: **adjectiv pronominal demonstrativ, G.**; *atribut adjectival*
înălțimi: **substantiv, f., pl., G.**; *atribut substantival genitival*
pustii: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
cățărat: **verb, conj. I, participiu**; *elem. pred. suplim.*
de stînci: **substantiv, f., pl., Ac. + prep. de**; *c. indirect*
ca o capră: **substantiv, f., sg., Ac., art. neh. o + prep. ca**; *c.c. de mod*
ocolind: **verb tranzitiv, conj. a IV-a, gerunziu**; *elem. pred. suplim.*
rîpi: **substantiv, f., pl., Ac.**; *c. direct*
și: **conjuncție coordonatoare copulativă**
măsurînd: **verb tranzitiv, conj. I, gerunziu**; *elem. pred. suplim.*
cu ochii: **substantiv, m., pl., Ac., art. hot. i + prep. cu**; *c. instrumental*
funduri: **substantiv, n., pl., Ac.**; *c. direct*
de prăpăstii [1]: **substantiv, f., pl., Ac. + prep. de**; *atribut subst. prepozițional*

[1] *de prăpăstii* este un genitiv cu prep. (= *ale prăpăstiilor*).

29. Cetele de nori plumburii se răzletiră, dezvăluind pe-alocuri în văzduh pete luminoase, albastre. (REBREANU, O. A. I 36)

cetele: **substantiv, f., pl., N., art. hot. le**; *subiect*
de nori: **substantiv, m., pl., Ac. + prep. de**; *atribut substantival prepozițional*
plumburii: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
se răzletiră: **verb, conj. IV, reflexivă, ind., perf. simplu, pers. 3 pl.**; *predicat verbal*
dezvăluind: **verb tranzitiv, conj. IV, gerunziu**; *c.c. de mod*
pe-alocuri: **locuțiune adverbială de loc**; *c.c. de loc*
în văzduh: **substantiv, n., sg., Ac. + prep. în**; *c.c. de loc*
pete: **substantiv, f., pl., Ac.**; *c. direct*
luminoase: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
albastre: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*

30. Un zîmbet șiret, șăgalnic, plutea acuma pe buzele lui Cîntăreanu. (REBREANU, O. A. I 57)

un zîmbet: **substantiv, n., sg., N., art. neh. un**; *subiect*
șiret: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
șăgalnic: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*

plutea: **verb intranzitiv, conj. IV, activă, ind., imperf., pers. 3 sg.**; *predicat verbal*
acuma: **adverb de timp**; *c.c. de timp*
pe buzele: **substantiv, f., pl., Ac. + art. hot.** le **+ prep.** pe; *c.c. de loc*
lui Cîntăreanu: **substantiv propriu, m., sg., G. + art. hot.** lui; *atribut substantival genitival*

31. Strigăte, guițături, scîrțîit de care și tot prisosul vieții satului se ridica în văzduh, contopindu-se într-un cîntec ciudat de seară. (P. DAN, U. 157)

strigăte: **substantiv, n., pl., N.**; *subiect*
guițături: **substantiv, f., pl., N.**; *subiect*
scîrțîit: **substantiv, n., sg., N.**; *subiect*
de care: **substantiv, n., pl., Ac. + prep.** de; *atribut substantival prepozițional*
și: **conjuncție coordonatoare copulativă**
tot: **adjectiv pronominal nehotărît, sg., N.**; *atribut adjectival*
prisosul: **substantiv, n., sg., N., art. hot.** l; *subiect*
vieții: **substantiv, f., sg., G., art. hot.** i; *atribut substantival genitival*
satului: **substantiv, n., sg., G., art. hot.** lui; *atribut substantival genitival*
se ridica: **verb tranzitiv, conj. I, reflexivă, ind., imperf., pers. 3. sg.**; *predicat verbal*
în văzduh: **substantiv, n., sg., Ac. + prep.** în; *c.c. de loc*
contopindu-se: **verb tranzitiv, conj. IV, reflexivă, gerunziu**; *c.c. de mod*
într-un cîntec: **substantiv, n., sg., Ac., art. neh.** un **+ prep.** întru; *c. indirect*
ciudat: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
de seară: **substantiv, f., sg., Ac. + prep.** de; *atribut substantival prepozițional*

32. A fost prea puternică impresia asta bruscă, pentru a nu păstra și acum amintirea teribilă a gustului ei ... (MIHĂESCU, D. A. 419)

impresia: **substantiv, f., sg., N., art. hot.** a; *subiect*
asta: **adjectiv pronominal demonstrativ, f., sg., N.**; *atribut adjectival*
a fost prea puternică: **verb auxiliar sintactic, conj. IV, ind., perf. comp., pers. 3 sg. + adjectiv la superlativ**; *predicat nominal*
pentru a nu păstra: **verb tranzitiv, conj. I, activă, inf., negativ + prep.** pentru; *c.c. consecutiv*
și acum: **adverb de timp însoțit de adverbul și de întărire**; *c.c. de timp*

amintirea: substantiv, f., sg., Ac., art. hot. a; *c. direct*
teribilă: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*
a gustului: substantiv, n., sg., G., art. posesiv a, art. hot. lui; *atribut substantival genitival*
ei: pronume personal, pers. 3, f., sg., G.; *atribut pronominal*

33. Pe mare curgea acum o pînză tremurătoare de zale metalice, aşternută din răsărit pînă la picioarele fiecăruia. (PETRESCU, Î. 26)

pe mare: substantiv, f., sg., Ac. + prep. pe; *c.c. de loc*
curgea: verb intranzitiv, conj. III, activă, ind. imperf., pers. 3 sg.; *predicat verbal*
acum: adverb de timp; *c.c. de timp*
o pînză: substantiv, f., sg., N., art. neh. o; *subiect*
tremurătoare: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*
de zale: substantiv, f., pl., Ac. + prep. de; *atribut substantival prepoziţional*
metalice: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*
aşternută: adjectiv-participiu, 2 term., poz.; *atribut adjectival*
din răsărit: substantiv, n., sg., Ac. + prep. din; *c.c. de loc*
pînă la picioarele: substantiv, n., pl. Ac., art. hot. le + prep. pînă la; *c.c. de loc*
fiecăruia: pronume nehotărît, sg., G.; *atribut pronominal*

34. Brăduţul cu vîrful fraged primi povara uşoară, clătinînd din cap în întuneric, ca un copil jucăuş, ascuns sub o pălărie. (PETRESCU, Î. 31)

brăduţul: substantiv, m., sg., N., art. hot. l; *subiect*
cu vîrful: substantiv, n., sg., Ac., art. hot. l + prep. cu; *atribut substantival prepoziţional*
fraged: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*
primi: verb tranzitiv, conj. IV, activă, ind., perf. simplu, pers. 3 sg; *predicat verbal*
povara: substantiv, f., sg., Ac., art. hot. a; *c. direct*
uşoară: adjectiv, 2 term., poz.; *atribut adjectival*
clătinînd: verb intranzitiv, conj. I, gerunziu; *c.c. de mod*
din cap: substantiv, n., sg., Ac. + prep. din; *c. instrumental*
în întuneric: substantiv defectiv de pl., Ac. + prep. în; *c.c. de loc*
ca un copil: substantiv, m., sg., Ac. + art. neh. un + prep. ca; *c.c. de mod comparativ*

jucăuş: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
ascuns: **verb tranzitiv, conj. III, participiu**; *atribut adjectival*
sub o pălărie: **substantiv, f., sg., Ac., art. neh.** o + **prep.** sub; *c.c. de loc*

35. La zăvoarele porţii, Jderul cel bătrîn rîdea pentru întîia oară în acea duminică, în barba-i mare. (SADOVEANU, F. J. 69)

Jderul: **substantiv propriu, N., art. hot.** l; *subiect*
cel bătrîn: **adjectiv, precedat de art. dem.** cel, **N.**; *atribut adjectival*
rîdea: **verb intranzitiv, conj. III, activă, ind., imperf., pers. 3 sg.**; *predicat*
la zăvoarele: **substantiv, n., pl., Ac., art. hot.** le + **prep.** la; *c.c. de loc*
acea: **adjectiv pronominal demonstrativ**; *atribut adjectival*
în duminică: **substantiv, f., sg., Ac.** + **prep.** în; *c.c. de timp*
pentru întîia oară: **locuţiune adverbială**; *c.c. de timp*
în barba: **substantiv, f., sg., Ac.** + **prep.** în, **art. hot.** a; *c.c. de mod*
-i: **pronume personal, pers. 3, sg., m., D. posesiv, forma neaccentuată**; *atribut pronominal*
mare: **adjectiv, o term., poz.**; *atribut adjectival*

36. Sta mută, cu privirile aţintite spre apă, în tăcerea măreaţă a codrului. (SADOVEANU, R. 20)

[căprioara]: **substantiv, f., sg., N., art. hot.** a; *subiect subînţeles*
sta: **verb intranzitiv, conj. I, activă, ind., imperf., pers. 3 sg.**; *predicat verbal*
mută: **adjectiv, 2 term., poz.**; *element predicativ suplimentar*
cu privirile: **substantiv, f., pl., Ac., art. hot.** le + **prep.** cu; *element predicativ suplimentar*
aţintite: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
spre apă: **substantiv, f., sg., Ac.** + **prep.** spre; *c.c. de loc*
în tăcerea: **substantiv, f., sg., Ac., art. hot.** a + **prep.** în; *c.c. de loc*
măreaţă: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*
a codrului: **substantiv, m., sg., G., art. genit.** a + **art. hot.** lui; *atribut substantival genitival*

37. În linişte, pe cerul întunecos din fundul apei, începu să tremure lacrima de aur a celei dintîi steluţe. (SADOVEANU, R. 20)

în linişte: **substantiv, f., sg., Ac.** + **prep.** în; *c.c. de mod*
pe cerul: **substantiv, n., sg., Ac. art. hot.** l + **prep.** pe; *c.c. de loc*
întunecos: **adjectiv, 2 term., poz.**; *atribut adjectival*

din fundul apei: **substantiv, f., sg., G., art. hot. i + loc. prep. din fundul;** *atribut substantival prepozițional*

începu: **verb tranzitiv, conj. a III-a, activă, ind., perf. simplu, pers. 3 sg.;** *predicat verbal*

să tremure: **verb tranzitiv, conj. I, activă, conjunctiv, prez., pers. 3 sg.;** *predicat verbal*

lacrima: **substantiv, f., sg., N., art. hot. a;** *subiect*

de aur: **substantiv, n., sg., Ac. + prep. de;** *atribut substantival prepozițional*

a ... steluțe[i]: **substantiv, f., sg., G., art. genit. a;** *atribut substantival genitival*

celei dintîi: **numeral ordinal, f., sg., G. + art. dem.;** *atribut adjectival*

38. După el o privighetoare își umflă de cîteva ori glasul, pe un vîrf de smicea, într-o rază de lumină. (SADOVEANU, D. M. 38)

după el: **pronume personal, pers. 3, m., sg. Ac. + prep. după;** *c.c. de loc*

o privighetoare: **substantiv, f., sg., N., art. neh. o;** *subiect*

își umflă: **verb tranzitiv, conj. I, reflexivă, ind., prez., pers. 3 sg.;** *predicat verbal*

de cîteva ori: **locuțiune adverbială cantitativă;** *c.c. de mod cantitativ*

glasul: **substantiv, n., sg., Ac. + art. hot. l;** *c. direct*

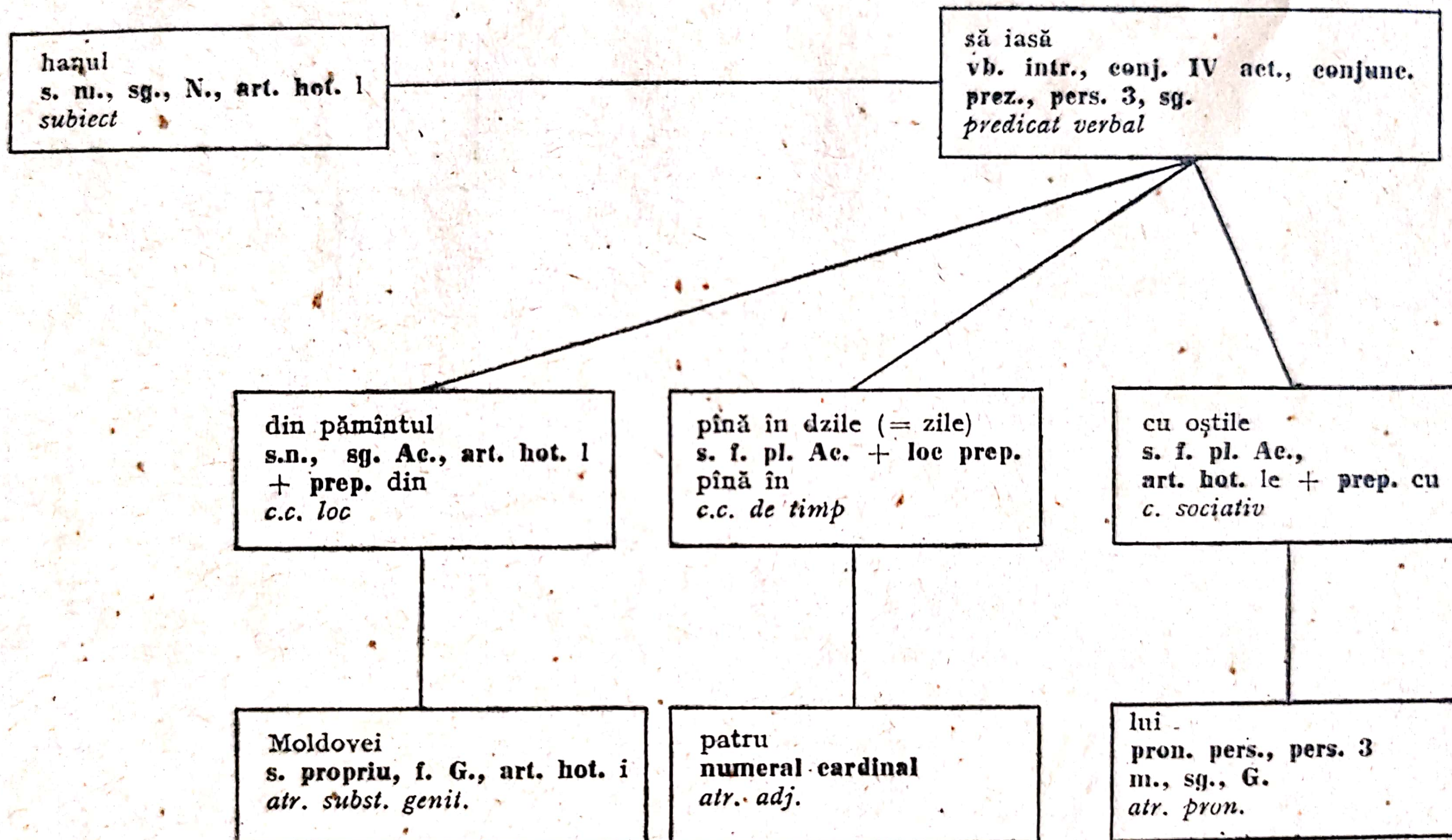
pe un vîrf: **substantiv, n., sg., Ac. + art. neh. un + prep. pe;** *c.c. de loc*

de smicea: **substantiv, f., sg., Ac. + prep. de;** *atribut substantival prepozițional*

într-o rază: **substantiv, f., sg., Ac. + art. neh. o + prep. întru;** *c.c. de loc*

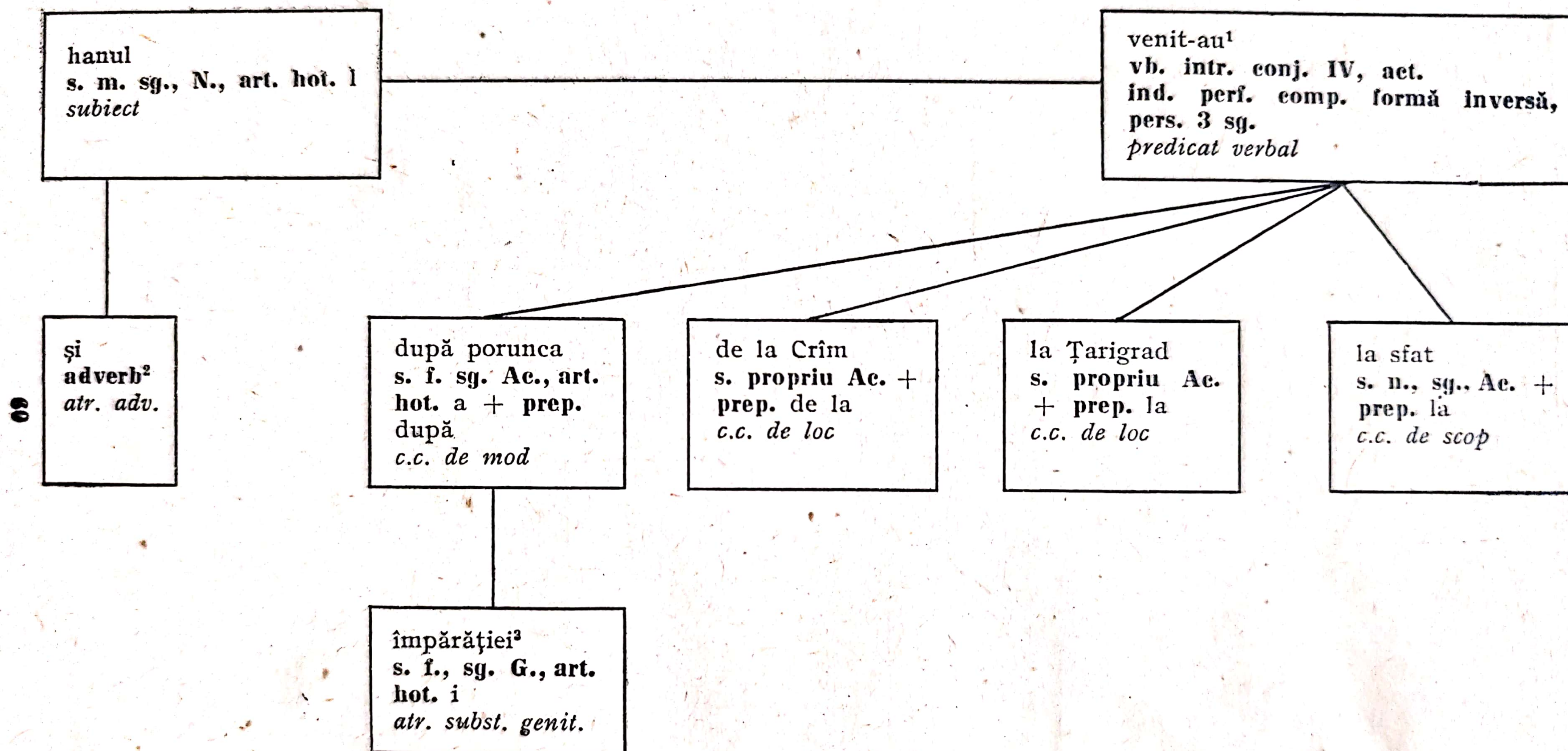
de lumină: **substantiv, f., sg., Ac. + prep. de;** *atribut substantival prepozițional*

1.* Și să iasă din pămîntul Moldovei hanul pînă în patru dzile cu oștile lui. (MIRON COSTIN, L. 10)

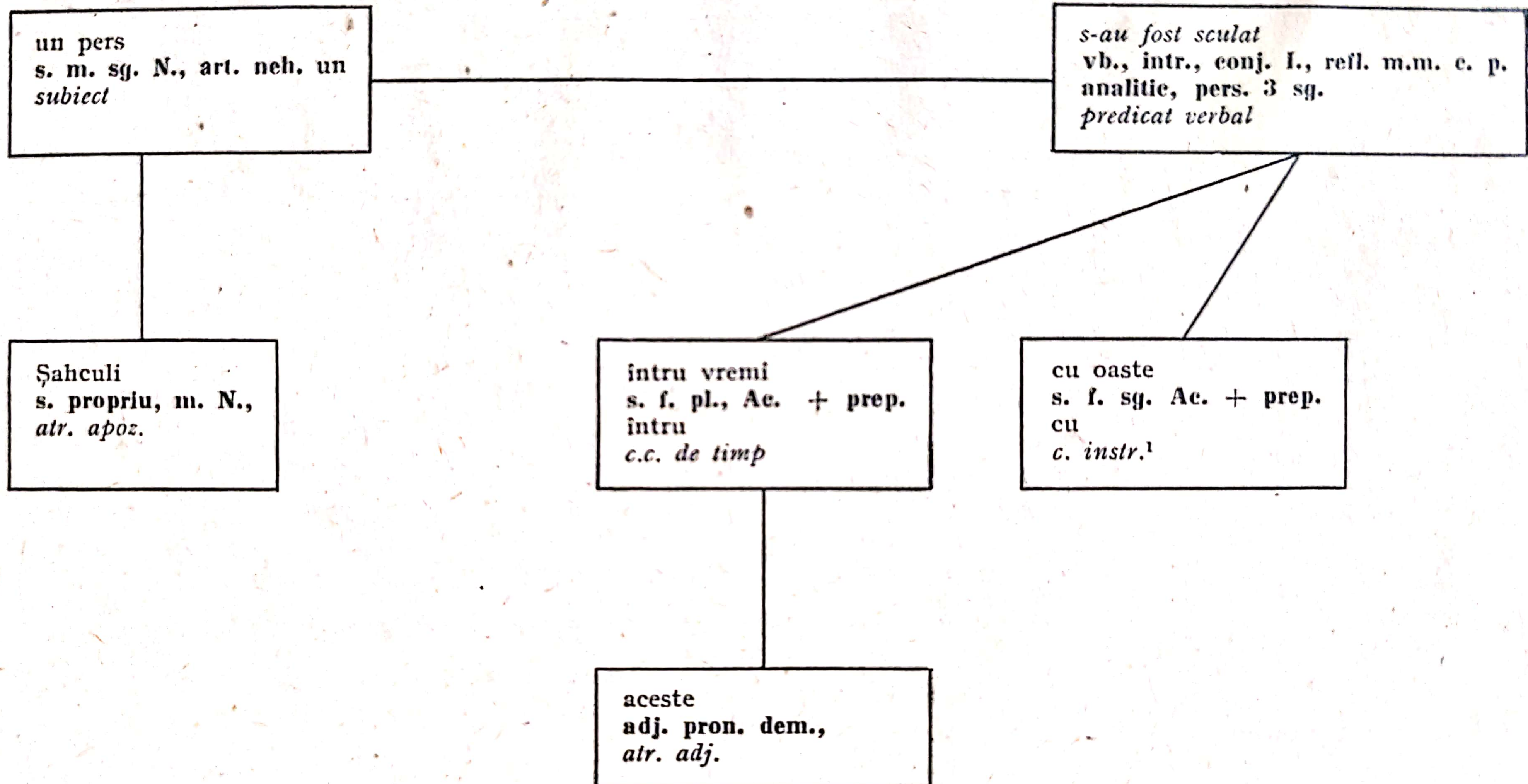
* Numerotarea textelor din scheme corespunde numerotării analizelor obișnuite date în paginile precedente.

2. Venit-au şi hanul, după porunca împărăţiei, de la Crîm la Ţarigrad, la sfat. (NECULCE, L. 257)

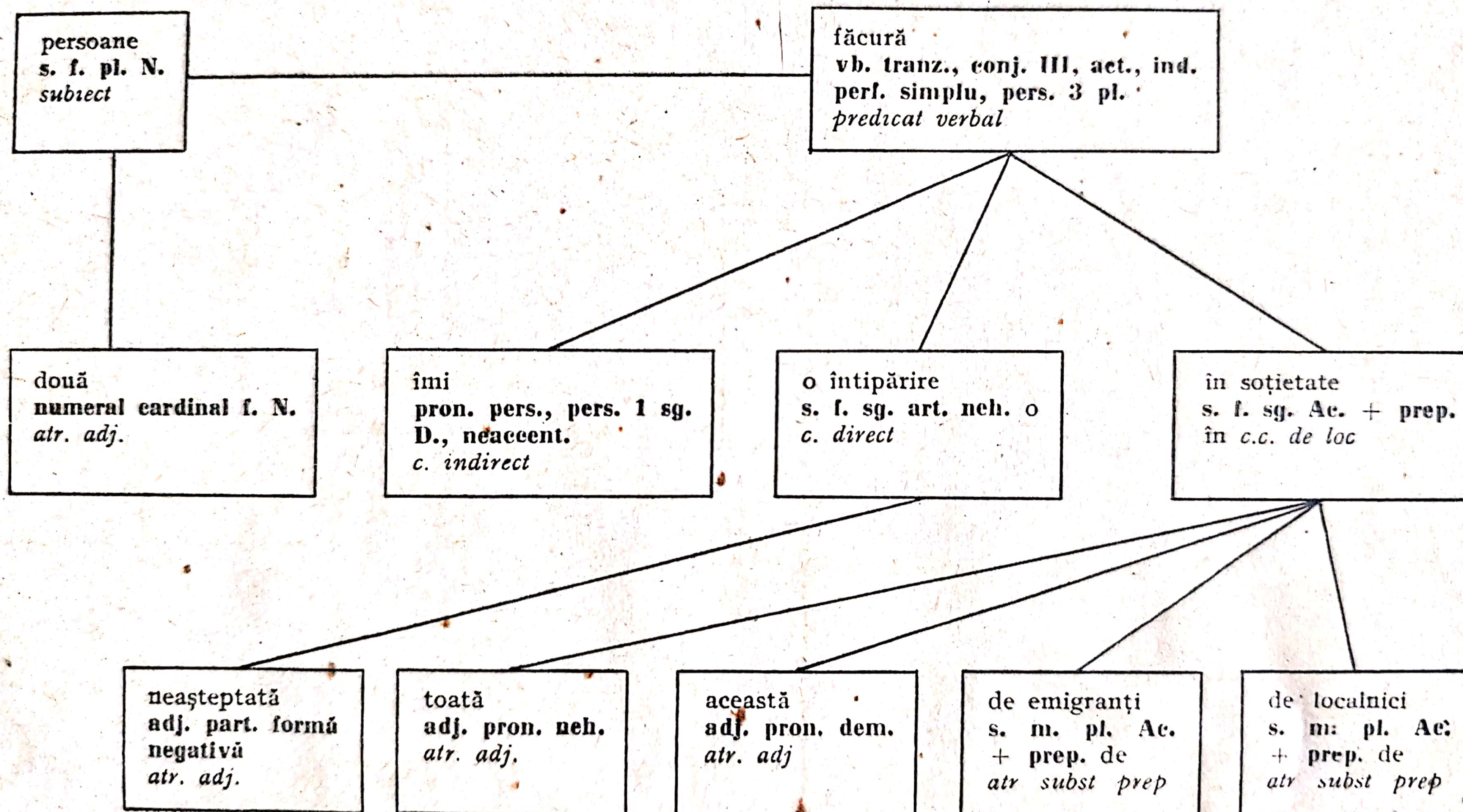

[1] În limba veche persoana a 3-a sg. era *au*.
[2] *şi* = însuşi, chiar
[3] La substantivele feminine în *-ie*, articolul hotărît *-i* se adaugă la forma de N. nu la cea de G.-D. sg. nearticulată, spre a se evita scrierea cu trei *i* (*împărăţiii*).

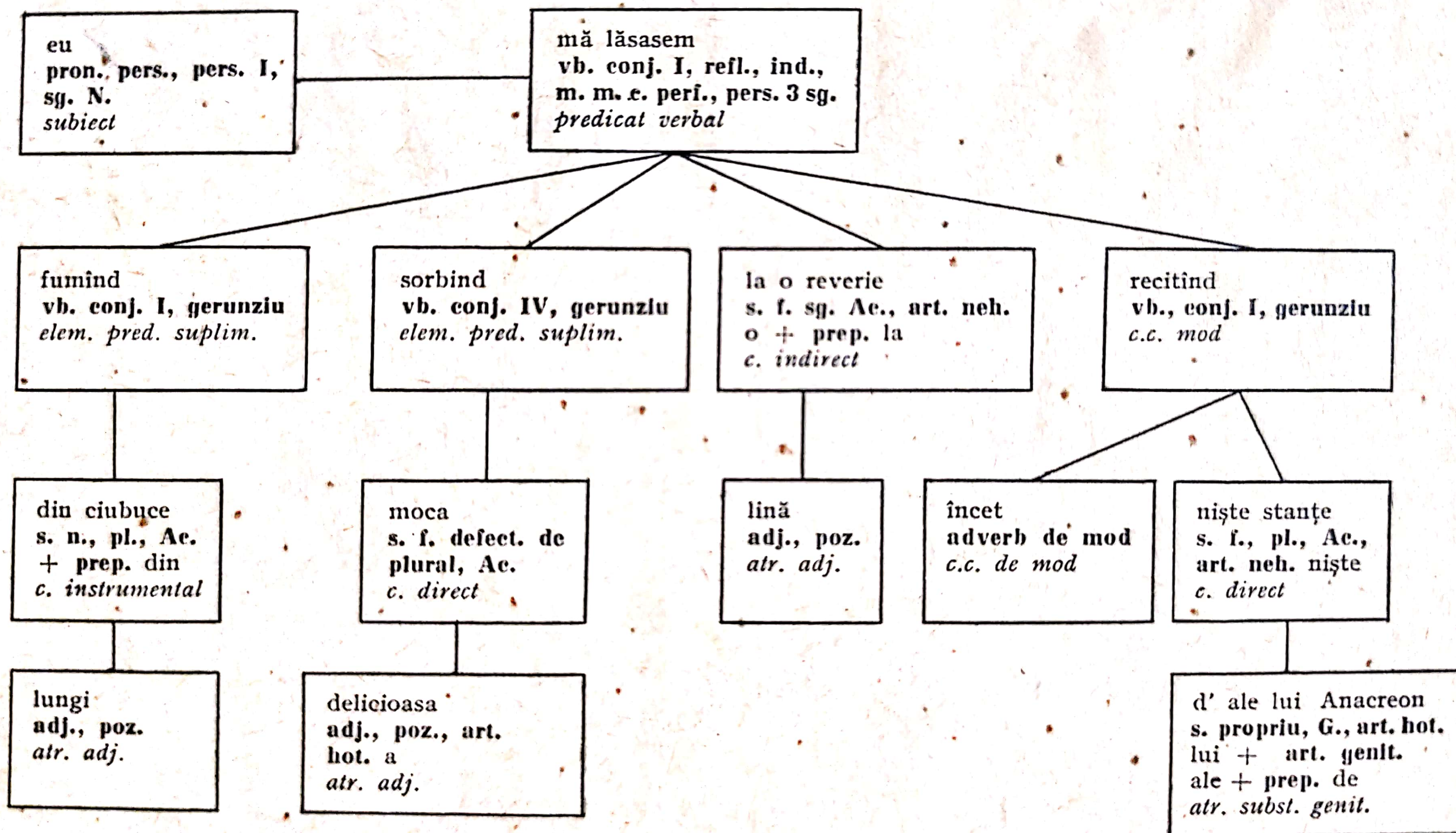
3. Întru aceste vremi, s-au fost sculat un pers, Șahculi, cu oaste. (CRONICARI MUNTENI, 260)

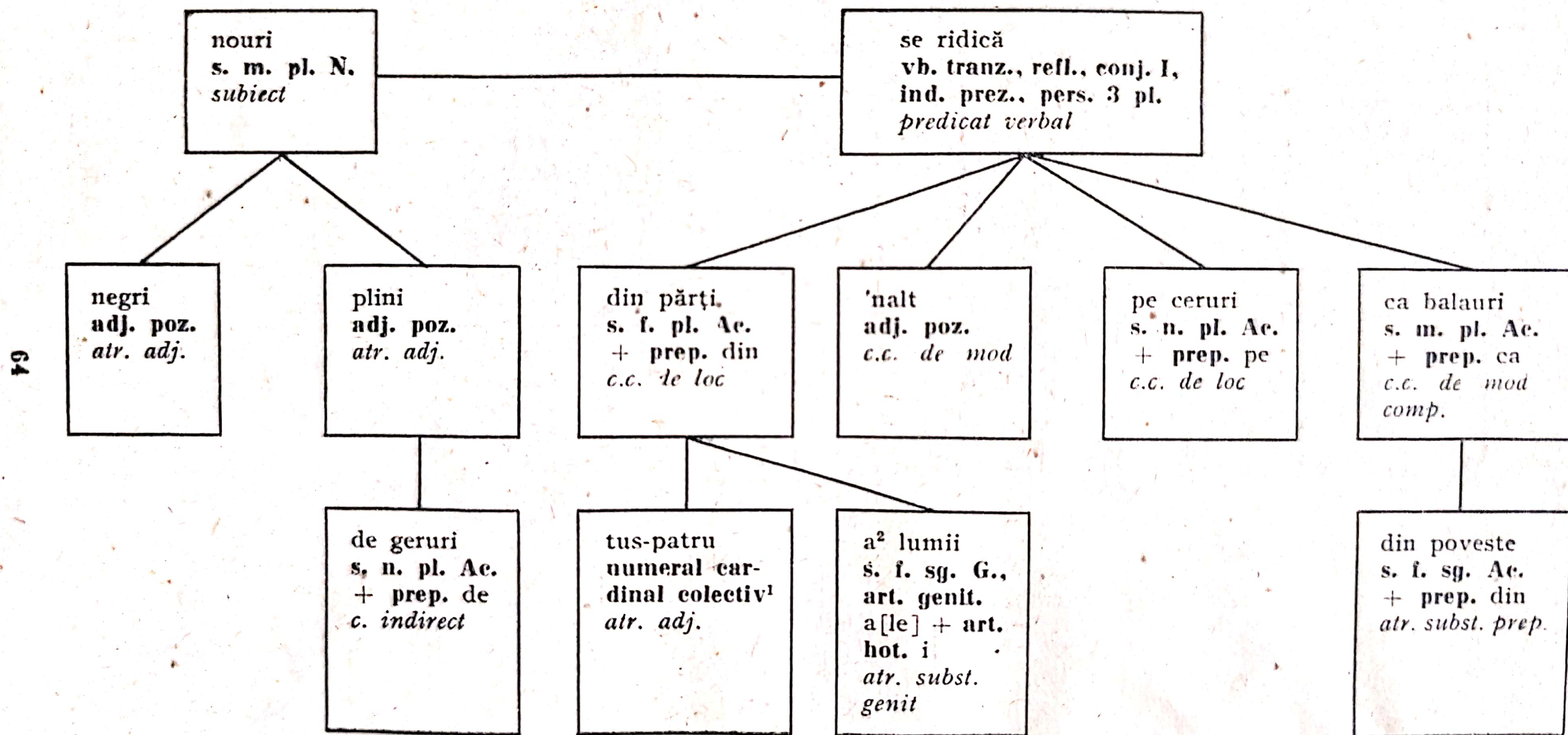
4. În toată această soţietate de emigranţi şi de localnici, două persoane [...] îmi făcură o întipărire neaşteptată. (NEGRUZZI, P. 155)

5. Fumînd din lungi ciubuce și sorbind delicioasa moca, eu mă lăsasem la o lină reverie, recitînd încet niște stanțe d'ale lui Anacreon. [NEGRUZZI, P. 159]

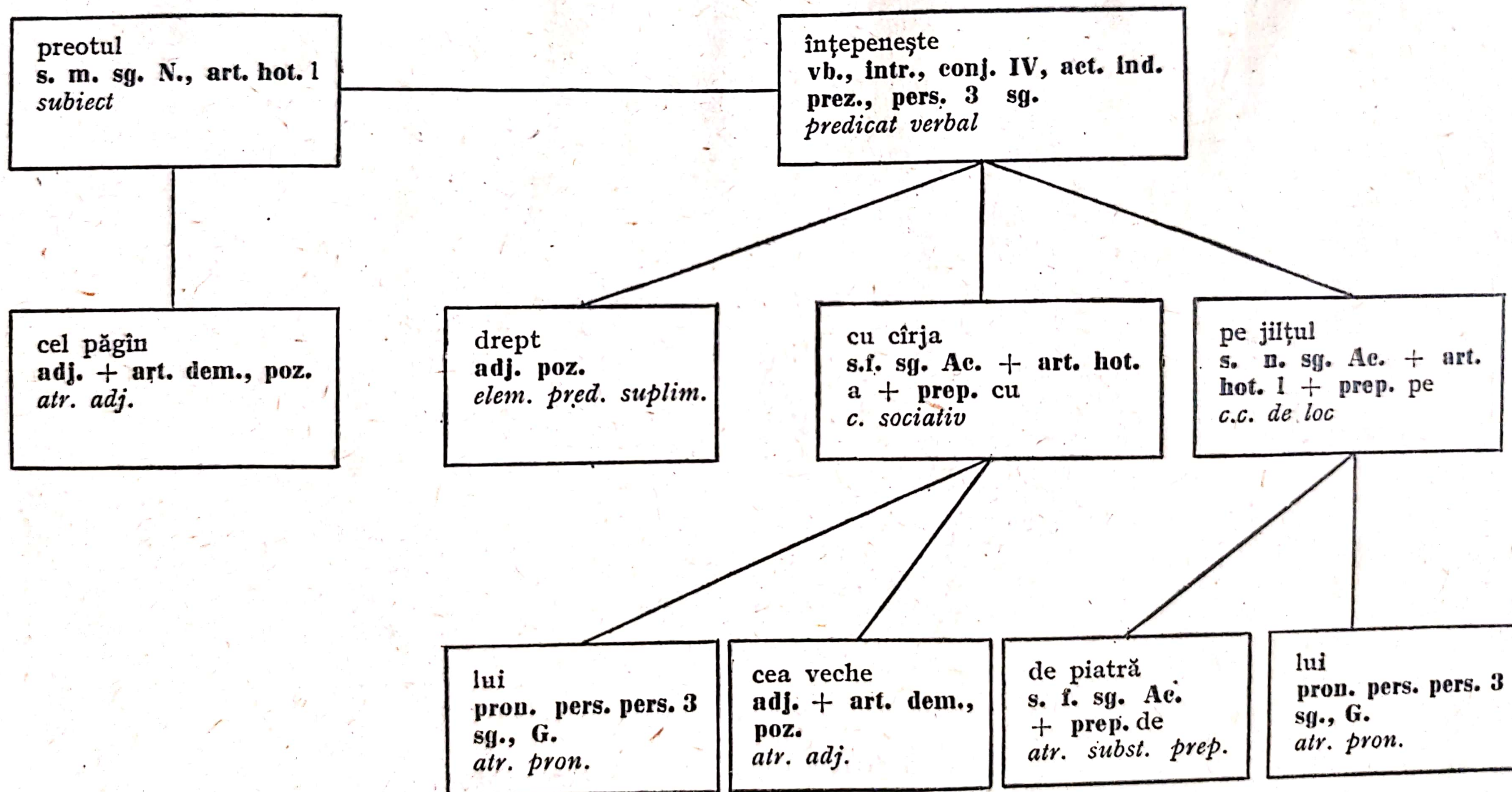

6. Din tus-patru părţi a lumii se ridică 'nalt pe ceruri,
Ca balauri din poveste, nouri negri plini de geruri. (ALECSANDRI, P. 130).

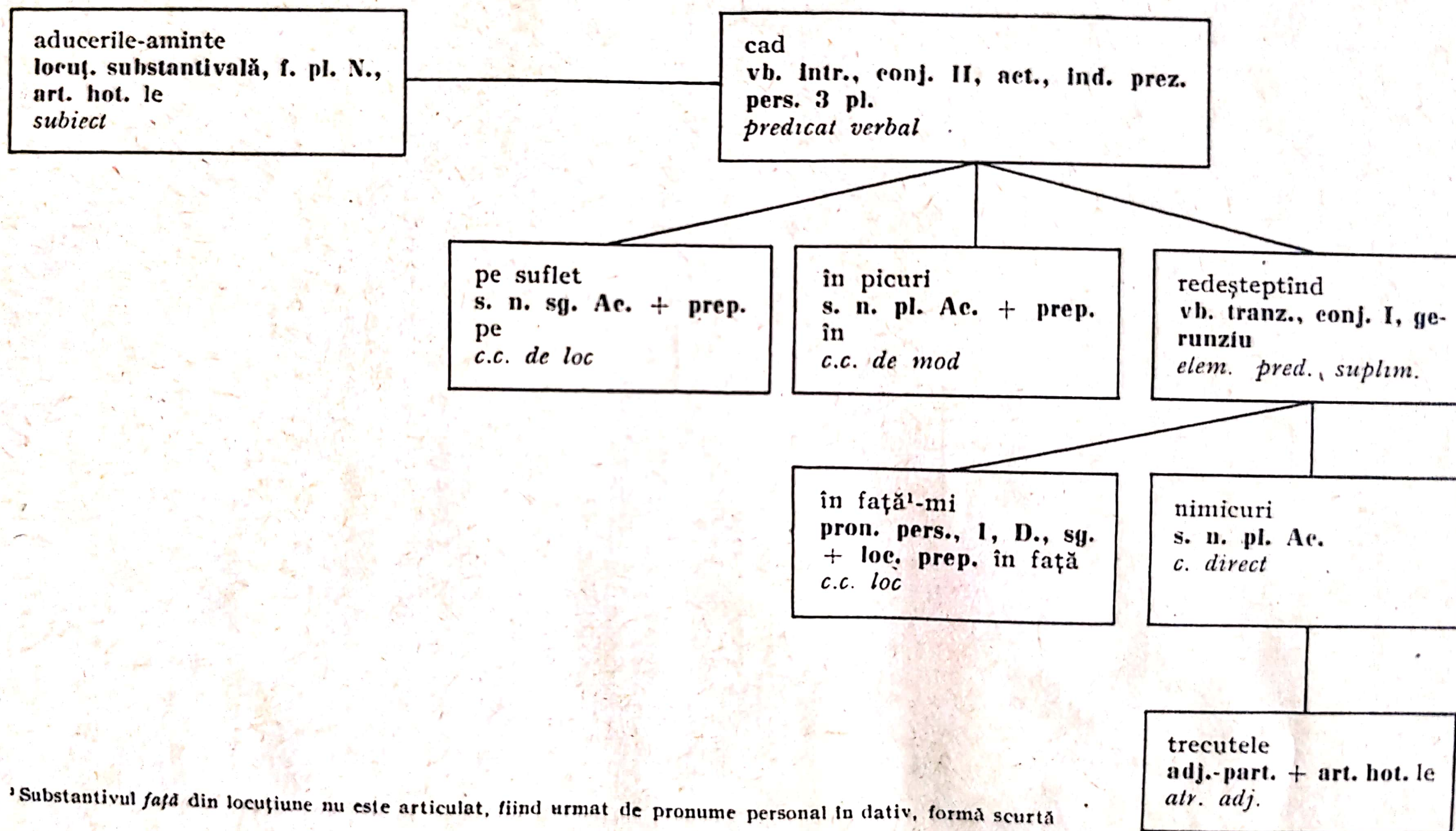

[1] Substantivul pe care-l determină trebuia să fie cu articol hotărît. Necesităţi prozodice au făcut ca substantivul să fie nearticulat.
[2] Trebuia să fie *ale*. În Moldova articolul genitival apare numai sub forma *a*.

11. Pe jilţul lui de piatră înţepeneşte drept
Cu cîrja lui cea veche preotul cel păgîn (EMINESCU, P. 79)

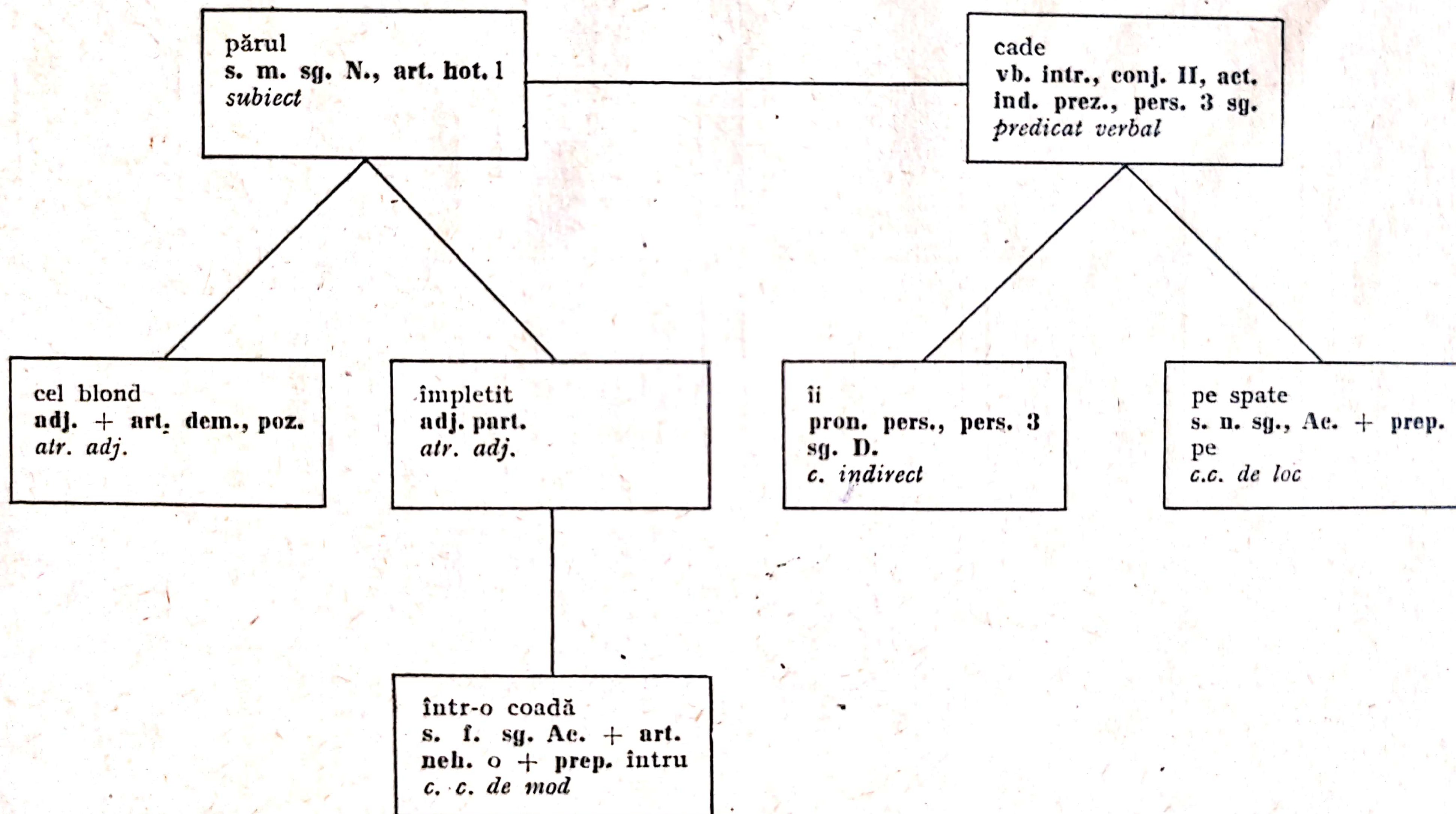

12. Aducerile-aminte pe suflet cad în picuri
Redeşteptînd în faţă-mi trecutele nimicuri. (EMINESCU, P. 87)

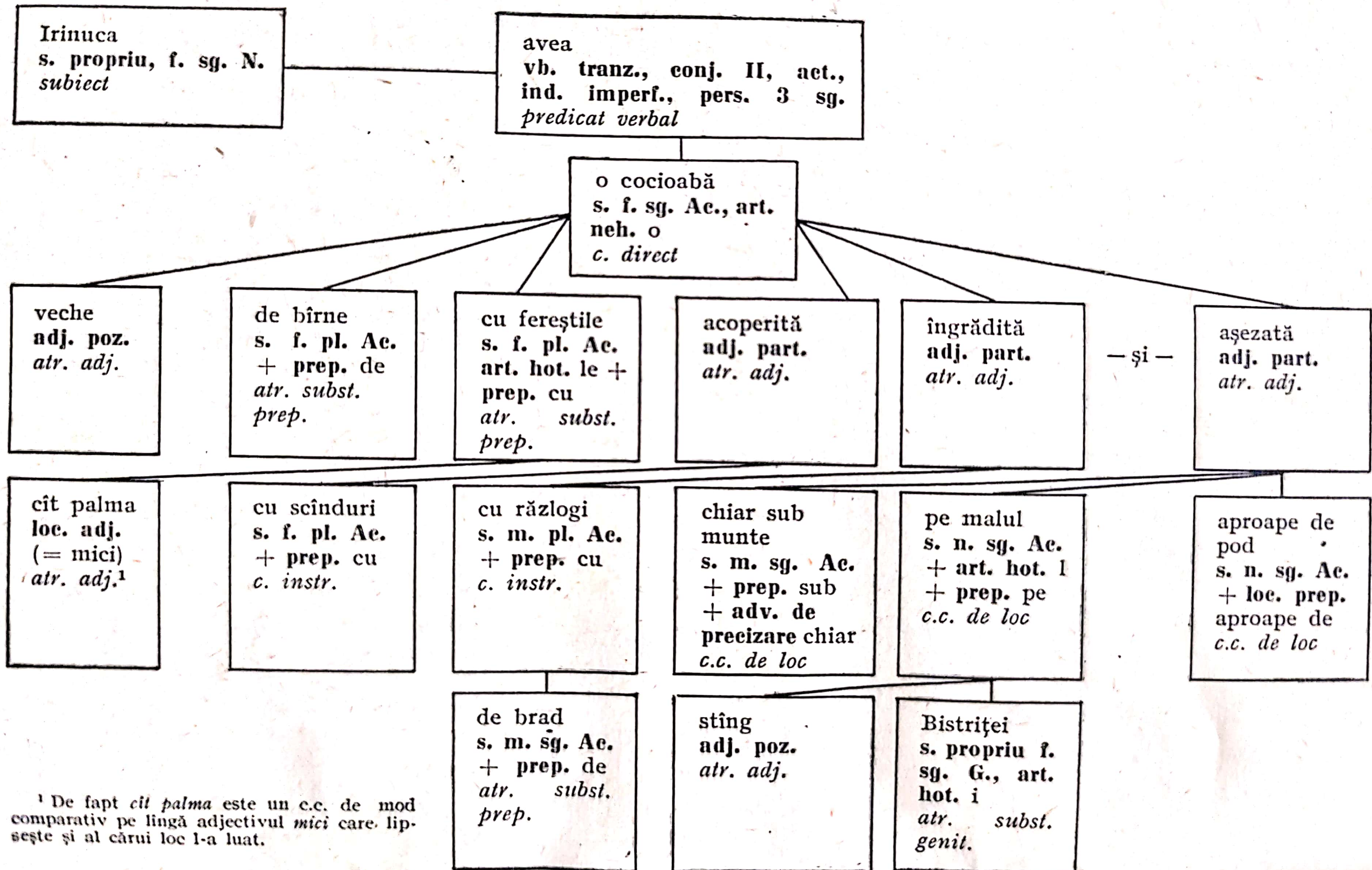

¹ Substantivul *faţă* din locuţiune nu este articulat, fiind urmat de pronume personal în dativ, formă scurtă

14. Părul cel blond împletit într-o coadă îi cade pe spate ... (EMINESCU, P. 356)

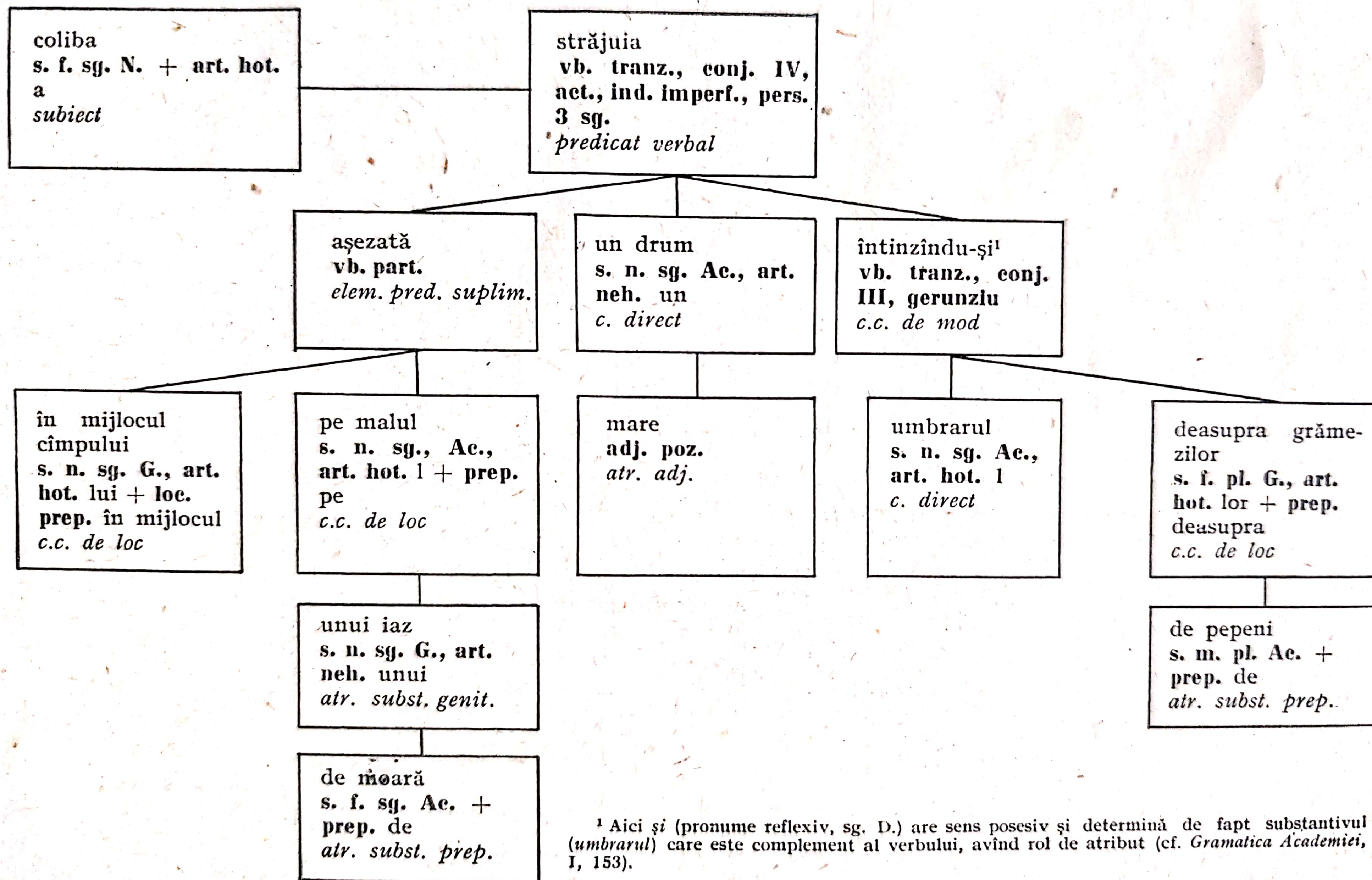

15. Şi Irinuca avea o cocioabă veche de bîrne cu fereştile cît palma, acoperită cu scînduri, îngrădită cu răzlogi de brad şi aşezată chiar sub munte pe malul stîng al Bistriţei, aproape de pod. (CREANGĂ, O. 29)

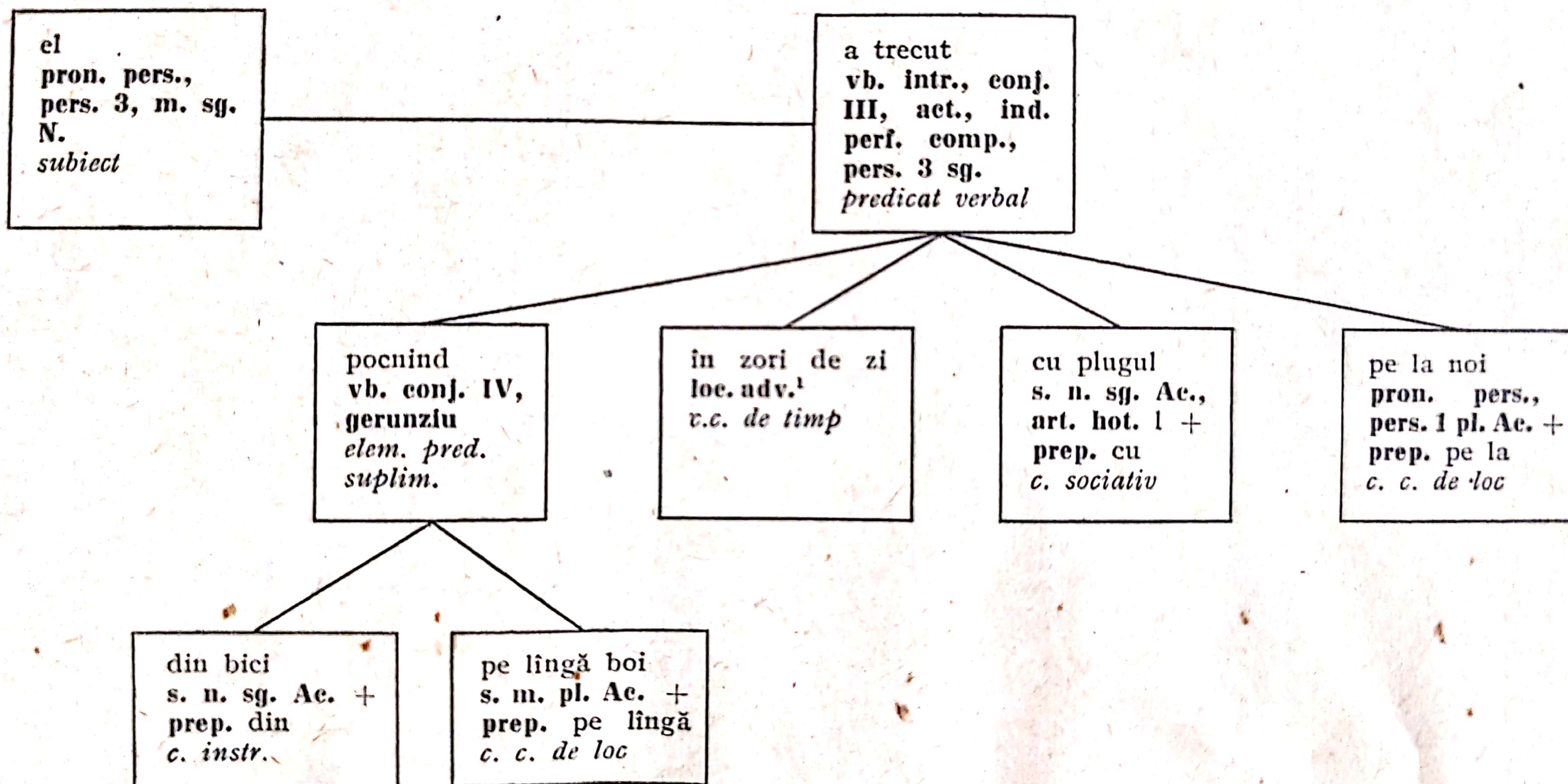
[1] De fapt *cît palma* este un c.c. de mod comparativ pe lingă adjectivul *mici* care lipseşte şi al cărui loc l-a luat.

16. Așezată, în mijlocul cîmpului, pe malul unui iaz de moară, coliba străjuia un drum mare, întinzîndu-și umbrarul deasupra grămezilor de pepeni. (D. ZAMFIRESCU, V. 115)

[1] Aici *și* (pronume reflexiv, sg. D.) are sens posesiv și determină de fapt substantivul (*umbrarul*) care este complement al verbului, avînd rol de atribut (cf. *Gramatica Academiei*, I, 153).

20. Pocnind din bici pe lîngă boi,
În zori de zi el a trecut
Cu plugul pe la noi. (COȘBUC, P. 161)

[1] Formată din substantivul *zori* precedat de prepoziția *în* și dintr-un genitiv arhaic al substantivului *zi* (*de zi* = *în zorii zilei*).

24. A trecut întîi o boare
Pe deasupra viilor. (TOPÎRCEANU, V. P. 68)

o boare
s. f. sg. N, art. nehot. o
subiect

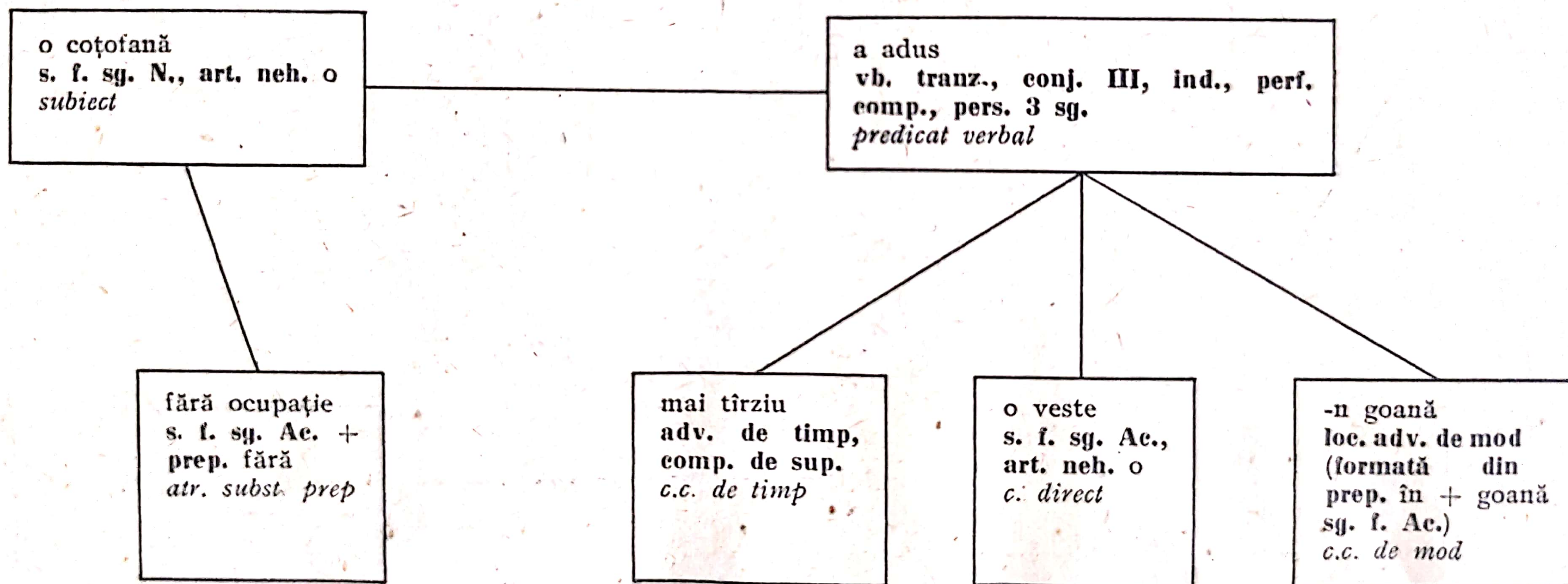
a trecut
vb. intr[1]**., conj. III, act., ind., perf. comp., pers. 3 sg.**
predicat verbal

întîi
adverb
c.c. de timp

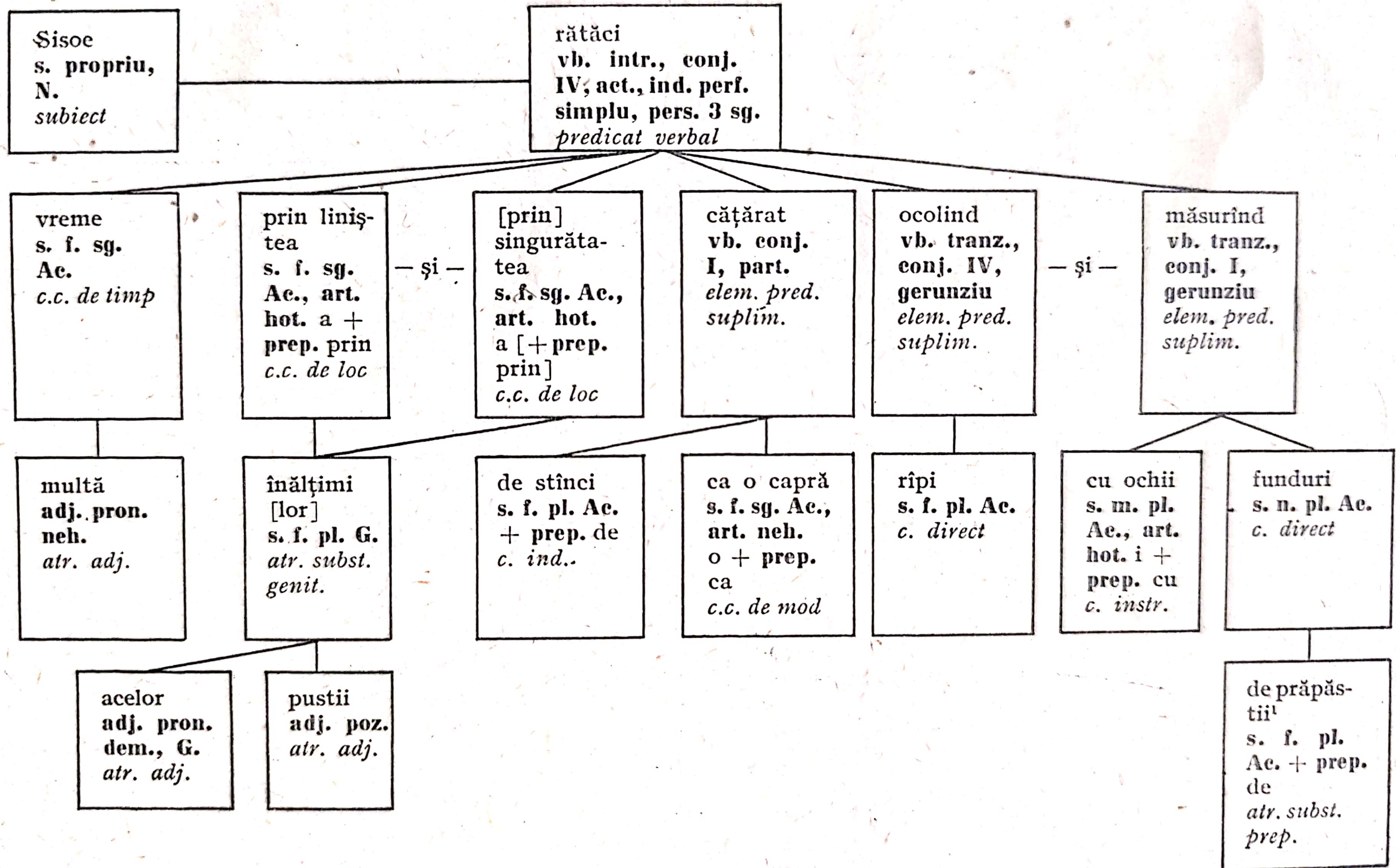
pe deasupra viilor
s. f. pl. G., art. hot. lor + loc. prep. pe deasupra
c.c. de loc

[1] *A trece* poate fi și tranzitiv (*A trecut* primul l i n i a de sosire).

25. Mai tîrziu, o coţofană
Fără ocupaţie
A adus o veste-n goană. (TOPÎRCEANU, V. P. 69)

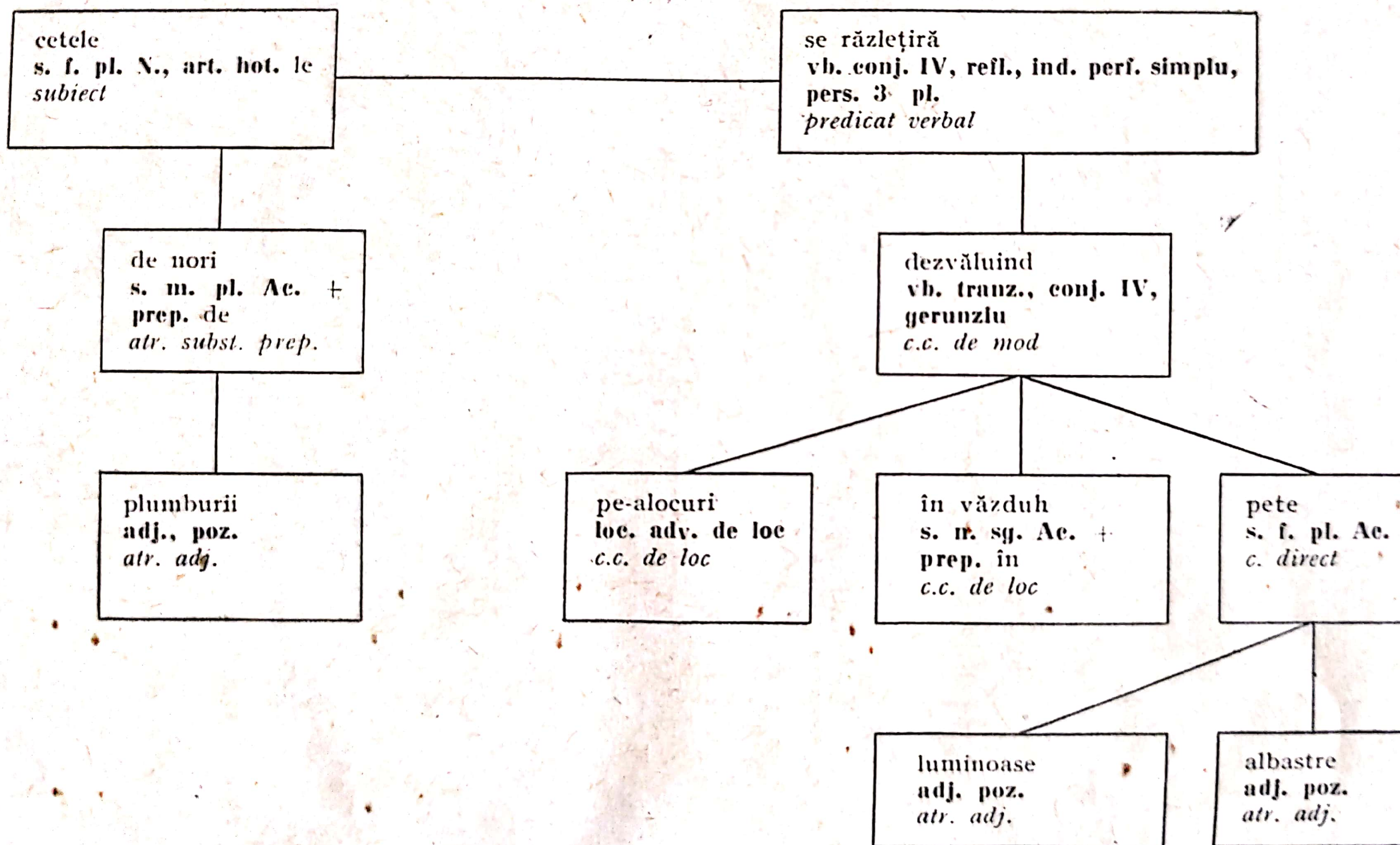

28. *Multă vreme rătăci Șisoe, prin liniștea și singurătatea acelor înălțimi pustii, cățărat de stînci ca o capră, ocolind rîpi și măsurînd cu ochii funduri de prăpăstii.* (TOPÎRCEANU, V. P. 309)

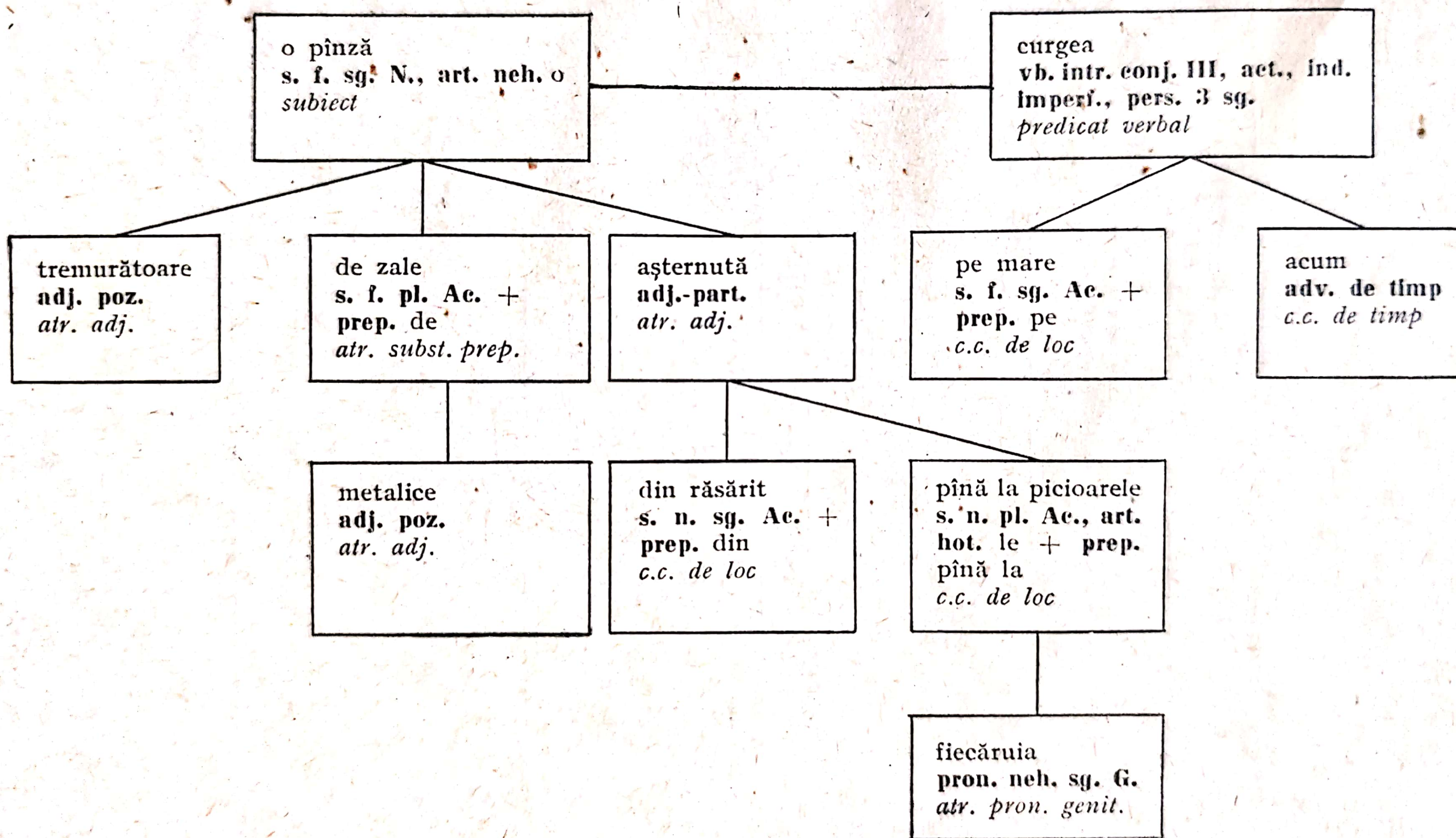

[1] *de prăpăstii* este un genitiv cu prepoziție (= *ale prăpăstiilor*)

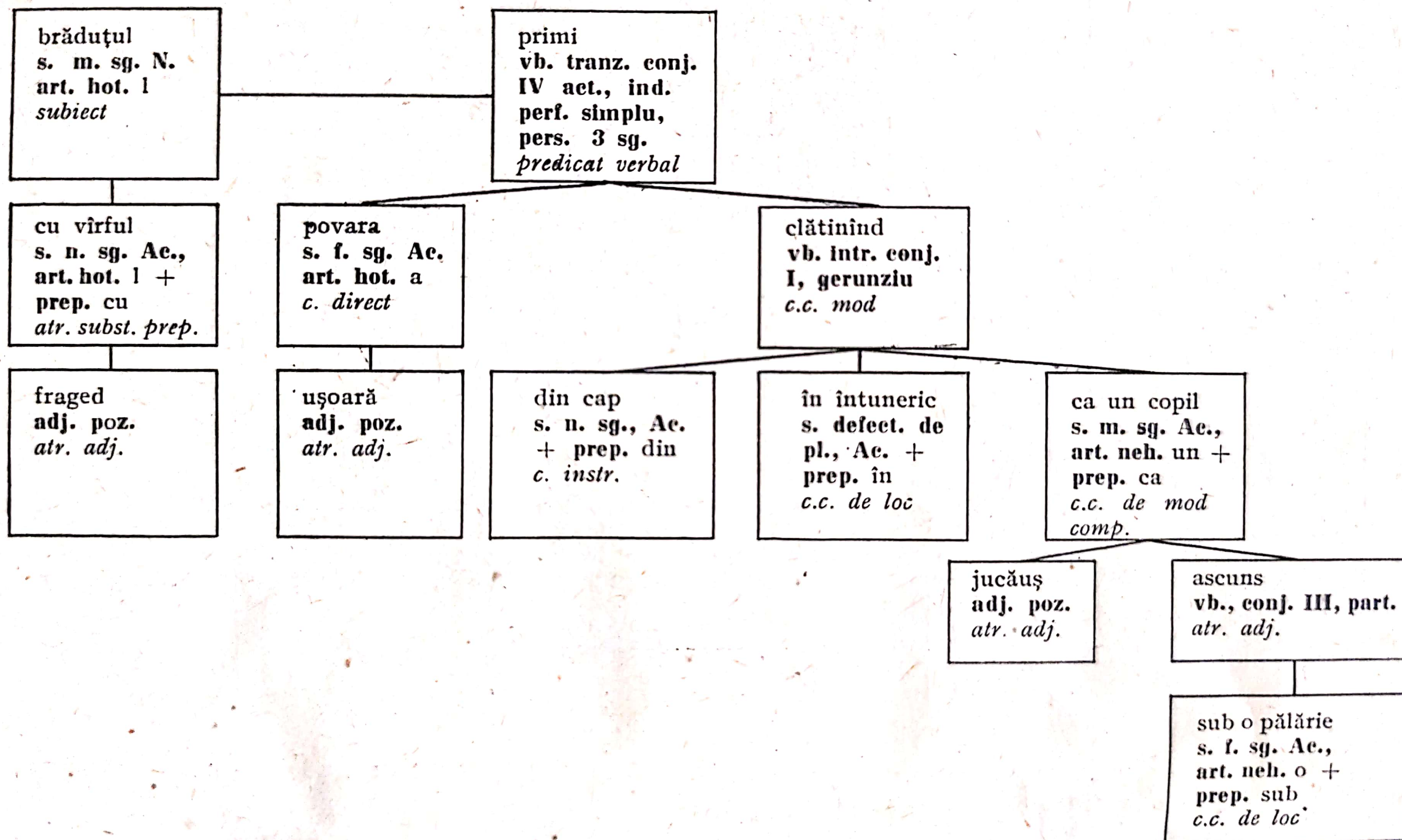
29. Cetele de nori plumburii se răzleţiră, dezvăluind pe-alocuri în văzduh pete luminoase, albastre. (REBREANU, O. A. I 36)

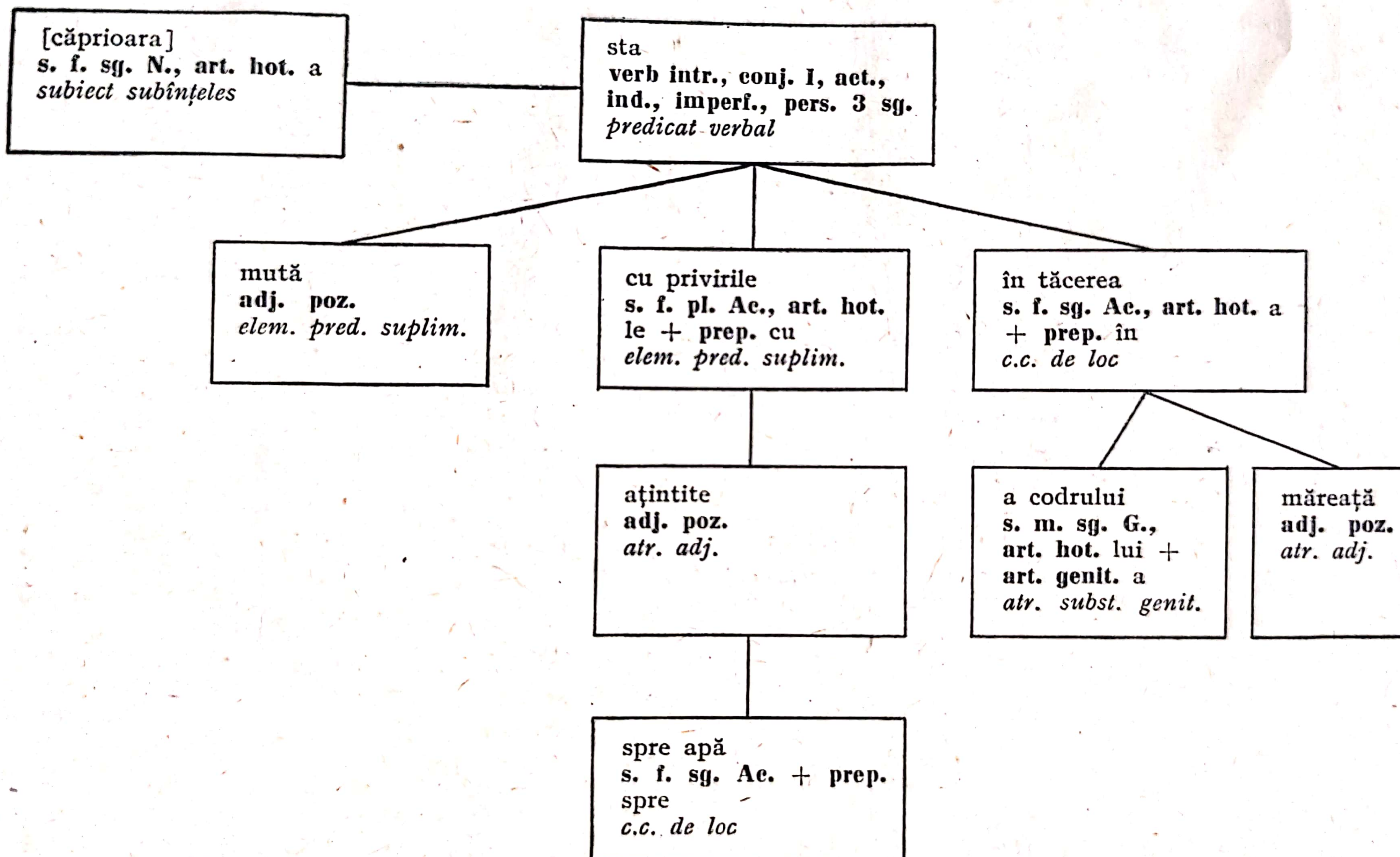
33. Pe mare curgea acum o pînză tremurătoare de zale metalice, așternută din răsărit pînă la picioarele fiecăruia. (PETRESCU, Î. 26)

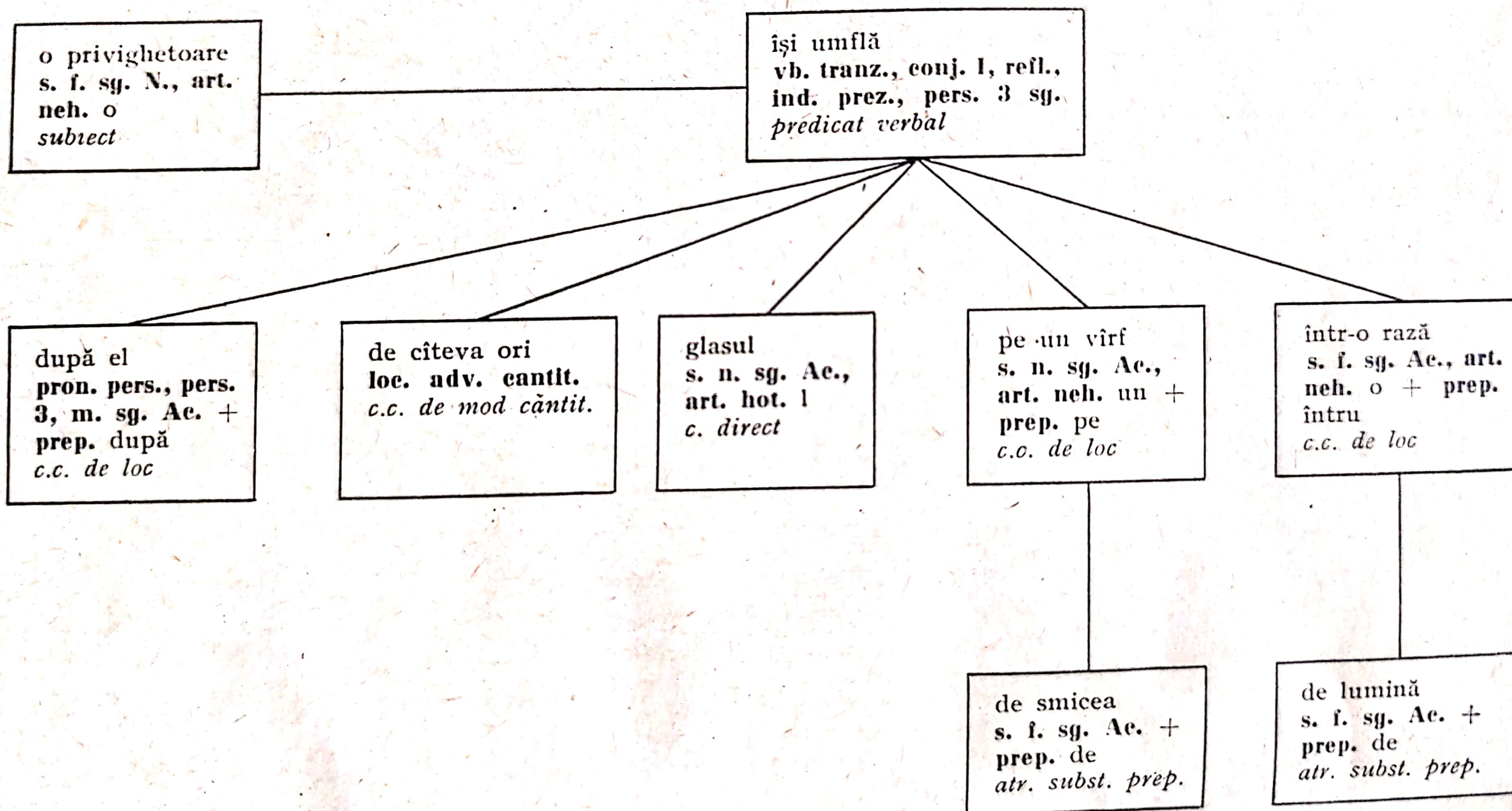
34. Brăduţul cu vîrful fraged primi povara uşoară, clătinînd din cap în întuneric, ca un copil jucăuş, ascuns sub o pălărie. (PETRESCU, Î. 31)

36. Sta mută, cu privirile aţintite spre apă, în tăcerea măreaţă a codrului. (SADOVEANU, R. 20)

38. După el o privighetoare își umflă de cîteva ori glasul, pe un vîrf de smicea, într-o rază de lumină. (SADOVEANU, D. M. 38)

Acest Dosofteiu mitropolit nu era om prost de felul lui. (NECULCE, L. 176)

Şi nemic nu ştie de sfatul frăţîne-său sau de a celorlalţi boieri ... (NECULCE, L. 185)

Deci cu acest fel de credinţă şi slujbă au cădzut Dumitraşco-vodă în mare cinste şi dragoste la Petru Alecsieviciu, împăratul Moscului. (NECULCE, L. 263)

Iară pre Brîncovanul l-au dus la Poartă cu mare pază şi cu multă avere, scrisă tot de ibrohorul ... (NECULCE, L. 317)

Om înţelept de amintrelea, fiind învăţat mare, cu sfat în toate şi foarte dirept [...] şi cu inimă mare, mai vîrtos într-ale oştilor lucruri era. (CRONICARI MUNTENI, 13)

Au doar şi ei pierzîndu-şi binele şi norocul, şi robi supuşi altora căzînd, ş-au amestecat limba cu tot feliul de varvari ... (CRONICARI MUNTENI, 41)

Că iată şi astăzi într-acea Italie să află nu o stăpînire numai, ci mai multe de şapte-opt cu respublicele. (CRONICARI MUNTENI, 59)

Dar bătrînul, tată-său, întorcîndu-se de la Ţarigrad, au prins pe toţi boiarii lui ... (CRONICARI MUNTENI, 261)

Întru aceste vremi ale lui Neagoe-vodă, fiind Ştefan-vodă cel Tînăr la Moldova domnu, au întrat un sultan anume Albu, cu tătari în Moldova. (CRONICARI MUNTENI, 271)

Fiie-său Bogdan, rămîind la domnie şi nepăzind obiceiurile ce sînt ale domniei şi ale ţării, ci umblînd întru poftele tinereţilor, boiarii l-au pîrît la împărăţie. (CRONICARI MUNTENI, 301)

Atunci, în toată seara, vede cineva pe uliţi o trupă de şepte-opt inşi, îmbrăcaţi cu haine şi coroane de hîrtie poleită, purtînd săbii şi suliţe. (NEGRUZZI, P. 235)

Dar acest norod primitiv păstra sub acea pîclă deasă tot sîngele şi agerimea duhului strămoşesc. (NEGRUZZI, P. 258, 259)

Vezeteul, în vechi costium rusesc, cu barba lungă, îi mîna cu hăţuri coperite cu ţinte de argint, păzind un aer grav, vrednic de un magistrat. (NEGRUZZI, P. 32, 33)

Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă,
Lungi troiene călătoare adunate-n cer grămadă. (ALECSANDRI, P. 131)

În fund, pe cer albastru, în zarea depărtată,
La răsărit, sub soare, un negru punct s-arată. (ALECSANDRI, P. 135)

Bătrînul Dan ascultă grăind doi vechi stejari
Crescuţi dintr-o tulpină pe culmea cea de munte
Ş-avînd ca o coroană un secol pe-a lor frunte. (ALECSANDRI, P. 196)

Căci nu-i mai scump nimică azi
Pe lumea pământească
Decît un nume de viteaz
Şi moartea vitejească! (ALECSANDRI, P. 298)

Ne pornirăm pe la sfîrşitul soarelui, plini de veselie şi de sperare şi grămădiţi ca vai de noi, într-o brişcă de Braşov. (ALECSANDRI, C. 127)

Noi însă ne suiam mereu cu ciubucele de-a umere, strigînd, rîzînd, chiuind prin codru, pocnind în frunze, plecînd crengile alunişilor, făcînd toate nebuniile ... (ALECSANDRI, C. 151)

Ancuţa turburată, uimită d-atîtea vii şi felurite simţiri, rămăsese pitulată în fundul luntrii, cu capul rezimat de pieptul Radului ... (ODOBESCU, S. 142)

Paloşul Radului zbură un minut, făcînd roată împrejuru-i, dar săbiile şi lăncile îl înconjurau. (ODOBESCU, S. 154)

În cartea-ţi plină de regule tehnice şi de învăţături doctrinarii tu vorbeşti, amice, cu dispreţ superb despre toate acele petreceri cinegetice, în care vînătorul n-are nevoie să umble pe jos, să caute vînatul ajutat de cînele său şi să lovească fiara sau pasărea în fugă ori în sbor. (ODOBESCU, s. 314).

Locuiam într-un sat de pe malul stîng al Buzăului, la Grădiştea, tot într-o casă cu bătrînul colonel Engel, acela carele, prin buna sa inimă, prin vioiciunea glumeaţă a caracterului său şi prin pocita şocăţie a vorbirii sale româneşti, a lăsat plăcute şi vesele suvenire printre subordonaţii lui, acum toţi veterani ai oştirii. (ODOBESCU, s. 319)

Tot despre acea sprintenă şi sfiicioasă fiică a stîncelor a zis şi poetul latin, în versuri mai vii şi mai colorate decît cel mai nimerit tabel. (ODOBESCU, s. 361)

Ca la două ceasuri cale-n jos de Ploieşti curge apa Cricovului, care, cu mii de pîrîie ce se resfiră şi se-mpreună, împestriţează matca sa răsfăţată şi năsipoasă ...(ODOBESCU, s. 83)

Pe o culme mai semeaţă a acelei coaste sta, pe la leatul 1508, cetăţuia lui Dracea Armaşul din Măneşti. (ODOBESCU, s. 83)

Nu trecu mult timp şi sosi vremea să se facă nunta lui Ilie, feciorul vornicului Pîrvu Basarab cu Ilinca, fiica lui Radu spătarul din Albeşti. (ODOBESCU, s. 93)

Cu atîta se sfîrşi ospăţul, dar Mihnea pricepu că sfieala intrase în inimile boierilor şi că prepusurile se schimbase, în siguranţe, la ochii Pîrvuleştilor! (ODOBESCU, s. 96)

Deci, înainte chiar d-a fi ochit, el trebuia să dea lovirea cea grea. (ODOBESCU, s. 96)

Toate acestea se auzise, dar nu lămurite, la curtea lui Mihnea şi Domnul socoti de folos a trămite în cercetare peste Olt pe fiul său Mircea, cu vreo cîţiva aprozi credincioşi, dîndu-i şi pe logofătul Stoica ca să-l însoţească. (ODOBESCU, s. 102)

Deci, în toamna anului 1509, trei pîlcuri de oaste turcească sta gata să treacă Dunărea, din care unul, sub poruncile lui Neagoe Basarab, răsbi mai-nainte de celelalte în Oltenia şi

acolo se adaose cu Pandurii şi cu Vînătorii ce veneau cu bucurie să se închine la vechia lor căpetenie. (ODOBESCU, S. 102)

Împrejurul lor stau grămădiţi optzeci de călăreţi turci, ianiceri, spahii şi ciohodari împărăteşti, unii cu înalta cucă din vîrful căriia atîrna pe şalele calului o lată peană verde, alţii cu coif poleit şi împodobit cu două aripe de curui (-şoimi) sau cu o coadă învoaltă de păun . . . (ODOBESCU, S. 136)

Umbrele se suiseră treptat, ascunzînd în întuneric stîncele mari şi codrii sălbatici de pe coastele lui, şi numai Panaghia, stînca cea piramidală de pe creştetul său, era încă luminată de razele aurite ale soarelui. (ALECSANDRI, C. 157)

De aceste şi altele ca aceste a vorbit bunicul David cu mama şi cu tata mai toată noaptea, duminică spre luni şi luni spre marţi. (CREANGĂ, O. 28)

Şi unde nu ne trezim într-o bună dimineaţă plini ciucur de rîie căprească, de la caprele Irinucăi. (CREANGĂ, O. 30)

Într-o zi [. . .] se îngrămădise, ca mai totdeauna, o mulţime de trebi pe capul mamei. (CREANGĂ, O.47)

Şi apoi îngenunchind amîndoi dinaintea împăratului Verde, îşi jura credinţă unul altuia, primind binecuvîntare de la dînsul şi împărăţia totodată. (CREANGĂ, O. 233)

Şi legănîndu-se în cumpănă pe scaun, îşi făcea vînt alene cu evantaiul, uitîndu-se nehotărît înainte şi cam pe sus. (HOGAŞ, A. 344)

Unde e Buruiană, ţiganul cel mititel, cu două suflete: unul în trup şi altul în scripcă? (HOGAŞ, A. 343)

Şi cu paşi mari se plimbă prin cerdac repede şi mînios. (HOGAŞ, A. 331)

Tu, singuratică şi-albastră
Rătăcitoare-n infinit,
La ce mă chemi necontenit,
Acolo-n colţul de fereastră? (IOSIF, O. A. 77)

Suspină trist în urmă, foşnindu-şi frunza moartă,
Salcîmul de la poartă. (IOSIF, O.A. 82)

Noapte, noapte, iar mă laşi
Singur pe cărări pustii,
Părăsit aceleiaşi
Palide melancolii... (IOSIF, O.A 84)

Tu singur, încă neînfrînt,
De-amar de ani adăposteşti
Ruina casei părinteşti. (IOSIF, O.A, 86)

Tulburat adînc de cele auzite, Sisoe rămase cîtăva vreme cu ochii aţintiţi la chelia din creştetul sfîntului Pafnutie. (TOPÎRCEANU V.P. 305)

Prin faţa acestora se frămînta ca de ceasul morţii un cotei tărcat, de neam prost, c-un pămătuf de laţe albe-n vîrful cozii. (TOPÎRCEANU V.P. 313)

La demobilizare, acolo, în dosul magaziilor gării, pe cîmpul presărat cu mese şi cu soldaţi beţi de fericirea vieţii recîştigate, pe toţi i-am auzit [spunînd]. (MIHĂESCU, D.A. 7)

Pe dreptunghiul de parchet lăsat liber la mijloc [...], irumpe deodată, [...] înaltă şi mlădie ca un lujer în vînt, o femeie cu adevărat frumoasă. (MIHĂESCU, D.A. 105)

Plînsul ciobanului era sălbatic şi zguduitor, ca un puhoi de ape descărcat din vîrful muntelui. (GALACTION, N. 66)

Între cele două vase cu flori şi roiul de licurici, adormiţi parcă în brazde de omăt, Nonora îi apăru lui Teofil trandafirie şi suavă ca îngerul iernii... (GALACTION, N. 166)

Dar culmile din dreapta şi din stînga se încăierară deodată schimbînd înfăţişarea locului şi frîngînd linia aproape dreaptă a drumului. (GALACTION, N. 203, 204)

Grigore sosi de la ţară cu întîrziere de cîteva zile. (REBREANU, O.A. IV 132)

Însoţi brişca pînă în faţa noului conac, lîngă rondul în formă de inimă, răvăşit de intemperiile iarnii. (REBREANU, O.A. IV 237)

Toader Strîmbu, cu toporul agăţat pe braţul stîng, cu sumanul pe umeri, răspunse tot rîzînd, dezvăluindu-şi dinţii lungi, sclipitori, ca nişte colţi de fiară flămîndă. (REBREANU, O.A. IV 306)

Cîrciumarul tocmai sosise la masa lor cu o litră pentru Matei Dulmanu, om tăcut şi mohorît, din Lespezi. (REBREANU, O.A. IV 94)

Printr-o crăpătură destrămată, soarele de iarnă îşi vîrî obrajii, aşternînd o spoială strălucitoare deasupra pămîntului îmbrăcat în haină albă. (REBREANU, O.A. I 36)

Într-o noapte, dăscăliţa Aglaia Bujor se trezi leoarcă de sudori, gemînd şi bîiguind ca un om bolnav. (REBREANU, O.A. I 76)

Era însoţit de un om în haine castanii, vărgate, decolorate pe umeri, cu faţa ascunsă de umbra unei panamale demodate, cu borurile foarte largi. (PETRESCU, Î. 21)

Virgil Probotă, coleg de şcoală şi prieten al lui Radu Comşa, dascăl de ştiinţe la un liceu din Capitală, fusese, ca student preceptorul Luminiţei şi al lui Mihai. (PETRESCU, Î. 21)

Dar sub cerul acesta clement fără ploaia şi vînturile echinoxului, ceva înfricoşat şi hain strîngea inima oamenilor, ca o pasăre gîtuită. (PETRESCU, Î. 123)

Din întîia clipă, fireşte, preferinţa ei neocolită, neascunsă şi lacomă, a pus între mine şi acest domn, venit pe un drum necunoscut trecutului nostru, o senzaţie de stînjenire. (C. PETRESCU, U. 107)

Chiar în formele lui superioare, ca uneori Anatole France, spiritul dă adesea o impresie de rece imbecilitate. (C. PETRESCU, U. 138)

Ars tot trecutul, arsă casa, murdărit şi dizolvat ca personalitate, iată ce găsisem după patru ore de drum cu automobilul. (C. PETRESCU, U. 143)

Fata se arătă sprintenă, cu cămaşă albă şi catrinţă neagră vrîstată roş. (SADOVEANU, B. 20)

Era desculță, ciuboțelele cu potcoave galbene și cu vîrfuri de glanț cumpărate de la Gheorgheni le ținea numai pentru hori și nunți, și pentru drumurile la tîrg. (SADOVEANU, B. 20)

După aceea se ridică fără să vadă pe nimeni și trecu în ușa din stînga a altarului, așteptînd umilită, cu mîinile încrucișate sub sîni și cu fruntea înclinată. (SADOVEANU, B. 52)

Femeia se uita pe gînduri la dihania zdrobită și-n juru-i urmărea în închipuire umbrele care-i stătuseră ca o primejdie aproape, întoarse ochii spre stele, simți sub sumăiaș vînt cald; și în toate înțelegea semne, încă nedeslușite. (SADOVEANU, B. 74)

Locuitorii aceștia de sub brad sînt niște făpturi de mirare. Iuți și nestatornici ca apele, ca vremea; răbdători în suferinți ca și-n ierni cumplite, fără griji în bucurii ca și-n arșițile lui cuptor, plăcîndu-le dragostea și bețiа și datinile lor de la începutul lumii, ferindu-se de alte neamuri și de oamenii de la cîmpie și venind la bîrlogul lor ca fiara de codru — mai cu samă stau ei în fața soarelui c-o inimă ca din el ruptă; cel mai adesea se desmiardă și lucește — de cîntec, de prietenie. (SADOVEANU, B. 100)

Puterea lui Georgie Duca-Vodă, Domn și stăpîn peste Moldova se retrăsese deocamdată de deasupra acestui drum din valea Siretului. (SADOVEANU, Z. C. 7)

Din risipiturile cîtorva colibe acoperite cu stuh, grămădite în rovină, o ființă în zdrențe, răsări amenințătoare, înarmată c-un par, rupt din lăstarii de-aproape. (SADOVEANU, Z. C. 24)

În cămara de taină intrînd și Miron logofătul, chemat în pripă joi dimineață, găsi pe Vodă, plimbîndu-se încruntat cu mîinile la spate de la ușă la fereastră și înapoi. (SADOVEANU, Z. C. 145)

Struguri de culoarea dimineților blonde și-a celor verzui; de culoarea amiezelor bălane; de culoarea amurgurilor profirii; de culoarea miezului de noapte vînăt de duhuri necurate; de culoarea nopților albastre iluminate de somnul lunii — se îngrămădeau redeșteptînd icoana zilelor și nopților trecute. (TEODOREANU, M.I 173)

A doua zi, gazetele de dimineaţă anunţau cu litere mari, ostentativ, punerea în libertate a Linei florăreasa şi renunţarea la urmărire. (ARGHEZI, L. 72)

O ţigancă tînără, despletită, cu ţigarea în gură, îşi oferea albăstrele de-a lungul peronului, pe sub geamurile de la vagoane. (ARGHEZI, L. 72)

Lina rîdea de bucurie şi îşi lua rămas bun de la ţigancă, de la gară, de la oraşul mare şi de la un trecut încheiat, făcînd semne cu mîna încinsă de o brăţară cu medalion. (ARGHEZI, L. 73)

Înfiinţată pentru mînuirea materiilor capricioase cu ajutorul maşinilor supuse mîinilor omului numai pînă la un punct, fabrica lucra neîntrerupt şase luni de zile, sub controlul tehnic al laboratorului şi al unui chimist. (ARGHEZI, L. 75)

Furcile, tăbărîte pe vagoane şi care, le răscoleau, dînd hîrcile vegetale de-a dura în gropile de păstrare şi căruţele cu coviltir, golite de conţinut, se îndreptau grămadă, pe un drum de ieşire, ca nişte turme de cămile cu spinarea boltită rotund. (ARGHEZI, L. 77)

Cisternele rezervoarelor verticale aşteptau curăţite, vopsite cu asfalt, cu alămurile lustruite în ferestrele înguste ale cazanelor de cristalizare, de oţel şi fontă, aşezate la rînd, ca nişte turnuri rotunde şi interioare. (ARGHEZI, L. 181)

Termometrele, îmbrăcate pentru autoclavele de cristalizare, se înfăţişau ca nişte scafandri, grele în armătura de rezistenţă. (ARGHEZI, L. 183)

Peste ultima piuliţă de oţel cu muchea hexagonală, învîrtită cu cheia mare şi mopsul, inginerul adăoga gogoloiul plastic de mastic, corectat în forma lui, pentru aderenţa totală, cu lingura modelatoare. (ARGHEZI, L. 183)

Ochii de miop, îmbrăcaţi cu sticle groase atîrnate de urechi, capul pătrat, figura încruntată îi dădeau o expresie de bondar şi de prunc îmbătrînit la netimp. (ARGHEZI, L. 183)

Nu-ţi voi lăsa drept bunuri, după moarte,
Decît un nume adunat pe-o carte. (ARGHEZI, V. 19)

Slova de foc și slova făurită
Împărechiate-n carte se mărită,
Ca fierul cald îmbrățișat în clește. (ARGHEZI, V. 20)

Cum te găsești, ușoară zburătoare,
Zăcînd aici, pe-o margine de drum,
Și nu dormind într-un polen de floare,
Învăluită-n aur și parfum? (ARGHEZI, V. 39)

De acest eveniment, vrednic de a fi însemnat în calendar, s-a luat act în chip solemn în toată familia, ca de nașterea unui copil. (BLAGA, H. 5)

Descopeream însă prin șură, risipite pretutindeni, vestigiile aventurii, soiuri de unelte, șuruburi, cîrlige. (BLAGA, H. 10, 11)

Și mă vedeam cu toată gravitatea acolo pe grămada de țărnă, în exercițiul măreț al viitoarei mele meserii. (BLAGA, H. 14)

Cădea asupra noastră sarcina de a ne duce după-amiaza cu gîștele, la pășune, „sub arini", un loc în partea mai de sus a satului, între iaz și răzoare. (BLAGA. H. 15)

Gușile gîștelor trebuiau să fie doldora, adică asimetric umflate deoparte a gîtului pînă sus, aproape de apertura urechii. Descoperirăm și calea de a sili gîștele să pască mai mult decît le era pofta. (BLAGA, H. 16)

Feciori și fete din sat jucau adică, sub supravegherea unuia din dascălii localnici, o piesă de teatru, localizată probabil după Kotzebue. (BLAGA, H. 33)

Îmi potriveam urechea la sunetul nou, făcînd ore de-a rîndul deprinderi de citit, cu glas tare, acasă. (BLAGA, H. 37)

În curs de trei săptămîni, mîncînd distanțele și înghițînd fronturile, ajung întîiul în clasă. (BLAGA, H. 37)

Mi-aduc aminte de o luncă largă străbătută de canale scăpate din rîu, acoperită numai cu varză. (BLAGA, H. 41)

O buruiană parazită, bizară, arunca din pom în pom rețelele sale, cotropind totul ca o iarbă a broaștei aeriană. (CĂLINESCU, S. 284)

Dădea personalului de serviciu ordine liniștite și hotărîte, punctate cu o privire moale, dar poruncitoare. (CĂLINESCU, S. 285)

Oster plecă cu Caty în automobil, ca într-o expediție, precedat și urmat de alte două mașini, una cu personal de serviciu [...], cealaltă cu ustensile și provizii, precum veselă de argint, pahare de cristal, fructe, legume, cărnuri, siropuri, sucuri de fructe. (CĂLINESCU, S. 286)

Într-adevăr, așezat pe scaun, ca un simplu client, studios, Babighian se îmbăta cu coada ochilor, în aparentă picoteală, de culorile tablourilor acum expuse cinstit în perete. (CĂLINESCU, S. 550)

O lumînare mare, groasă ardea într-o cană pe comoda Louis-Philippe, aruncînd pîlpîiri pe figura lui Hangerliu de pe perete. (CĂLINESCU, S. 741)

Într-o dimineață de aprilie, Ioanide, Dragovei, cu o ceată de tineri arhitecți și de muncitori, se plimbau pe străzile altădată pustii din preajma străzii Rahmaninov. (CĂLINESCU, S. 854)

Într-adevăr, ușa, de forma unei enorme ferestre gotice de lemn umflat și descleiat de căldură sau ploaie și bubos de vopsea cafenie se întindea de la cele două trepte de piatră, tocite în modul convexității, pînă aproape de streașină. (CĂLINESCU, E. 6)

Însă spre spaima lui, ușa cea uriașă se mișcă aproape de la sine, căzînd spre el cu un scîrțîit îngrozitor. (CĂLINESCU, E. 6)

Totul era rămas pe loc, în afara oricărei epoci, într-o absolută neistoricitate. (CĂLINESCU, E. 112)

În inima lui [a colbului] se zăriseră întîile vite lungi, bituminoase, cu capul aplecat și adulmecător, ca al unor rinoceri, mergînd ondulat, ca o barcă infernală pe Styx. (CĂLINESCU, E. 113)

Din cerul leşiatic cădea cîte un stol de brabeţi, împrăştiindu-se pe pămîntul tare. (BARBU, G. 7)

În lumina puţină a zorilor se vedeau bălţile abia prinse în copaci străvezii, sparte de primele raze ale soarelui. (BARBU, G. 169)

Îşi aminti însă privirea şi răspunsul ei de atunci şi deodată înţelese că nu pentru a-l chinui zadarnic se purta ea aşa. (PREDA, M. 253)

Polina stătea lîngă el şi îl asculta cum cîntă, parcă ameţită, cu ochii închişi şi cu mîinile încrucişate pe sîni. (PREDA, M. 256—257)

Omul e mai tare decît soarele neîndurător al secetei, decît ploile nemiloase ale toamnei, decît viscolele cumplite ale iernii. (STANCU, D. III 264)

În legăturile lui obişnuite cu oamenii din satul nostru Omida, de pe lunga şi îngusta vale a Călmăţuiului, notarul Gică Stănescu, singurul fiu rămas în viaţă din cinci ai răposatului fost notar Ignat Stănescu, era destul de ţîfnos şi repezit. (STANCU, D. III 286)

Vorbea repede, temîndu-se, parcă, de tăcerea lui. (M. SEBASTIAN, A. 81)

Mi-e necaz pe gesturile mele prea vii, pe felul meu de vorbă, aşa de neserios. (SEBASTIAN, A. 81)

Se întorsese acasă, în zori, pe străzile albe şi deşarte de dimineaţă, singur, golit de orice amintire, de orice speranţă. (SEBASTIAN, A. 109)

Întreaga odaie semăna în acelaşi timp cu o cabană de vînătoare şi cu un hol. (SEBASTIAN, A. 197)

Drumul, pustiu, neumblat, abia se mai putea ghici printre brazi. (SEBASTIAN, A. 233)

Începeau să distingă dincolo, peste apă, umbrele mai negre ale pădurii. (SEBASTIAN, O. 106)

Îi vorbise el despre o casă ascunsă undeva între copaci, cu o arhitectură specială, cu mobile vechi, cu fîntîni arteziene, cu o terasă italiană. (SEBASTIAN, O. 137)

Nu spusese vorbele acestea pentru înțelesul lor precis, ci pentru rolul lor decorativ în acea convorbire. (SEBASTIAN, O. 145)

Adriana trăia în amintirile ei ca într-o altă existență. (SEBASTIAN, O. 172)

De undeva, de sub zăpadă, răzbea un miros de frunze putrede și ude, puternic, răvășit. (SEBASTIAN, O. 236)

Un copac ieșit afară din rînd, rătăcit la un colț al insulei, se vedea acum bine, cu ramurile deschise lungi spre apă și trunchiul frînt de la jumătate. (SEBASTIAN, O. 106)

Apoi, de undeva de peste deal, venise ceața, masivă, compactă, ca un zid. (POPESCU, D. 113)

Se întoarse cu fața spre singurul copac rămas neatins, aici la marginea satului, ca un străin. (POPESCU, D. 138)

Nu putuse să privească altfel, n-avusese timp și acum, de cînd ieșise la pensie, cînd voia să privească mai departe, peste dealuri, dacă ieșea la marginea orașului, nu vedea nimic, decît o ceață neagră. (POPESCU, D. 171)

Un fel de toropeală pusese mîna pe el și-l căznea, și-l frigea pe toate părțile, umplîndu-l de sudori reci. (POPESCU, D. 201)

Lumina tremură în apă, tăind-o în lat și în adînc, și pietrele aruncate de Iaroslava, lovind-o parcă o îndoiau în acel loc. (POPESCU, D. 303)

BIBLIOGRAFIE

AGÎRBICEANU, A. = I. Agîrbiceanu, *Arhanghelii*. Prefață de Mircea Zaciu, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1956.

ALECSANDRI, C. = V. Alecsandri, *Călătorie în Africa*. Culegere de proză. Text stabilit și note de G. C. Nicolescu. Studiu introductiv de C. Ciopraga, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1960.

ALECSANDRI, P. = V. Alecsandri, *Poezii*, cu introducere, biografie, notițe, indice și glosar de Gheorghe Adamescu, Editura „Cartea românească", București, 1927.

ARGHEZI, L. = Tudor Arghezi, *Lina*, Editura pentru literatură, București, 1965.

ARGHEZI, V. = Tudor Arghezi, *Versuri*, cu o prefață de Mihai Beniuc, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1959.

BARBU, G. = E. Barbu, *Groapa*, București, 1966.

BLAGA, H. = Lucian Blaga, *Hronicul și cîntecul vîrstelor*, București, 1965.

CĂLINESCU, E. = G. Călinescu, *Enigma Otiliei*. Prefață de Paul Georgescu, Editura pentru literatură, București, 1967.

CĂLINESCU, S. = G. Călinescu, *Scrinul negru*, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1960.

MIRON COSTIN, L. = Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*. Ediție critică de P. P. Panaitescu, Fundația pentru literatură și artă, București, 1944.

COȘBUC, P. = G. Coșbuc, *Poezii*, vol. I, Editura pentru literatură și artă, „Clasicii români", București, 1958.

CREANGĂ, O. = Ion Creangă, *Opere*. Ediție îngrijită, prefață și glosar de acad. prof. G. Călinescu, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1953.

CRONICARI MUNTENI = *Cronicari munteni*. Ediție îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu, Editura pentru literatură, București, 1961.

P. DAN, U. = Pavel Dan, *Urcan bătrînul*. Nuvele, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1960.

DELAVRANCEA, O. I. = B a r b u D e l a v r a n c e a, *Opere*, I. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi variante, glosar şi bibliografie de Emilia Milicescu, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1965.

EMINESCU, P. = E m i n e s c u, *Poezii*. Ediţie îngrijită de Perpessicius, Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1958.

GALACTION, N. = G a l a G a l a c t i o n, *Nuvele*. Cuvînt înainte de Cicerone Theodorescu, Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1954.

HOGAŞ, O. = C. H o g a ş, *Opere*. Editura de stat pentru literatură şi artă, „Clasicii români", Bucureşti, 1956.

IOSIF, O. A. = Ş t e f a n O c t a v i a n I o s i f, *Opere alese*. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi bibliografie de Ion Roman, I, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1962.

MIHĂESCU, D. A. = G i b M i h ă e s c u, *Donna Alba*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1969.

NECULCE, L. = I o n N e c u l c e, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*. Ediţie îngrijită, cu glosar, indice şi o introducere de Iorgu Iordan, Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1955.

NEGRUZZI, P. = C. N e g r u z z i, *Păcatele tinereţelor*, Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1959.

ODOBESCU, S. = A l. I. O d o b e s c u, *Scrieri alese*. Ediţie îngrijită de Al. I. Ştefănescu, Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1949.

C. PETRESCU, U. = C a m i l P e t r e s c u, *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război*. Studiu introductiv şi note finale de Marian Popa, Editura tineretului, Bucureşti, 1968.

PETRESCU, Î. = C e z a r P e t r e s c u, *Întunecare*. Postfaţă de Mihai Gafiţa, Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1959.

POPESCU, D. = D u m i t r u R a d u P o p e s c u, *Dor*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1966.

PREDA, M. = M a r i n P r e d a, *Moromeţii*, ediţia a VII-a revăzută, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1964.

REBREANU, O. A. I = L i v i u R e b r e a n u, *Opere alese*, vol. I şi IV, Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1959.

SADOVEANU, B. = M i h a i l S a d o v e a n u, *Baltagul*. Cu un cuvînt înainte de Paul Georgescu, Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1959.

SADOVEANU, D. M. = M i h a i l S a d o v e a n u, *Dumbrava minunată*, Bucureşti, 1926.

SADOVEANU, F. J. = M i h a i l S a d o v e a n u, *Fraţii Jderi*, Editura tineretului, Bucureşti, 1957.

SADOVEANU, R. = M i h a i l S a d o v e a n u, *Raiul*, Editura tineretului, Bucureşti, 1955.

SADOVEANU, Z. C. = M i h a i l S a d o v e a n u, *Zodia Cancerului*, Editura tineretului, Bucureşti, 1955.

SEBASTIAN, A. = M i h a i l S e b a s t i a n, *Accidentul*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1969.

SEBASTIAN, O. = Mihail Sebastian, *Orașul cu salcîmi*. Prefața de Simion Mioc, Editura pentru literatură, București, 1969.
STANCU, D. III = Zaharia Stancu, *Desculț*, III, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1960.
TEODOREANU, M. I = Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*. vol. I, Ediție îngrijită și prefață de Nicolae Ciobanu, Editura pentru literatură, București, 1967.
TOPÎRCEANU, V. P. = G. Topîrceanu, *Versuri și proză*. Studiu introductiv, note și bibliografie de Virgiliu Ene, Editura tineretului, București, 1968.
D. ZAMFIRESCU, V. = Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară și Tănase Scatiu*, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1956.

CUPRINSUL

Lei 3,50

Concepută ca un auxiliar practic pentru cei care studiază morfologia limbii române, cartea de față are două părți distincte: o parte introductivă, în care se dau îndrumări necesare în efectuarea unei analize morfologice, și o culegere de texte literare, date ca modele de analiză, unele însoțite de scheme, care evidențiază legătura dintre morfologie și sintaxă.

Lucrarea se adresează elevilor și profesorilor de română, fiind utilă mai ales pentru recapitularea morfologiei.

